

Ἄριθ. 501 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Ι΄.

ἙΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εἰκοστός.

Συνδρομὴ ἔτησια: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκαστοῦ ἔτους καὶ εἶνε ἔτησιαι. — Γραφεῖον Δικαῶ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Παναπιστημίου 39.

4 Αὐγούστου 1885

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Εἶνε ἀναμφέριστον, ὅτι ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων λογίων οὐδεὶς εἶνε μᾶλλον γνωστός τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν. Τὰ ἔργα του κυκλοφοροῦσιν ἐν μεταφράσεσι πολλαπλαῖς καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ δύναται τις ν' ἀναγνώσῃ δύο καὶ τρεῖς μεταφράσεις τοῦ αὐτοῦ ἔργου. Τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον ἀναγιώσκει αὐτὰ εὐχαρίστως, οἱ δὲ ἐκδόται, ἀπὸ τῶν

ἐπιχειρούντων τὰς μᾶλλον πολυτελεῖς ἐκδόσεις μέχρι τοῦ Φιλίππου Ρεκλάμ, τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς *Παγκοσμίου βιβλιοθήκης*, ἧς οἱ εἰκοσιπεντάλεπτοι τόμοι πλημμυροῦσι τὴν Γερμανίαν, προθυμοποιοῦνται νὰ τ' ἀποκτήσωσιν.

Ὁ ἀγὼν ἰδίως συνάπτεται περὶ τὴν ἐκδοσὶν τῶν διηγημάτων του. Καὶ ἐπειδὴ μετεφράσθησαν πλέον ὅλα, ἤρχισαν νὰ ἀναδημοσιεύωνται

μεταβαπτιζόμενα άνευ τῆς άδειας τοῦ πνευματικού αὐτῶν πατρός. Οὕτως ὁ Συμβολιογράφος Τάπας μεταφράσθη γερμανιστί καὶ ἐξεδόθη ἀπὸ ὑπὸ τὸ ἀληθές του ὄνομα, ἀλλ' ἀπό τινων μὴνῶν μετατεθείς ἀπὸ Ἀργουστολίου εἰς Σύρον καὶ μετονομασθεὶς Ζερλέντης, πληροὶ άνευ τῆς άδειας καὶ ἐν άγνοίᾳ τοῦ συγγραφέως τὰς στήλας γερμανικῶν τινος περιοδικού, οὕτινος ὁ διευθυντῆς ἐπεθύμει νὰ παράσχη τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ «eine literarische Seltenheit», ὡς ἔλεγε.

Ἄλλ' εἶνε μόνον ἡ φιλολογικὴ τοῦ ἀνδρός αξία, ἣτις ἐλκύει τοὺς μεταφραστάς; Βεβαίως ὄχι. Οἱ ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν κάτοχοι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης μεταφράζουσι κατὰ προτίμησιν τὰ ἔργα τοῦ Ραγκαβῆ, διότι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶνε δημοτικὸν μεταξὺ τῶν ὁμοειθῶν των. Τὴν δὲ δημοτικότητά ταύτην δὲν ἐδημιούργησαν μόνον αἱ πρὸς τὰ γράμματα ὑπηρεσίαι του, ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐν τε ταῖς κοινωνίαις ὅπου ἐζήσῃ καὶ τῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ λόγιος, ὁ διπλωμάτης καὶ ὁ ἰδιώτης Ραγκαβῆς εἶνε τρεῖς ἄνθρωποι ὅλως ἰδιοσυεῖς, ἐκαστος ἰδίως μελέτης ἄξιος, ἀλλ' ἔχοντες ἐν κοινόν χαρακτηριστικόν, τὸ πνεῦμα! Πνεῦμα σπινθηρίζον, διακεχυμένον ἐφ' ὅλων τῶν προϋόντων τῆς διανοίας του. Ἀναγνώσατε τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως καὶ εἶτα τὰ ἔγγραφα τοῦ διπλωμάτου, κατόπιν δὲ ἐπιζητήσατε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνδειπνήσατε μετ' αὐτοῦ καὶ ἀκροασθῆτε τοῦ συνδαιτυμόνος: Ἐν ἐκάστη περιπτώσει θ' ἀναγνωρίσητε ἄλλον ἄνθρωπον, ἰδία ἐκάστοτε ἐπιδεικνύοντα χάρισματά, ἐφ' ὧν ὅμως πάντοτε ἐπιπλέει ἡ αὐτὴ ἀκατάπαυστος τοῦ πνεύματός του λάμψις.

Τίς δύναται νὰ τῷ ἀρνηθῆ φιλοπατρίαν; Καὶ τίς δὲν συνομολογεῖ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκκρεμότητος τοῦ μεθοριακοῦ ἡμῶν ζητήματος σοβαρότητα τῆς θέσεώς του, ὡς πρέσβευς παρὰ τῇ αὐλῇ, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1870 κρατεῖ τὸ κέντρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας; Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχεν ἐπιδικάσει ἡμῖν ἐδαφικὴν ἔκτασιν πρὸς βορρᾶν, ἀλλ' οὐδεμία τῶν μεγάλων δυνάμεων ἐδείκνυτο πρόθυμος νὰ προδῆ εἰς μέτρα οὐσιαστικά, ὅπως ἐξανγκάστη τὴν γείτονα ἐπικράτειαν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφασισθείσης παραχωρήσεως. Ὅλοι ἀναγνωρίζομεν τὸ μέγεθος τῶν περιστάσεων ἐκείνων καὶ οὐδεὶς ἤθελε ποτε σκεφθῆ ἢ τολμήσει νὰ διαμρισθητῆσθαι πρὸς τὸν Ραγκαβῆ τὴν ἀκριβῆ τῶν καιρῶν ἐκτίμησιν. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἀκαίρου εὐφυολογίας ὄρεξις τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα διπλωματικοῦ ἐγγράφου τοῦ τῆς περιόδου ἐκείνης, ἀλλ' ἀκούσιος ἐκρηξίς τοῦ πνεύματός του, οὐ τοὺς σπινθηράς δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποσβῆσθαι τῆς διπλωματίας ὁ πάγος.

Ἴδου λοιπὸν πῶς περιγράφει ἐν ἐγγράφῳ του πρὸς τὸν Κομμουνδούρον, δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἡμε-

τέρῃ περὶ τοῦ μεθοριακοῦ ζητήματος κυκλῆ βίβλῳ, τὴν μετὰ τοῦ κ. Ράδοβιτς συνέντευξίν του, τῇ 30 Νοεμβρίου 1880:

«Μεθαύριον, τὸ σάββατον, ἀναχωρεῖ ὁ πρέσβυς κ. Ράδοβιτς δι' Ἀθήνας, ὅπου θέλει φθάσει συγχρόνως μετὰ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς. Σήμερον ἦτο παρ' ἐμοί, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπὶ δύο ἡμέρας παρὰ τῷ πρίγκιπι Βίσμαρκ, καὶ συνδιελέχθημεν διὰ μακρῶν».

«Μοι εἶπε κατ' ἀρχὰς ἀλέσως: «ὅτι ὑπέροποτε ἄλλοτε ἡ Ἑλλάς τώρα πρέπει νὰ δείξῃ φρόνησιν, νὰ μὴ προδῆ εἰς οὐδὲν βίαιον κίνημα, καὶ ἀφοῦ τῇ ἐξησφαλισθῆσθαι δικαιώματα ἀναφερέτα ἐν Βερολίῳ, ἡδὲ τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν νὰ μὴ σπεύσῃ βίαιον ἐπιχείρησιν εἰς ἀπεικτους καὶ μεγάλους κινδύνους, δι' ὧν δύναται ν' ἀπολέσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ νὰ ἔχη ὑπομονήν.»

«Εἰς ταῦτα τῷ ἀπήντησα μειδιῶν, ὅτι ἂν ἀπέρχεσθαι εἰς Ἀθήνας νὰ συμβουλευθῆ τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑπομῶσιν... ὑπομονήν, φοβῶμαι ὅτι μόνον τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς συμβουλῆς του θ' ἀκολουθήσωμεν».

Ἡ ἀβίαιστος εὐφυολογία καὶ ἡ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος εἶνε παρὰ τῷ Ραγκαβῆ τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν. Εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλει καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ δημοτικότητός του. Ὅτε ἦτο πρέσβυς ἐν Παρισίαις, ὁ Φιγαρῶ μετέδιδε τακτικῶς τοῖς ἀναγνώσταις του ἀνεκδοτῖδιζα τοῦ ἀντιπροσώπου μας. Τὴν δημοτικότητά λοιπὸν, ἣν εἶχε προσπορίσει αὐτῷ τὸ πρὸς τὸν ὑπουργὸν Λαβαλιὲ ὑπόμνημά του, δι' οὗ εἶχε συνοδεύσει τὴν ἐκ τοῦ παρισίου συνεδρίου ἀποχώρησίν του, ἐπηύξησαν ἡ φιλολογικὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ γαλλικοῦ δημοσίου γνωριμία, τὰ λογοπαίγνιά του καὶ αἱ εὐφυολογίαι του. Οἱ διψῶντες νεωτερισμὸν παρισίνοι ἐβαπτίσαν διὰ τοῦ ὀνόματος του ἀμέσως ἐν χρῶμα, καὶ πλείστα ὅσα ἀντικείμενα τοῦ γυναικείου καὶ ἀνδρικοῦ καλλωπισμοῦ. Ὁ Ραγκαβῆς ἦτο τότε τοῦ συρμού. Ἐν ταῖς ἐπιφυλλίσι τῶν ἐφημερίδων καὶ ταῖς στήλαις τῶν περιοδικῶν ἐδημοσιεύοντο μεταφράσεις τῶν ἔργων του, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐπέτα ἀλλεπαλλήλως ἀπὸ τοῦ καλάμου τῶν λογίων εἰς τὰς ἀγγελίας τῶν ἐμπόρων. Βεβαίως ταῦτα μόνον δὲν ἤρκουν νὰ συγκαταλέξωσιν αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μελῶν τοῦ γαλλικοῦ Πανακκαδημίου (Institut). Ἐκεῖ ὅμως τῷ προσητομασαν θέσιν ὁ γαλλιστὶ δημοσιευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τόμος ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ αἱ διάφοροι ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ξένων ὑπομνημάτων (collection des memoires étrangers) κατὰ χωρισθῆσαι ἀρχαιολογικαὶ διατριβαὶ του. Ταῦτα δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις του ἦνοιξαν αὐτῷ διαδοχικῶς τὰς πύλας τῆς τε βασιλικῆς ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου καὶ τῆς βερολιναίας ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ πενήκοντα περίπου ἄλλων ἀκαδημιῶν, ἰνστιτούτων καὶ ἐταιριῶν ἀρχαιολογικῶν, ἐπιστημονικῶν ἢ φιλολογικῶν. Ἄλλ' ἰδίως ὡς ἀρχαιολόγος ὁ Ραγ-

καβῆς ἐγένετο γνωστὸς καὶ ἐξετιμῆθη πλείοτερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἢ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἴσως ἐληγημονήθη ἤδη καὶ ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν — ἢ μᾶλλον ὁ πρῶτος συλλαβῶν τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως — τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε παρ' ἡμῖν πιθανῶς καὶ ἡ ποιικιλία τῶν κλάδων ἐφ' ὧν ἐκάστοτε ἠσχολήθη. Ὁ φυλλομετρήσας ποτὲ τόμους τινὰς τῆς Παρθώρας, ἣς ὁ Ραγκαβῆς ὑπῆρξε συνεργάτης, θὰ εἶδε παρὰ ποιήματι τῇ διήγημα αὐτοῦ μίαν ἀρχαιολογικὴν διατριβὴν τοῦ ἢ πραγματεῖαν περὶ πνευματισμοῦ καὶ κινουμένων τραπέζων. Ἀπλῆ ἄλλως τε ἀναγραφή τῶν ἔργων του καὶ τῶν δημοσίων θέσεων, ἃς καθεῖξε κατὰ καιροῦς, ἀρκούσι νὰ δώσωσιν εἰκόνα τοῦ πολυσχιδοῦς πνεύματός του. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τ' ἀξιώματα ἅτινα περιεβλήθη συμβάλλουσιν εἰς τὸ νὰ σκιαγραφῶσιν τὸν ἄνδρα, θέλει γείνει μνεία αὐτῶν ἐν ταῖς βιογραφικαῖς ταύταις σημειώσεσι, ἀλλ' εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἡ ἀπαρίθμησις τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ θέλει παραλειφθῆ, ἵνα μὴ αἱ γραμμαὶ αὐταὶ ἀπὸ σκιαγραφίας μεταβληθῶσιν εἰς ψυχρὸν βιβλιογραφικὸν κατάλογον.

Ὅτε κατὰ τὸ 1831, ἐπὶ Κυβερνήτου ἔτι, κατέβη ὁ Ραγκαβῆς εἰς Ἑλλάδα ἐκ Μονάχου, ὅπου ἀποφοιτήσας τῆς ἐκεῖ στρατιωτικῆς σχολῆς ὑπῆρξε ἐπὶ τινα χρόνον ὡς ἀνθυπολοχαγὸς ἐν τῷ βαυαρικῷ στρατῷ, κατετάχθη μὲ τὸν αὐτὸν βαθμὸν εἰς τὸ πυροβολικὸν καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ ὄπλοστάσιον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγου μῆνας ἠναγκάσθη διὰ λόγους φιλοτιμίας νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τοῦ στρατοῦ. Διότι τότε οἱ ἐκ ξένων στρατῶν εἰς τὸν ἀρτισύστατον ἐλληνικὸν τακτικὸν κατατασσόμενοι ἐλάμβανον δύο βαθμοὺς ἀνωτέρους ἐκείνου, ὃν κατεῖχον ἐν ᾧ ὑπῆρξεν ὁ Ραγκαβῆς. Ἐν τούτοις τῷ Ραγκαβῆ οὐδὲ εἰς βαθμὸς ἀπενεμήθη ἀνώτερος ἐκείνου, ὃν ἔφερον ἐν τῷ βαυαρικῷ στρατῷ, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσει πλέον τὴν κατάργησιν τοῦ μέτρου τούτου. Καὶ ὑπετάγη μὲν ἀγογγύστως εἰς τὴν ἀπόφασιν ποθῶν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα του καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τῶν βαθμῶν, ἀλλ' ὅτε ὀλίγου μῆνας ἀργότερον βῶστος ἀξιοματικὸς κατετάχθη μὲ δύο βαθμοὺς ἀνωτέρους ἐκείνου, ὃν ἔφερον ἐν τῷ βῶσσι καὶ στρατῷ, τότε ὁ Ραγκαβῆς διαβλέπων ἐν τῇ ἐξαιρέσει ταύτῃ παραγκῶνισιν τῶν ἐλλήνων καὶ ἐπιβλαβῆ ἀποθέσειν τῶν ξένων ἐπέδωκε τὴν παραίτησίν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ φιλολογικὰς μελέτας.

Πρὸς τοιαύτας δὲ σπουδὰς δὲν ἦτο πάντῃ ξένος. Διότι παρεκτός ὅτι εἶχε διακούσει μαθήματα καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, εἶχεν ἤδη δημοσιεύσει καὶ τὰ πρωτόλεια τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου, ἐν ποιήματι τοῦ *Δῆμος καὶ Ἐλένη* καὶ μεταφράσεις τινὰς τῶν πρὸς τὴν

Ἑλλάδα ποιήσεων τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α'. Ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ σπουδαστήριον αὐτοῦ ἀποχώρησιν διέκοψε τὸ ὀλέθριον τοῦ Κυβερνήτου τέλος. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Αὐγουστίνου ἐπὶ τὴν προεδρίαν ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐν ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τῶν ὑπὸ τὸν Κωλέττην συνταγματικῶν, οἵτινες ἐζήτησαν τὴν ἔλευσιν ἡγεμόνος.

Ἐν Περαιχώρῃ, ὅπου ἠδρευεν ἡ ἀντικυβερνησις τοῦ Κωλέττη καὶ τὸ στρατηγεῖον τῆς ἐναντίου τοῦ Αὐγουστίνου ἀντιπολιτεύσεως, συνήντησεν ὁ Ραγκαβῆς τὸν ἄλλοτε οἰκοδιδάσκαλόν του Χρηστίδην, εἰδὸς τι πανθυπουργοῦ τότε ὑπὸ τὸν Κωλέττην ὄντα, ὅστις προσέλαβεν αὐτὸν ἐν τῷ γραφείῳ του. Ἐκεῖ συναδέλφους ἔχων τοὺς Ρωσσέτον καὶ Οἰκονόμου, ἀνεπτύξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀκαταπόνητον φιλεργίαν, ἣτις μέχρι σήμερον οὐδαμῶς τὸν ἐγκατέλιπεν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ προϊσταμένου του ἐνεψύχωνεν αὐτόν. Διότι ὁ Χρηστίδης τότε ἔχων παρὰ στραμνὴν σκληρὰν καὶ εὐτελεῖ μικρὸν καὶ ἀφιλόκαλον γραφεῖον, ἐργάζετο ἡμέρας καὶ νυκτός, διακόπτων μόνον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν ἀκατάπαυστον ἐκείνην ἐργασίαν, ὅσκις ὁ ὕπνος καὶ ἡ κόπωση κατέρριπτε τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς βαναύσου ἐκείνης κλίνης, ἣτις ταυτοχρόνως ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ὡς ἐδρα γραφεῖου καὶ ἐφ' ἧς ὀλλάδην μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐπανελάμβανε τὴν διακοπιῶσαν ἐργασίαν του.

Ἡ ἀφήγησις τῶν στερήσεων εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ πανθυπουργὸς μετὰ τῶν ὑπαλλήλων του εἶνε τι ἀληθῶς κινεῖν τὸν θαυμασμὸν πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς πρώτης ἀποκαταστάσεως τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διότι ὅσον μέγα καὶ ἂν θεωρῆ τις τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως, οὐδαμῶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀναλάβει νὰ πλάσωσι κράτος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ νὰ μὴ ἀποθαυμάσῃ τὸ σθένος τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν προσπαθούντων ἐν μέσῳ τηλικούτων ἀτομικῶν στερήσεων νὰ φέρωσι τάξιν ἐν χώρᾳ ὅπου ἐβασίλευεν ἀναρχία καὶ ἀταξία. Μεθ' ὁπίσης συγκινούσης ἀληθῶς χάριτος διηγεῖται ἐνίστασθαι ὁ Ραγκαβῆς, ὅτι ἡ πολυτελεστέρα αὐτῶν τροφῆ ἦσαν τὰ χόρτα, αἱ ἐλαφαὶ καὶ ὁ ξηρὸς ἄρτος. Εἰς τὸ θυλάκιον δὲν εἶχεν αὐτὸς τότε ὄβολόν. Διότι ὁ πατήρ του εἶχεν ἀποστείλει αὐτῷ χρήματα, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀποστολὴ τῷ ἐκλάπη καθ' ἑδὸν πρὶν φθάσῃ εἰς χεῖράς του, ἡ δὲ δευτέρα εὐτυχῆσασα νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ συνίσταται ἐκ νομισμάτων, ἅτινα οὐδεὶς ἐδέχετο πρὸς πληρωμὴν. Ἀλλὰ παρηγορεῖτο βλέπων, ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἠδύναντο ἐπίσης νὰ χρησιμεύωσιν τῷ Λουκιανῷ ὡς πρότυπα τοῦ περιφθόμου μεταξὺ

Χάρωνος καὶ Μενίππου διαλόγου του. Εἰς μόνος ἦτο ὁ εὐτυχὴς θνητὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σούτζος, ὅστις κάτοχος ὦν ἰσπανικῆς γροθμίας ἐπεδείκνυεν αὐτὴν καὶ ἐλάμβανεν ἐπὶ πιστώσει τροφίμα χωρὶς οὐδέποτε νὰ τὴν ἀλλάξῃ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τότε εἰς Περχωρῶν πλούσιον, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀλλάξῃ ἐν πεντάλιρον!

Μετ' ὀλίγον οἱ συνταγματικοὶ εἰσῆρχοντο θριαμβευτικῶς εἰς Νάυπλιον, ὁ δὲ δυστυχὴς Αὐγουστίνος σὺν τῇ ἡττᾷ ὑφίστατο ἐν τῷ πλοίῳ δι' οὗ ἐφυγαδευθὴ καὶ τοὺς καυστικούς τοῦ Σούτζου στίχους:

Ἔγια μόλα, ἔγια λέσα!
ἔνας κόρτες εἶνε μέσα!

Ὁ Ραγκαβῆς μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἀπέκρουσε τὸν προσενηχθέντα αὐτῷ βαθμὸν ταγματάρχου μὴ ἐπιθυμῶν νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν ἀδικῶν τοὺς ἄλλους. Βλέπων δὲ ὅτι ἡ πανελλήνιος ἐπικληθεῖσα κυβέρνησις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο αὐτόχρημα ὑπὸ ἀπαιτητῶν, ἀπεσύρθη καὶ πάλιν εἰς τὸ σπουδαστήριόν του, ὁπότεν τὸν ἐξήγαγεν ὁ θεὸς τοῦ Ρίζος, ὅστις κληθεὶς ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας γραμματείας, διώρισεν αὐτὸν πᾶρεδρον τοῦ ὑπουργείου τούτου, τμηματάρχην, ὡς λέγομεν σήμερον, διευθύνοντα τὰ τῆς Παιδείας. Τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διηύθυνε τότε ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος. Ὑπὸ τὴν συνεργασίαν δὲ καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀκαταπονήτου ἐκείνου σοφοῦ ἀνδρὸς μορφωθεὶς ὁ Ραγκαβῆς εἰς ὑπάλληλον, ἀπέβη τότε ὁ ἰδρυτὴς τῶν πρώτων τεσσαράκοντα ἐλληνικῶν σχολείων μέχρι οὗ ἀργότερον ἐπὶ Ὁθωνος αὐτὸς ἦν ὁ τμηματάρχης ὁ προτείνων τὴν σύστασιν τοῦ πανεπιστημίου, ὅπερ μεθ' ὄλην τὴν ἀντίπραξιν τοῦ Ἀρμανσβεργ καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ Μανούση συνέστη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του περιλαμβάνον ἔνδεκα καθηγητὰς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Σούτζον. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τοῦ τμηματάρχου τῆς ἀνωτέρας καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, καθόσον τὸ τμήμα τῆς κατωτέρας εἶχεν ἤδη διαιρηθῆ καὶ διηυθύνετο ὑπὸ τοῦ Κοκκῶνη, παρέμεινεν ὁ Ραγκαβῆς μέχρι τοῦ 1840, ὅτε λόγοι ὅλως ἰδιωτικοὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀποχωρήσῃ.

Διωρίσθη λοιπὸν ἀργότερον διευθυντὴς τοῦ βασιλικῆς τυπογραφείου καὶ εἶτα τμηματάρχης ἐπὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν ἐσωτερικῶν, ἐν ᾗ θέσει διετηρήθη μέχρι τοῦ Συντάγματος, ὅτε ἀπελύθη ὡς ἑτερόχθων. Ἡ ἔδρα τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας Ρῶς εἶχεν ἀπομείνει τότε κενή, καὶ εἶχε μὲν ἀναλάβει νὰ διδάσκῃ ἀρχαιολογίαν ὁ Μανούσης, ἀλλὰ κατόπιν περιωρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἔδραν ἐκείνην ὁ Ραγ-

καβῆς. Ἀποστραφείς δὲ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου μετὰ τινα ἔτη ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν βουλὴν, ἐκλήθη ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑξωτερικῶν καθ' ὃν καιρὸν διήρκει ἔτι ἐν Πειραιεὶ ἡ κατοχὴ. Ὑπὲρ τριετίαν διατελέσας ὑπουργὸς οὐδεμίαν ἡμέραν παρέλειψε τὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματός του. Καὶ εἶνε γνωστὸν, ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν κατηγορεῖτο ἐν τῇ γερουσίᾳ, ὡς ὑβρίσας διὰ τοῦ πρὸς τὸ ἐν Παρισίαις συνέδριον ὑπομνήματός του τὸν ἀγωνά, μετέβη εἰς τὸ πανεπιστήμιον, ἐδίδαξεν ὡς συνήθως τὸ μάθημά του καὶ ἐκείθεν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς γερουσίας, ὅπως ἀπολογηθῆ.

Αἱ κακίαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γλώσσαι — καὶ εἰς ποίαν ἐποχὴν ἔλλειψαν! — διέδιδον, ὅτι ἦτον εὐνοούμενος τῆς Ἀμαλίας καὶ εἰς τοῦτο ἀπέδιδον τὴν ἐπὶ τὸσον καιρὸν καὶ ὑπὸ διαφόρους πρωθυπουργοὺς διατήρησιν τοῦ ἐν τῇ διεύθυνσει τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν. Τοῦτο σήμερον βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῆ. Ἄλλ' ὅτι ἡ βασίλισσα, ἡ ἐκδίασασα τότε τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Καλέργη ἀπὸ τῆς διεύθυνσεως τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, μόνον καὶ μόνον διότι ἠθέλησεν οὗτος νὰ ἐπιβάλλῃ τῷ αὐλαρχεῖῳ τὴν εἰς τὸν χορὸν πρόσκλησιν κυρίας τινός, καὶ ἀναγκάσασα τὸν βασιλέα νὰ δεχθῆ τὴν ἔνεκα τούτου παρτίτησιν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἦτο σπουδαῖος παράγων τῆς ἐν μέσῳ τοσούτων μεταβολῶν διατηρήσεως ὑπουργοῦ τινος ἐν τῇ θέσει του, εἶνε ἀναμφισβήτητον! Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ Ὁθωνος τὸ δόγμα «χάρις ἀντὶ χάριτος» ἦτον ἐν πλήρει ἰσχύϊ. Διότι ἂν ἀφ' ἐνός ἡ Ἀμαλία ἴσχυε νὰ διατηρήσῃ ὁ Ραγκαβῆς τὸ χαρτοφυλάκιόν του ἐν τῷ νέῳ ὑπουργεῖῳ, ἐνῶ πάντες οἱ μέχρι χθὲς συνάδελφοί του, τὰ μέλη τοῦ προκατόχου ὑπουργείου, εἶχον ἀποχωρήσει τῆς ἀρχῆς, ἤξευρεν ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ Ραγκαβῆς νὰ προσφέρῃ τῇ προστάτιδι του ἄλλας ὑπηρεσίας, οἷα φέρ' εἰπεῖν ἡ τῆς συμφιλίσεως τῆς αὐτῆς μετὰ τοῦ Οὐαίς, ὅστις αὐθαδῶς δὲν εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ λυθῆ ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος Πειραιῶς, χάριν τοῦλάχιστον ὀλίγων ἀθῶνων ῥόδων, ἅτινα ἡ φιλόκαλος βασίλισσα μετεπέμπετο ἐξ Ἀλεξανδρείας διὰ τὸν κῆπὸν τῆς.

Εἶνε δὲ ἄγνωστον ἂν εἰς ἀνταμοιβὴν τοιούτων τινῶν ὑπηρεσιῶν ἢ ἕνα δείξῃ αὐτῷ τελευταίαν τινὰ εὐνοίαν ἐπέδρασεν ἡ Ἀμαλία ὅπως διορισθῆ διάδοχος του, ἄλλος μικρόσωμος, ὁ Ποτλῆς, ὡς εἶχε παρακαλέσει ὁ Ραγκαβῆς, μὴ ὀρίσας μὲν πρόσωπον, ἀλλ' ἐπιμείνας εἰς τὸ ἀνάστημα. Διότι ἡ παράδοσις μετέδωκεν ἡμῖν, ὅτι ὅτε ἡ βασίλισσα ἠμιλοῦσά ποτε μετ' αὐτοῦ ἐπέμεινεν ὅπως ὁ Ραγκαβῆς κατασκευάσῃ στολήν, οὗτος ἀφελῶς ἀπεκρίνατο:

— Εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑπακούσω, μεγαλειότητι, ἂν μοὶ ὑπόσχεσθε, ὅτι ὁ διάδοχος μου θὰ ἔχῃ τὸ ἀνάστημά μου, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ τῷ τὴν πωλήσω.

Καὶ ὅμως ἡ κατασκευασθεῖσα τότε στολὴ δὲν ἐπωλήθη τῷ Ποτλῆ. Ἄλλ' ἐχρησιμοποίηθη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νέας βασιλείας τὸ πρῶτον μὲν ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Λευκοῦ οἴκου ἐν Βασιγκτῶν, εἶτα δὲ, ἀπὸ τοῦ νέου κόσμου ἀσφκλῶς μετενεχθεῖσα, εἰς πολλὰς αὐλάς τοῦ παλαίου.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἀποχώρησίν του ἐπῆλθον οἱ ταραχώδεις καιροὶ τοῦ τέλους τῆς πρώτης βασιλείας καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας διατηρῶν τὴν θέσιν του ἐδημοσιογράφεῖ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῷ γαλλιστὶ ἐκδιδομένῳ Spectateur d' Orient, βραδύτερον δὲ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἐν τῇ Εὐνομίᾳ. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὁθωνος ἀπεκλείσθη τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως χάριν τοῦ δικηγόρου Παντολέοντος. Διότι ἔθεωρετο ὀθωνιστὴς, καίτοι πρῶτος αὐτὸς ὑπεστήριξε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ δουκὸς Ὁμαλ ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν θρόνον. Ἐν τούτοις ὅλα ἐκείναι αἱ τότε προταθεῖσαι ὑποψηφιότητες ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλφρέδου μέχρι τῆς τοῦ Λαμαρτίνου ἐναύγησαν, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἀφίκετο εἰς Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε τὸν κενὸν θρόνον, ὁ δὲ Ραγκαβῆς ἐξηκολούθει διδάσκων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ὅτε τῷ 1867 ἄρτι ἐκλεχθεὶς πρῶταν εἰς ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὡς πρέσβυς εἰς Ἀμερικὴν.

Ἀνεκδοτὸν τι τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν εἶνε ἀνάξιον νὰ μνημονευθῆ ἐνταῦθα, διότι ἀποδεικνύει ἰδιαιτέραν τινὰ παρὰ τῷ Ραγκαβῆ λεπτότητα τρόπων, ἢ μάλλον ἀδυναμίαν αὐτοῦ, νομίζοντος ὅτι πληγῶναι τὴν φιλοτιμίαν τοῦ μεθ' οὗ σχετίζεται τὸ πρῶτον, ἂν φωραθῆ μὴ γνωρίζων, ἂν ὄχι τοὺς γονεῖς, τοῦλάχιστον ἕνα τῶν συγγενῶν, ἢ ἐπὶ τέλους ἕνα τῶν φίλων ἢ συμπατριωτῶν τούτου. Ὁ γράφων τὰς γραμμάς ταύτας ἴδρωσεν ἕως οὗ πείσῃ αὐτὸν κατὰ τὴν πρώτην γνωριμίαν των, ὅτι δὲν ἐγνωρίζε τὸν πατέρα του. Καὶ ἀφῶ ὁ Ραγκαβῆς ἀπηλπίσθη, ἀνεζήτησεν ἕνα συγγενῆ μεταξὺ ὄλων τῶν ὁμωνύμων τῷ γράφοντι. Ἐπὶ τῇ διαβεβαιώσει δὲ τούτου, ὅτι πρὸς οὐδένα τῶν ἀκριβηθέντων συνδέεται διὰ συγγενείας, βλέπων, ὅτι διὰ πρώτην ἴσως φοράν δὲν ἐγνωρίζε τινα τῶν οἰκείων Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν παρουσιαζομένου, δὲν ἠθέλησε νὰ πεισθῆ καὶ ἐπέμεινε ψιθυρίζων ἐν ἀπογοητεύσει:

— Πιθανόν..... Περιέργων ὅμως!

Ἡ ἀδυναμία του λοιπὸν αὕτη, βᾶσιν ἔχουσα φαναριωτικὴν λεπτότητα, ἐξεδηλώθη κατὰ τὸν ἕξῃς χαριέστατον τρόπον, ὅταν ὁ Ραγκαβῆς μεταβαίνων εἰς Ἀμερικὴν διήλθε τῆς Τεργέστης, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπεσεκρόθη-

σαν αὐτὸν καὶ οἱ ἐκεῖ παρεπιδημούντες καλύμνιοι. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην μετὰ τὰς συνήθεις φιλοφρονήσεις εἰς τούτων ἔλαβε τὸν λόγον:

— Βεβαίως θὰ ἐγνωρίσατε εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν συμπατριώτην μας.....

— Τὸν κύριον Καλύμνιον! διέκοψεν ὁ Ραγκαβῆς, καὶ πῶς ὄχι;

Οἱ δυστυχεῖς καλύμνιοι ἔμειναν ἄναυδοι. Διότι αὐτοὶ ἕνα μόνον συμπατριώτην ἐπίσημον εἶχον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ δὲν ἐκκληῖτο Καλύμνιος!

— Ὅχι δά! ὑπέλαβεν εἰς ἄλλος δειλῶς. Ἀλλὰ τὸν κ. Καλησπέρην.

— Μάλιστα, μάλιστα, τὸν κ. Καλησπέρην ἐννοῶ κ' ἐγώ, ἀπεκρίνατο ὁ Ραγκαβῆς ἐσπευσμένως, διότι καὶ αὐτὸς πλέον εἶχεν ὄρεξιν νὰ γελᾷ μετὰ τὸ πάθημά του.

Ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς μετατεθεὶς εἰς Παρισίους ἀπεστάλη μετὰ τὸ πέρας τοῦ τελευταίου ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτεύουσῃ συνεδρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν τοῦ ζητήματος τῆς ἰθαγενείας. Ἀνακληθεὶς ἐκείθεν μετὰ τινα καιρὸν διετέλεσε καὶ πάλιν πρέσβυς παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ τελευταίου αυτοκράτορος τῶν γάλλων μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Δεληγεώργη καταργήσεως τῶν πρεσβειῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἀνασύστασιν αὐτῶν τῷ ἔλαχεν ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ ἐν Βερσαλλίαις λαβόντος ὡς ἄθλον τῆς νίκης τὸ στέμμα τοῦ γερμανοῦ αυτοκράτορος. Παρὰ τῷ διαφωσπερῆ ἡγεμόνι ἦτο βεβαίως persona grata, ἀφῶ δύο τῶν υἱῶν του εἶχον συμπολεμήσει κατὰ τῶν γάλλων ὡς πρῶσοι ἀξιωματικοί. Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γείνη δημοτικὸς καὶ παρὰ τῷ λαῷ. Σήμερον δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐν Βερολίῳ μὴ γνωρίζων τὸν πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ἐξ ὄψεως, διότι ἐκ φήμης τὸν γνωρίζουν ὅλοι οἱ γερμανοί.

Καὶ πάλιν δὲ τῆς δημοτικότητός του ταύτης ὁ μεγαλειότερος παράγων δὲν εἶνε μόνον ἡ φιλολογικὴ του ἀξία — διότι αὕτη μόνον τὴν ἐκτίμησιν τῶν λογίων καὶ ἀνεπτυγμένων τῷ ἀπεκόμισεν — ἀλλὰ κυρίως ἡ σπινθηρίζουσα εὐφυΐα του. Ὁ γνήσιος βερολιναῖος ἀποθεώνει δύο τινά: εὐφρολογίαν καὶ ἐτοιμολογίαν (Witz und Schlagfertigkeit). Ἄν ὁ διάδοχος τοῦ γερμανικοῦ θρόνου εἶνε τὸσον δημοτικὸς ἐν Βερολίῳ, δὲν ὀφείλει τοῦτο μόνον εἰς τὰς πολεμικὰς ἀφῆρας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων χαρισμάτων. Αἱ εὐφρολογίαι τοῦ διαδόχου παραδίδονται ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ τὸ προτέρημα, φαίνεται, ὅτι ἐγκρατεῖ ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ. Αὐτὸς ὁ γέρον αυτοκράτωρ ὄχι μόνον εὐχαρίστως ἀκούει εὐφρολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀρέσκειται νὰ ἐπιδεικνύῃ τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐν ἀγωνί τοιούτων. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν κοινωνίᾳ δὲν ἦτο δύσκολον εἰς τὸν Ραγκαβῆν νὰ καταστῆ ἀγαπητὸς παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσιν. Ἄλλως τε οἱ λάλοι διερμη-

νεὶς τῆς κοινῆς γνώμης, αἱ ἐφημερίδες, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην χαριτολογία τῶν πρέσβειών μας ἀπῆκαν μεταξὺ τῶν τεσσάρων τοίχων τῆς αἰθούσης ἐν ἣ ἐλέχθη. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τὸ ἀκόλουθον ἀνέκδοτον μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ αὐτοῦ ἔκαμε τὸν γῦρον τῶν στηλῶν ὅλων τῶν γερμανικῶν ἐφημερίδων.

Κατὰ τινὰ χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ, ἐνῶ δ' αὐτοκράτωρ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ τὸν συνῆθη κύκλον τῶν διπλωματῶν ἀπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, διασχίζει αὐτὸ καὶ προσελθὼν τῷ Ραγκαβῇ περιβάλλει, κολοσσὸς αὐτός, ὡς ἐν ἐναγκαλισμῷ τὸν μικρόσωμον διπλωμάτην, ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τοὺς κύκλω παρισταμένους:

— Δὲν δύνασθε, κύριοι, νὰ φαντασθῆτε, λέγει μεγαλοφώνως, πόσον μισῶ τὸν κύριον τοῦτον.

— Μεγαλειότατε, ἀπαντᾷ ἀμέσως ὁ Ραγκαβῆς ὑποκλινόμενος ὑπὸ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν βραχίονα, εἶνε ἡ μόνη περίστασις τοῦ βίου μου, καθ' ἣν τὰ αἰσθημάτά μας δὲν συναντῶνται.

Μόνον χειροκροτήματα δὲν ἀπέσπασεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀπαντήσεως, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπιχειρήσας νὰ περιαγάγῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὴν πεφημισμένην ἐτοιμότητα τοῦ πρέσβειός μας, γελῶν ὠμολόγησεν, ὅτι καταθέτει τὰ ὄπλα.

Ἄλλὰ τῶν ἐν Γερμανίᾳ κυκλοφορουσῶν εὐφυῶν τοῦ Ἑλληνος διπλωμάτου οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Μίαν μόνον ὀφείλω ν' ἀναφέρω, γνωστὴν ἴσως, διότι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἀπηθανάτισθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ἀλλ' ἔχουσαν πάντοτε ἐνδιαφέρον, ὡς σχετιζομένην πρὸς τοὺς μυχιαιτάτους ἐθνικοὺς ἡμῶν πόθους.

Ὁ Βίσμαρκ παρέθετεν ἐν τῷ μεγάρῳ του τὸ συνήθες ἐνικύσιον δεῖπνον τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν ξένων δυνάμεων καὶ ἀδυναμιῶν. Ἦτο καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχον ἤδη προσκληθῆ αἱ δυνάμεις εἰς συνεδριον ἐν Βερολίνῳ, θέμα δὲ παντὸς κύκλου ἦτον αἱ ἀξιώσεις τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο παρὰ τῷ πρίγκιπι ἀρχικαγγελαρίῳ δεῖπνον ἀπαγορεύονται αἱ πολιτικαὶ συνδιαλέξεις. Ἡ ἐπακλουθούσα συνδιαλεκτικὴ ἐσπερὶς οὐδὲ ὑπὸ ἔχρους πολιτικῶν διαταράσσεται. Ἀντικείμενον ἡμιλείας εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διασκεδαστικὰ ἢ περιέργα ἐπεισόδια τοῦ σταδίου ἐκάστου τῶν προσκεκλημένων, ἀλλ' οὐδέποτε πολιτικὰ καὶ δὴ ἐν τῶν τῆς ἡμέρας. Καὶ ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ Ραγκαβῆ δὲν ἠδύνατο νὰ δαμασθῆ ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἡ εὐκαιρία δὲ δὲν ἔλειψεν. Ἐπὶ τῆς τραπέζης παρετέθη καὶ τὸ γνωστὸν ἔδεσμα, ὅπερ γαλλιστὶ macédoine ἤτοι μακεδονία καλεῖται. Ἀποτεινόμενη δὲ πρὸς τὸν πρέσβην ἡμῶν ἡ πριγκίπισσα Βίσμαρκ ὅλως ἀθῶως καὶ ἀπὸ καθήκοντος φιλοξένου οἰκοδεσποίνης:

— Δὲν παίρνετε, κύριε πρέσβυ, καὶ ὀλίγην μα-

κεδορία; ἐρωτᾷ φιλοφρόνως κατὰ τινὰ στιγμήν σιγῆς μεταξὺ τῶν συνδαιτυμόνων.

— Ὀλίγην μόνον, ὑψηλοτάτη; Ὁλην! ὀλοκληρον! ἀπαντᾷ μεγαλοφώνως ὁ Ραγκαβῆς.

Τοῦ γενικοῦ γέλωτος τὸ συνήθη ἐδῶκε πρῶτος ὁ οἰκοδεσπότης, ὅστις ἀπαρέχεται μὲν καὶ ἀποφεύγει τὰς πολιτικὰς συνδιαλέξεις — τοῦλάχιστον κατὰ ταύτην τὴν ἐτησίως διδομένην παρ' αὐτοῦ διπλωματικὴν συναναστροφήν — ἐκτιμᾷ ὅμως παντοῦ καὶ πάντοτε ἐξόχως τὸ πνεῦμα.

Τοιοῦτος εἶνε ἐν ἀσθενεὶ σκιαγραφία ὁ Ραγκαβῆς ἐν τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ. Ἄλλ' ὡς λόγιος; Οὐδὲ λέξιν θὰ εἴπω περὶ τούτου. Δωδεκάς τόμων τῶν ἀπάντων του εἶδε μέχρι τοῦδε τὸ φῶς περιέχουσα λυρική καὶ ἐπικά ποιήματα, δραματικὰ ἔργα καὶ διηγήματα, μεταφράσεις καὶ μελέτας. Βίος φιλολογικὸς ὑπὲρ τὸ ἡμισυ αἰῶνος ἤδη, ἐξόχως παραγωγικὸς ὑπάρχεις καὶ ὑπάρχων, οὐδὲ εἰς ἓνα τόμον εἶνε δυνατόν νὰ σκιαγραφηθῆ. Βεβαίως δὲ τὰ ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ὑπερπηθῆντα ὄντα τῆς παρουσίας σκιαγραφίας οὐδὲ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν καθαρῶς φιλολογικῶν ἔργων τοῦ σεβαστοῦ καὶ σοφοῦ συνεργάτου τῆς Ἑστίας ἐπιτρέπουσιν. Ἄλλοίμονον δὲ ἂν τις ἐπεχειρῆ νὰ προσθήσῃ εἰς ταῦτα καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντα διδακτικὰ συγγράμματα. Μία μόνη παρατήρησις πρέπει νὰ γείνη ἐνταῦθα καὶ περὶ τοῦ λογιῶν: Ὅτι οὐδέποτε παρέλειψε, δοθείσης εὐκαιρίας, νὰ ἐπιθέσῃ καὶ ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς του παραγωγῆς τὴν σφραγίδα τῆς εὐφυολογίας του, εἴτε στιχουργῶν, εἴτε συγγραφῶν. Δὲν θὰ φέρω παράδειγμα οὔτε τοὺς προλόγους του, οὔτε τὰ κριτικά του, οὔτε τοὺς διαλόγους τῶν διηγημάτων του, οὔτε τὸν Ἀγροικισμὸν τῆς ἡμῶν τῶν Γάμων τοῦ Κουτρούλη, τὰς δύο εὐφυστάτας κωμωδίας του. Ἄλλὰ τίς προσφέρων τὴν φωτογραφίαν του ὡραία κόρη ἢ δεσποίνῃ δὲν ἐπεθύμησε νὰ εἶχε πρῶτος αὐτὸς συλλάβῃ ἓνα γράψῃ, ἢ, καὶ ἄνευ τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς πνευματικῆς ιδιοκτησίας, δὲν ἀντέγραψεν ἐπ' αὐτῆς τοὺς ἀκολουθοῦντες ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ἐπιφωτογραφίας του δωρηθείσης ὡραία κυρία γραφέντας στίχους; Κρίνατε:

Εἶν' ἡ εἰκὼν ὁμοία μου, ἂν νὰ πιστεύσω πρέπη.

Ὁμοία μου; Τί ὄφελος;

Ὅταν τὴν στέλλω πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἤθελον νὰ ὁμιλῶ, πρὸ πάντων δὲ νὰ βλέπῃ.

Ὅστις τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ἑστίας δὲν ἐβαυκαλήθη ὑπὸ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας τῶν στίχων τοῦ Πλοῦ τοῦ Διογῆσου ἢ τῆς τρυφερῆς χάριτος τῶν τοῦ Ἀρθοῦλου καὶ τοῦ Τρωῦ, ὅστις δὲν ἀνέγνωσε τὸν αὐθεντικὸν τοῦ Μωρέως καὶ δὲν ἐνετύρηνε εἰς τὰς σκηνὰς τῶν Τριάκοντα τυράννων, αὐτὸς εἶνε ἀδύνατος νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οὔτε τοῦ τυχόντος ἔργου εἶνε, οὔτε αὐτοσχεδιάζεται εἰς μίαν στιγμήν ἡ κριτικὴ ἀνάλυσις τῶν ἔργων τοῦ Ραγκαβῆ ἢ ἡ μελέτη

περὶ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος. Ἄλλ' ὁ γνωρίζων τὰ ἔργα του, ὁ ἀναγνούς ποτε ἔστω καὶ μέρος αὐτῶν, ὁ παρακολουθήσας αὐτὸν νῦν μὲν σταδιοδρομοῦντα ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως, εἶτα δὲ ἀγωνοδίκην ἐν αὐτῷ, ἐκεῖνος θέλει δικαιολογήσῃ καὶ τὴν δειλίαν καὶ τὴν ὀπισθοχώρησιν πρὸ ταιαύτης ἐπιχειρήσεως. Ἄλλὰ καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος, ἀναγινώσκοντες τὰς γραμμάς ταύτας θὰ στρέψωσι καὶ πάλιν τὴν πρώτην σελίδα ἐν ἀτενίσωσι προσεκτικώτερον τοὺς ζωηροὺς χαρακτῆρας τῆς ἐκφραστικωτάτης μορφῆς ἐνὸς τῶν ἰδρυτῶν τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας. Ἡ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι εἰκὼν, ἄρτι ἐν Βερολίνῳ φιλοτεχνηθεῖσα, ἀναπικριστᾷ πιστῶς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ πρεσβυτοῦ πρεσβευτοῦ, ὅστις ἀπεχειρήσειεν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν ἐβδόμην τοῦ βίου του δεκαετηρίδα. Ἴσως διὰ τοὺς μὴ ἰδόντας ποτὲ τὸν Ραγκαβῆν εἶνε μόνον ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι εἶνε μικροῦ ἀναστήματος, ὡς ζωῶσα ἀλήθεια τῆς παροιμίας τῶν ἀγγλοαμερικανῶν:

The most precious things are done up in the smallest bundles. *)

P.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΕΙ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια: ἴδε σελ. 499.

ΙΖ'

Οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὡς ἄνω στρατολογηθέντες Στρατιῶται εἶνε οἱ πρῶτοι ἐν τῇ ξένῃ ὑπηρετήσαντες. Ἄν δ' ὁ πρῶτιστος ὅρος τῆς μισθοφορίας εἶνε αὐτὸς ὁ διακρίνων τὴν λέξιν μισθός, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τοιοῦτοι οἱ Ναυπλιεῖς Στρατιῶται, ἀφοῦ ῥητῶς ἀπορρίπτουσι τὸν ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ προνοητοῦ προσφερόμενον αὐτοῖς τακτικὸν μισθὸν (tutti me ha risposo non voler danaro alcuno).

Τῇ 26 Μαΐου 1482, Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, οἱ προειρημένοι Στρατιῶται εἰς 300 συμποσούμενοι, διότι εἰς τοὺς καταγραφέντας προστεθήσαν καὶ ἐκαστὸν ἔθειλονταί, ἐξῆλλον τῆς πόλεως, παρακολουθούμενοι ὑπὸ μεγάλης πομπῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ προνοητοῦ μέχρι τοῦ Καστελλάτσου, τελευταίου ὄριου τῶν ἐν Ἀργολίδι ἐνετικῶν κτήσεων ἐνταῦθα ἀπεχειρήθησαν τοὺς οἰκείους, καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν ἀπάντων (suppli-

cando lo eterno Iddio li concedi felice vittoria) διέσχισαν ἀνενόητοι τὴν Τουρκικὴν χώραν, καὶ κατηθύνηθησαν ἀντικρῶ τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος παραλαβὼν μετήγαγεν εἰς Ἰταλίαν.

Ἀρχηγὸς τῶν Ναυπλιέων Στρατιωτῶν ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὀνομαστὸς υἱὸς περιωνύμου Στρατιώτου ὁ πατὴρ τοῦτου Ἀνδρόνικος ἀριστεύσας ἐν τῷ Ἑξαμίλιῳ (1469) ἔλκεν εἰς τιμάριον τὸ Καστρί τῶν Καμπιτῶν, ὅπερ ὕστερον περιῆλθεν εἰς Θεόδωρον Παλαιολόγον προσγενῆ του. Ὁ Ἰωάννης λαβὼν τὴν Ἀἴμων εἰς τιμάριον παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου του δεσπότη τῆς Πελοποννήσου παρέδωκεν ὕστερον τὴν νῆσον εἰς τὸν Ἑνετὸν ναύαρχον ὕστερον Λορεθάνον, καὶ ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον ἐν ἀγωνιστῇ κατὰ τῶν Τούρκων συνομολογηθείσης τῆς πρὸς Μωάμεθ Β' εἰρήνης (1480) ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Στεφάνου βοεβόδα τῆς Βλαχίας ἦλθεν εἰς Ἑνετίαν ἵνα ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου *).

Ἐνῶ οἱ ὑπὸ τὸν Παλαιολόγον τοῦτον Ναυπλιεῖς ἐμάχοντο ἐν Φερράρα, ἕτεροι ἐξακόσιοι Στρατιῶται, στρατολογηθέντες ἐξ ἄλλων μερῶν, κατέπλευσαν μετὰ τοῦ ναυάρχου Βικτωρος Σοράνζου εἰς Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Νεαπόλεως, σύμμοχον τῶν Φερραρίων καὶ ἐχθρὸν τῆς Ἑνετίας. Ὁ Μαλιπιέρος ἀπλῶς σημειοῖ ὅτι διέπρεψαν καὶ ἐτιμήθησαν, ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς ἀπειθεία των παρέσχε πράγματα τῇ Δημοκρατίᾳ *) ὁ ἱστορικὸς ὅμως τοῦ Φερραρικοῦ πολέμου Σανουτὸς γράφει ὅτι οἱ ἐν Ἀπουλίᾳ Στρατιῶται τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Νεαπολιτανούς, ὥστε οἱ φρουροῦντες ἀπόρθητα φρούρια, ὡς τὰ τοῦ Zinjul, παρέδιδον ταῦτα εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, ἵνα μὴ ἀντιμετωπίσωσι τοὺς Ἑλληνας πολεμιστάς (temendo la crudeltà degli Stradiotti *). Διὰ τῶν Στρατιωτῶν τούτων οἱ Ἑνετοὶ ἐκυρίευσαν δεκαεπτὰ φρούρια τῆς Ἀπουλίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἐπλούτησαν λεηλατοῦντες τὰ πρὸ ποδῶν καὶ πωλοῦντες τοὺς αἰχμαλώτους. Ἡ φήμη τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἰδίως τῶν λαφύρων τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἀγωνιζομένων, ἐντέχνως καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον διασαλπίζομένη ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐνετικῶν ἀρχῶν, ἐένετησε τὴν ὄρεξιν καὶ τῶν μᾶλλον ἀποτροπιαζομένων τὴν ξενιτεῖαν Στρατιωτῶν. Σύγχρονος ἐπι-

*) Βλέπε ἀναφορὰν Δημοκρίτου Παλαιολόγου ἐν Μνημείοις ἑλλ. ἱστορίας, Ε' 211.

*) Annali di Malipiero, σελ. 264. Ὁ Ἑνετὸς χρονογράφος κακίζει τοὺς Στρατιῶτας ὡς σφάζοντας τοὺς αἰχμαλώτους, ἐνῶ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτει τότε καὶ παρὰ τοῖς Ἑλβετοῖς καὶ ἄλλοις χριστιανοῖς, ἀποκαλούμενον la mauvaise guerre (Hardy, σελ. 16, σημ.).

*) Sanuto Commentarii della guerra di Ferrara σελ. 54.

*) Τὰ μᾶλλον πολυτίμα πράγματα φυλάσσονται εἰς τὰς μικροτάτας θήκας.

στολή ἐκ Κερκύρας λέγει ὅτι 1500 Στρατιῶται ἦσαν ἔτοιμοι νὰ περάσωσιν εἰς Ἀπουλίαν al guadagno, ὃ δὲ προνοητὴς τοῦ στόλου Μελχίωρ Τριβιζάνος, ἀφοῦ μετεβίβασε τριακοσίους ἄλλους εἰς Saseno, ὅπως ἐντεῦθεν περάσωσιν εἰς Καλκθρίαν, ἐστρατολόγησε πλῆθος ἑτέρων Στρατιωτῶν ἐν Ζακύνθῳ καὶ Δυρραχίῳ¹⁾. Ἀλλὰ παρὰ τοῦτους καὶ ἄλλοι καθ' ἑκαστην ἐφθινον εἰς Ἐνετιάν ὅπως μεταβῶσιν εἰς Φερράραν, ἐνθα οἱ ὑπὸ τὸν Παλαιολόγον Ναυπλιεὺς ἐλεηλάτουν διὰ συνεχῶν ἐπιδρομῶν τὴν Ῥωμανίαν καὶ ἰδίως τὴν χώραν τοῦ Λούγου. Περί τῆς ἀφίξεως τῶν τελευταίων τούτων εἰς Ἐνετιάν ὁ αὐτόπτης Σανούτος γράφει τὰ ἑξῆς, τὰ ὅποια πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐπικυροῦσι τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημμένα περὶ τοῦ χαρκατῆρος καὶ τῶν ἑξῶν τῶν Στρατιωτῶν.

«Ἐκ Ναυπάκτου κατέπλευσαν ἐννεήκοντα Στρατιῶται μετὰ τῶν βαρβαρικῶν ἵππων των, καὶ ἀποβιβαθέντες ἐν Λίδῳ, τὴν ἐπιούσαν ἐξετέλεσαν παρέλκσιν ἀποδείξασαν τὸν ταχύτατον

*Ἑλλην στρατιώτης.

δρόμον των εἰς τοὺς συρρεῦσαντας ἀναριθμητοὺς πατρικίους καὶ πλῆθη τοῦ λαοῦ. Τῆ 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατέπλευσεν ἕτερον πλοῖον φέρον 112 ἵππους καὶ Στρατιῶτας ἐκ Κορώνης, καὶ οὗτω διαδοχικῶς ἐφθασαν ὡς φερτῆ γὰρ κομισάντα χιλίους Στρατιῶτας μετὰ τῶν ἵππων των. Οἱ Στρατιῶται οὗτοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν αὐθεντίαν τὰς ἐξῆς τρεῖς χάριτας. Πρῶτον ὅπως μὴ θεωρηθῶσιν, ὡς οἱ ἄλλοι, μισθωτοὶ καὶ τοῖς πληρωθῶσι μηνιαῖα, ἀλλὰ μόνον νὰ τοῖς πληρώνωνται δύο μὲν δουκάτα διὰ πάντα ζῶντα ἀιχμάλωτον, καὶ ἐν δι' ἑκάστην ἐχθρικὴν κεφαλὴν, κατὰ τὴν συνθήκην των. Δεύτερον, ὅπως τοῖς δοθῆ ὡς ἀρχηγός Ἐνετὸς εὐπατριδῆς, καὶ οὐχὶ ξένος τις ὡς εἰς τοὺς ἄλλους στρατιώτας, διότι ἔχουσι ὅλους διάφορα ἔθιμα. Τρίτον, ὅπως πληρωθῶσιν ἐκάστω τέσσαρα δουκάτα, διότι ἀναχωροῦντες ἐξώδευσαν τρεῖς μηνιαῖα. Πᾶσαι αἱ συνθήκαι αὗται

¹⁾ Sanuto, Comment. σελ. 125.

μετὰ πολλῆς προθυμίας τοῖς παρεχωρήθησαν ἐν δουρικῶ σιγγίλιῳ. Ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν Κλητῶν (Pregadi) ἐξελέγη προνοητὴς τῶν Στρατιωτῶν ὁ Βαρβολομαῖος Μίνιος, διακρίβων ἐν Lago Scuro, πρόφην ἀρμοστής ἐν Ναυπλίῳ, καὶ πρὸς ταχεῖαν πληρωμὴν τῶν χρημάτων ἐπέβληθησαν δύο δεκάται ἐπὶ τοῦ Monte nuono, συναμα δὲ ἀπεφασίσθη ἵνα στρατολογηθῶσι χίλιοι ἕτεροι Στρατιῶται καὶ χίλιοι Ζάγδαροι, ἧτοι πεζοί. Οἱ Ζάγδαροι εἶνε ἀπληπισμένοι ἄνθρωποι, οὐδόλως ἐκτιμῶντες τὴν ζωὴν των. Οἱ Στρατιῶται ὀνομαζόμενοι ὑπὸ τῶν λατίνων Ἡπειρώται, Τούρκοι, Ἑλληνας καὶ Ἀλβανοί, εἶνε ἄνδρες καρτερόθυμοι, καὶ πρόθυμοι εἰς πάντα κίνδυνον. Φύσει ἀπαγες καὶ τῶν λεηλασιῶν φίλοι καταστρέφουσι τὴν χώραν διὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ φονεύουσι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς οὐδὲν θεωροῦντες τὸν θάνατον. Φέρουσι ἀσπίδα, σπάθην καὶ λόγχην μετὰ σημαίας ἐν τῇ κορυφῇ, καὶ σιδηροῦν ῥόπαλον. Ὀλίγιστοι φοροῦσι θώρακας, ἐν γένει δὲ

βαμβυκίους ἐπενδύτας, ἐραμένους κατ' ἰδιάζοντα αὐτοῖς τρόπον. Οἱ ἵπποι των εἶνε μεγάλοι συνειθισμένοι εἰς τοὺς κόπους, τρέχουσι ὡς πτηνοί, κρατοῦσιν αἰετοπετὴν κεφαλὴν ὀρθίαν καὶ υπερβάνουσι ἀπαντας ἐν τῇ τάξει τοῦ πολέμου. Ἀπειράριθμοι τοιοῦτοι Στρατιῶται εὐρίσκονται ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἄλλοις τόποις τῆς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου ὑποκειμένοις τῇ αὐθεντίᾳ, καὶ θεωροῦσι τὰς τειχῆρας πόλεις των ὡς ἀληθῆ θώρακα καὶ λόγχην των.»¹⁾

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἄνω ἐκθέσει τοῦ Σανούτου μνημονεύονται παρὰ τοῖς Στρατιώταις καὶ οἱ Ζάγδαροι, πρέπει νὰ εἰπωμεν τίνες οἱ φέροντες τὸ παράδοξον τοῦτο ὄνομα Ἑλληνας πολεμισταί.

Ἐκστρατεύων ὁ Στρατιώτης παρηκολουθεῖτο ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν του, οὓς δὲν ἐθεώρει ὡς ὁ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ τιμαριούχος ἀπλοῦς δούλους, ἀλλὰ μέλη οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἰδίου οἴκου, διὸ καὶ

¹⁾ Sanuto, σελ. 114—115.

ἀπεκάλει τούτους γενεάν, φάρκν, παιδιά, παλληκάρια, φαμέγιους. Εἶπον ἄλλοτε ὅτι οἱ φαμέγιοι, ὧν τὸ ὄνομα διατηρεῖται ἐτι ἐν Μάνη καὶ Κρήτῃ, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς ἀφραμώτας τῶν Δωριέων, καὶ συνώδευον τοὺς ἄρχοντας ἐν πολέμῳ, ὡς οἱ εἰλωτες τοῖς Σπαρτιάταις πολεμιστάς. Πρὸς τοὺς φαμέγιους τούτους πρέπει νὰ συγκριθῶσιν οἱ ἡμέτεροι ποιμένες, οἵτινες ἐτι ὀνομάζονται καὶ σκουτέριδες, ὡς κρατοῦντες τὴν ἀσπίδα (scutum) τοῦ ἄρχοντος πολεμιστοῦ. Ὅστις εἶδε τοὺς ἡμετέρους ὀπληρχηγούς ἐπιτιμητομένους τὴν πρωτεύουσαν μετ' οὐρᾶς παλληκαρίων ἢ πελατῶν δύναται νὰ σχηματίσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν μεσαιωνικῶν στρατιωτικῶν ἐθίμων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν παλληκαρίων τοῦ Στρατιώτου ὡς καὶ ὁ ὄπλισμός των ἐξήρητο ἀπὸ τῶν πόρων τοῦ ἄρχοντος. Ἀλλὰ καὶ ἂν πλούσια ἦσαν τὰ μέσα τοῦ τιμαριούχου, δὲν ἠδύνατο οὕτως νὰ ἔχη ὅλα τὰ παλληκάρια του ἐφιππα, διότι αὐτὴ ἡ τακτικὴ του ἀπῆται καὶ πεζοῦς. Ἡ προμνημονευθεῖσα ἀκριτικὴ Παρκαδρομὴ συνιστᾷ ὡς ἀναγκαιοτάτην τὴν σύμπραξιν καὶ πεζῶν εἰς φύλαξιν τῶν κλειστούρων καὶ στῆσιν τῆς ἐνέδρας. Οἱ πεζοὶ οὗτοι, σπρονδονισταί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρώτοι ἤνοιγον τὴν μάχην, ἀκροβολιστικῶς πολεμοῦντες τὸν ἐχθρόν, καὶ δι' ἐπιδειξίου ὑποχωρήσεως σύροντες τοῦτον ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἦτο χωσμένον τὸ ἵππικόν, ἧτοι ἡ λεγομένη τσάκα, τὸ σάκα τῆς Παρκαδρομῆς. Ὅταν οἱ Στρατιῶται ἦλθον εἰς Ἰταλίαν, ἵνα πολεμήσωσι τοὺς Γάλλους, συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ τῶν παλληκαρίων των, ἃ ὁ Σανούτος ὀνομαζεῖ gagazzi fameji. Διὰ λόγους ἀγνωστούς ἡμῖν τὰ στρατιωτικὰ παλληκάρια ἀπέδρασαν εἰς τὸ ἐχθρικόν στρατόπεδον. Τῆ 15 Ἰουλίου 1496 οἱ Στρατιῶται προσβαλόντες τοὺς ἐν Νοβάρη Γάλλους ἤραντο μέγαν θρίαμβον, ἐπικροτηθέντα ὑπ' ἀπάντων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἵππεις ἐνίκησαν ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν πεζῶν «πρᾶγμα τῶς ἀνήκουστον», ὡς σημειοῖ ὁ Σανούτος.

Τὰ πεζὰ ταῦτα παλληκάρια τῶν Στρατιωτῶν ἔφερον παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα ριπαρισταί καὶ τὸ λατινικὸν jactarii, ὅπερ διεφθάρει εἰς ζάγδαρις καὶ ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Μοραϊκῆς τζάγδαρος ἀμφότεροι αἱ λέξεις παραγόμεναι ἐκ τοῦ ρίπτω, jaceo σημαίνουσι τοὺς συμμάχους τοῦ ἵππέως πεζοῦς σπρονδονιστάς¹⁾. Ἀλλ' ὁ πεζὸς ριπαριος ἢ ζάγδαρις μὴ ἔχων τιμᾶριον ἢ ἄλλην ἰδιοκτησίαν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸν τοῦ Σπαρτιάτου πολεμιστοῦ εἰλωτα διὰ

¹⁾ Οἱ ριπαρισταί ἢ ζάγδαροι δὲν ἐξεσπρονδονίζον μόνους λίθους, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἀκόντια τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν λεγόμενα ριπαρία καὶ βηρύται (λατ. verutum, ὅθεν τὰ βερετανία τῶν χρονικῶν τῆς Κύπρου) ἢ ἀντιστοιχοῦσι τοῦ ριπαρίου λατινικῆ λέξις sagda παρέμεινεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ γλώσσῃ τῶν Ἰταλῶν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ μικροῦ ἀκοντίου. Βλέπε Grassi dizionario militare, ἐν λέξει sagda. Ὁ Σανούτος γράφει ἀλλαχού ὅτι οἱ Ἑλληνας ζάγδαροι εἶνε οἱ τῶν τούρκων ἀζάπιδες (Diarfi, I, σ. 127).

τοῦτο δὲ βλέπομεν τὸν πρίγκιπα τῆς Πελοποννήσου Γουλιέλμον λέγοντα πρὸς τὸν Ἰωάννην Σεβαστοκράτορα, ὅστις ἠθέλησε ν' ἀρπάσῃ τὸ δεσποτάτον τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅτι διὰ τῆς τριαυτῆς ἀρπαγῆς θὰ τὸν καθίστα ἔρημον τζάγδαρον.

Ἄλλ' ἐβουλήθη πανταῶς νὰ τὸν ἀποκληρώσῃ, νὰ ἐπάρῃ ἐκεῖνο ὅπου κρατεῖ ὄλον τὸ δεσποτάτον, καὶ ἐκεῖνος νὰ ἔσῃ τζάγδαρος ἔρημος εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ μετὰ τῶν Στρατιωτῶν πολεμήσας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανῶ Ἰταλὸς Luigi da Porto χαρακτηρίζει ἐν ἔτει 1509 οὕτω τοὺς ζαγδαρούς: ἀκομίζουσι (οἱ Ἐνετοὶ) ἐξ Ἑλλάδος ἀρκατοῦς Στρατιώτας ἵππεις, καὶ μετ' αὐτῶν εἶδος τι πεζῶν, παραδοῶν τὴν θέαν, τὸ ἐνδυμα καὶ τὸν ὄπλισμόν, ἀνθρώπων μᾶλλον πρὸς ἀριθμὸν ἢ ὠφελίμων ἐν τοῖς πολέμοις τῆς Δύσεως. Φοροῦσι πέδιλα ἐκ λωρίων καὶ ἐνδυμα μακρὸν μέχρι τοῦ πέλματος, ἀσπίδα κυρτὴν καὶ ἀκκατάλληλον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν κτυπημάτων, σπάθην καμπύλην καὶ πλαταῖαν ἐν τῷ πλευρῷ, καὶ μικρότατον σιδηροῦν ἀκόντιον εἰς τὴν χεῖρα. Ἐτερον ὄπλον δὲ φέρουσι, ἀλλ' οὔτε ἔχουσι τάξιν τινά, ὄχληροι καὶ βραδυκίνητοι, κατὰ δὲ τὴν κρίσιν μου ὅλους ἀνωφελεῖς ἐν Ἰταλίᾳ.»¹⁾

III'

Ὁ Φερραρικὸς πόλεμος ἦτο τὸ προανάκρουσμα τῶν μεγάλων καὶ ἀτελευτήτων ἐμφυλίων σπαρχυμῶν καὶ ξενικῶν ἐπεμβάσεων, αἵτινες ἐπὶ πενήτηκοντα ἔτη ἠφάνισαν τὴν Ἰταλίαν. Τῷ 1494 ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ Η', διεδικῶν κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, διήλθε τὰς Ἀλπεῖς ἐπὶ κεφαλῆς 50 χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν σχεδὸν ἀμνηστῆ εἰσῆλθεν εἰς Νεάπολιν. Μόνον τὸ Βρεντήσιον, κατοικοῦμενον τότε ὑπὸ ἀποικίας Ἑλληναλβανῶν Στρατιωτῶν, δὲν ὑπετάγη εἰς τοὺς Γάλλους καὶ ἐχρησίμευσε μετ' οὐ πολὺ ἡ κυριώτερα ἀφετηρία πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Κάρολος ἐν Νεαπόλει ἐσχεδίαζε τὴν εἰς Ἑλλάδα διάβασιν του, οἱ δὲ Τούρκοι περίτρομοι ἀπεσύροντο εἰς τὰ μεσόγεια φρούρια, ἢ Ἐνετία διωργάνιζε τὸν συνασπισμὸν τῆς Ἰταλίας κατὰ τοῦ ξένου, ἀπαλλάττουσα οὕτω καὶ τοὺς φίλους Τούρκους ἀπὸ φοβερᾶς δοκιμασίας. Καθ' ὄλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1494 ἡ Γερουσία πυρετωδῶς ἐιργάσθη εἰς στρατολόγησιν Στρατιωτῶν, ἅμα δὲ τῷ ἔαρι τοῦ ἐπομένου ἔτους ἀλλεπάλληλα κατέφθανον τὰ κομίζοντα τοὺς πολυτίμους συμμάχους ἵππαγωγὰ πλοῖα (arsili). Ἀκούσωμεν τὸν αὐτόπτην Σανούτον περιγράφοντα τὴν ἀφίξιν καὶ δεξίωσιν τῶν Στρατιωτῶν.

«Τῆ 22 Ἀπριλίου ἐφθασεν ἡ πρώτη ἵππα-

¹⁾ Lettere storiche di Luigi da Porto N° 8.

γωγός νυξ φέρουσα εκατόν ἑπτὰ Κορωνάους Στρατιώτας, οἵτινες ἀποβάντες ἐν Λίδῳ ἐξετέλεσαν τὴν εἰθισμένην παρέλασιν ἐνώπιον ἀπέρου πλήθους, θαυμάζοντας τὴν ταχύτητα τῶν ἵππων καὶ τὴν ἐπιδειξίτητα τῶν ἵππεων ἢ γερουσία ἀπεράσισε νὰ τοὺς τρατωνίσῃ ἐν Ῥαβένῃ καὶ διώρισεν ἀρχηγόν των τὸν Πέτρον Δουόδον ὑπουργόν των ἐν Στερεῶ κήσει μετὰ μηνιαίου μισθοῦ ἑκατόν δουκάτων. Οἱ Στρατιώται εἶνε Ἕλληνες, καὶ φοροῦσι πλατεῖς ἐπενδυτὰς καὶ ὑψηλοὺς πῖλους, τινὲς δὲ καὶ θώρακας κρατοῦσι λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ ῥόπαλον, ἐν δὲ τῷ πλευρῷ κρεμῶσι σπάθην τρέχουσιν ὡς πτηνοί, καὶ μένουσιν ἀπύστως ἐπὶ τῶν ἵππων των, οἵτινες δὲν τρώγουσι χόρτον ὡς οἱ ἰταλικά. Εἰθισμένοι εἰς ληστείας συνεχῶς δηροῦσι τὴν Πελοπόννησον. Ἄριστος κατὰ τῶν Τούρκων προμαχῶν, διοργανίζουσι κάλλιστα τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας, ἐπιτίθενται ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τοῦ ἔχθρου, καὶ εἶνε πιστοὶ εἰς τὸν κύριόν των. Δὲν αἰχμαλωτίζουσιν, ἀλλ' ἀποκόπτουσι τὰς κεφαλὰς, ἐφ' ἑκάστης τῶν ὁποίων λαμβάνουσιν ἐν δουκάτῳ κατὰ τὴν συνθήκην των. Τρώγουσιν ὀλίγον καὶ εὐχαριστοῦνται μὲ τὸ παρτυχόν, πολὺ δ' ἐπιμελοῦνται τοὺς ἵππους των. Μέγας τούτων ἀριθμὸς κατοικοῦσιν εἰς τὰς χώρας τῆς Αὐθελείας, τὴν ὁποίαν προθύμως ὑπηρετοῦσι, διότι ἀριστεύοντες ὀνομαζόνται ἱππῶται καὶ λαμβάνουσι συντάξεις, μεταβιβαζομένους εἰς τοὺς υἱοὺς των.»

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσε δευτέρα ἱππυγωγὸς ἀποβιβάσασα εἰς Λίδον τοὺς Ναυπλιεῖς Στρατιώτας· τούτων ἦσαν πολλοὶ συνταξιούχοι, ὡς διαπρέψαντες ἐν τῷ Φερρακῷ πολέμῳ, καὶ ἐλάμβανον τέσσαρα μέχρι πέντε δουκάτα τὸν μῆνα· οἱ νεόστρατοι ἐλάμβανον τρία, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ ὀκτώ δουκάτα· εἰς ἕκαστον προκατεβλήθησαν τέσσαρα μηνιαῖα, καὶ ἡ κριτὴ τῶν ἵππων των ἀφοῦ ἐπιθεωρήθησαν ἠνώθησαν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Δουόδου.

Τῇ 5 Μαΐου κατέπλευσαν ἕτεροι Στρατιώται ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τούτων ὡς καὶ τῶν προηγουμένων παρῆν καὶ ὁ διάσημος Φίλιππος de Commines, ἀπεσταλμένος τοῦ Καρόλου Η', ὅστις ἀντιμετωπίσας μετ' ὀλίγον ἐν Φορνόβῳ τοὺς ἡμετέρους πολεμιστὰς γράφει εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του (VIII, 5) «Οἱ Estradiots εἶνε Ἕλληνες, ὡς οἱ λεγόμενοι genetaires, πεζοὶ τε καὶ ἱππεῖς, ἐνδεθυμένοι ὡς οἱ Τούρκοι πλὴν τοῦ κεφαλοδέσμου (tolliban)· καρτερικοὶ ἄνδρες, κοιμῶνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐν ὑπὸ κρημνῷ μετὰ τῶν ἵππων των· ἅπαντες Ἕλληνες τὸ γένος ἐλήθησαν ἐκ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕνετοὶ κατέχουσιν, οἱ μὲν ἐκ Ναυπλίου τῆς Πελοποννήσου, οἱ δ' ἐξ Ἀλβανίας πρὸς τὸ Δυρράχιον· οἱ Ἕνετοὶ πολὺ τοὺς μεταχειρίζονται καὶ τοὺς ἐμπιστεύ-

ονται· τοὺς εἶδον ἀποβιβάσαντας εἰς τὴν νῆσον ἐνθα κῆται ἡ μονὴ τοῦ ἀγίου Νικολάου, ἦσαν 1500 τὸν ἀριθμὸν. Οἱ Estradiots εἶνε γενναῖοι καὶ ἐνοχλοῦσι πολὺ τὸν στρατὸν καθ' οὗ ἐπιτίθενται· οὗτοι μὰς ἐκυνήγησαν μέχρι τοῦ καταλύματος τοῦ στρατάρχου, καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσαν τρεῖς τέσσαρας Γερμανοὺς ἀπήγαγον τὰς κεφαλὰς κατὰ τὴν συνθήκην των.»

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσαν τέσσαρες ἱππυγωγοὶ κομίζουσαι ἐκ Ναυπλίου 520 Στρατιώτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου Βουζύκη διαπρέψαντος ἐν Φερράρῃ καὶ λαβόντος τὸ παράσημον μετὰ κληρονομικῆς συντάξεως· αἱ κεφαλὰι ¹⁾ τῶν Στρατιωτῶν τούτων παρουσιασθεῖσαι εἰς τὸν δόγην ἀπήτησαν τὴν παραδοχὴν τῶν ἐξῆς συνθηκῶν· πρῶτον, ὅτι θὰ λαμβάνωσι δώδεκα μηνιαῖα τὸ ἔτος· δεύτερον, ὅτι πάντες οἱ τὴν Δημοκρατίαν ὑπηρετήσαντες ἐπιστρέφοντες εἰς Ναύπλιον θὰ ἐγγραφῶσιν ἐν τοῖς Στρατιώταις τῆς φρουρᾶς πρὸς ἀπολαύην τῆς εἰθισμένης ἀσυδοσίας· τρίτον, ὅτι ὁ μισθὸς τοῦ ἀποθνήσκοντος συνταξιούχου θὰ μεταβιβῆται εἰς τοὺς υἱοὺς του· τέταρτον, οἱ θνήσκοντες ἵπποι θ' ἀναπληρῶνται δαπάνῃ τῆς Πολιτείας· καὶ πέμπτον, ὅτι θὰ τοῖς χορηγῆται ἡ ἡμερήσιος ἄρτος καὶ ἡ κριτὴ τῶν ἵππων. Οἱ ὅροι ἐγένοντο δεκτοὶ πλὴν τοῦ τῆς ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἡμερησίου ἄρτου. Μετὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ ὑπουργὸς τοῦ Κολλεγίου Βερνάρδος ὁ Λορεδάνος ἵνα τοῖς μετρήσῃ τὰ χρήματα· ἀλλ' οἱ Στρατιώται ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι ταῦτα καὶ ἐκτελέσωσι τὴν παρέλασιν ἐνῶ δ' ἐμπληκτος ἡ Γερουσία διαφοροτρόπως ἠρμήνευε τὴν ἄρνησιν ταύτην, μετὰ δύο ἡμέρας αἱ κεφαλὰι παρουσιάσθησαν τῇ ἐξήγησιν ὅτι ἦσαν πολὺ ὀργισμένοι, διότι ὁ δόγης ἔδωκε τὴν χεῖρα εἰς μόνον τὸν Πέτρον Βουζύκην, ἐνῶ ὅλοι εἶνεῖσαι καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου ἐννοοῦσι νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν Πολιτείαν. Ἡ Γερουσία ἀμέσως ἱκανοποιήσασα τὴν μικροφιλοτιμίαν ταύτην τῶν Στρατιωτῶν ἀπέστειλε τούτους εἰς τὴν χώραν τῆς Παδοῦσης. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐφθασαν ἐπὶ πλοίου εἰκοσι Στρατιώται· ὥστε μέχρι τῆς 20 Μαΐου κατέπλευσαν ἐν συνόλῳ 1200 Στρατιώται ἐκ Μεθώνης, Κορώνης, Ζακύνθου, Ναυπάκτου, καὶ Ναυπλίου, ἅπαντες admirati del suo veloce correr· διειρηθέντες εἰς δύο σώματα, οἱ μὲν ὀκτακόσιοι ὑπὸ τὸν Πέτρον Δουόδον διηυθύνθησαν εἰς Βονωνίαν, οἱ δὲ 625 ὑπὸ τὸν Βερνάρδον Κονταρίνην εἰς Μιλάνον· ἀμφότεροι οἱ Ἕνετοὶ οὗτοι εὐπατρίδαι ὀνομασθήσαν *προνοηταὶ τῶν Στρατιωτῶν* (provveditori di Stradiotti).

Πρῶτοι οἱ ἐν Λομβαρδίᾳ ἀποσταλέντες Στρατιώται ἤρχισαν τὰς πρὸς τοὺς Γάλλους ἐχθρο-

¹⁾ Οὗτω καλοῦνται ἐν τοῖς ἐγγράφοις, caput, capita, οἱ ὑπ' αὐτῶν τῶν Στρατιωτῶν ἀναγνωριζόμενοι ἀρχηγοί, τὸ ὄνομα δὲ κεφαλὴ παραμένει· ἐτι παρ' ἅπασιν τοῖς Ἀλβανοῖς.

πραξίαις καὶ διὰ σειρᾶς λαμπρῶν κατορθωμάτων οὐ μόνον ἔσωσαν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς ἐχθρικής λεηλασίας, ἀλλὰ καὶ μέχρι τέλους ἐμπόδισαν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο στρατοπέδων. Ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Καρόλου Η', ὁ γενναῖος δούξ τῆς Αὐρηλίας νικήσας τοὺς Γενουνησίους καὶ Νεαπολιτανούς κατέλαβε τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Νοβάρας, καὶ διοργανίσας μεθοδικῶν τῶν πέριξ δήωσιν ἐνέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τὰ πέριξ. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς λεηλασίας, ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ Στρατιωτικόν, βεβαίως ὑπὴγόρευεν εἰς τὸν Γάλλον ἡγεμονίδην ὁ συμπολεμῶν αὐτῷ Κωνσταντῖνος Ἀριανίτης, υἱὸς τοῦ Ἀριανίτου Κομνηνοῦ δεσπότη τοῦ Μακεδονικοῦ φρουρίου τῶν Σερβίων τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου τούτου Ἑλένην, διάσημον ἐπὶ καλλονῇ, ἐνυμφεῖθη ὁ μαρκήσιος τοῦ Μομφερράτου, καὶ ἐγέννησεν υἱόν, τὸν ὁποῖον στερηθέντα ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἐκηδεμόνευεν ὁ θεῖος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος. Ἐχθρὸς ἀσπονδὸς τῆς ἐνετικῆς Δημοκρατίας, μέχρι θανάτου ἐπολέμησεν αὐτήν, συμμαχήσας πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Κάρολον τὸν Η' καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανόν τὸν Α', ὑπ' οὗ καὶ ἰδιαζόντως ἐτιμήθη, ὀνομασθεὶς τοποτηρητὴς του ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος πρῶτος χαιρετήσας τοὺς εἰς Ἰταλίαν καταβάντας Γάλλους διοργάνισε μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Δυρραχίου Μαρτίνου μεγάλην ἐν Ἑλλάδι συνωμοσίαν προτιθεμένην τὴν σφαγὴν καὶ ἀποδιδῶσιν τῶν Τούρκων ἅμα ὁ Κάρολος Η' ἐπέρα ἐκ Νεαπόλεως εἰς Ἡπειρον. Ἄλλ' ἡ Ἑνετία τοῦτο μαθοῦσα συνέλαβε καὶ ἐδηλητηρίασε τὸν προειρημένον ἐπίσκοπον, καὶ ἐμήνησεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὰ τεκταινόμενα· μὴ δυνηθεῖσα δὲ νὰ προσοικειωθῇ τὸν ἐπίσκοπον Ἀριανίτην, ἀπεράσισε ν' ἀπαλλαγῇ τούτου διὰ τοῦ δηλητηρίου, ἢ τῆς δολοφονίας (1508). Ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς λέγει ὁ κάλλιστα τοῦτον γνωρίσας Commines, διεξεδίκε ἀπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ὡς πατρογονικὸν κλῆρον αὐτοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐξ' οὗ κατήγετο ¹⁾. Εἰς τὸν Στρατιωτὴν τούτον ἐπίτροπον τοῦ Μομφερράτου ἀνῆκε βεβαίως ἡ ἐν τῇ βασιλικῇ ὁπλοθήκῃ τοῦ Τουρίνου διασωζομένη ὠραία σπάθη, κληρονομικῷ δικαίωματι περιελθούσα εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Σαβοΐας. Περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀριανίτου θὰ λαλήσωμεν καὶ κατωτέρω.

Ἡ λεηλασία τῶν περὶ τὴν Νοβάρην χωρῶν εἶχεν ἐμπνεύσει τοιοῦτον εἰς τοὺς κατοίκους τρόμον, ὥστε ἐχαιρέτησαν τοὺς Στρατιώτας ὡς ἀληθεῖς σωτῆρας. Ἀκούσωμεν τὸν Σανούτον ἀφελῶς ἐπιτιμῶντα τὰς ἐπισήμους ἐκθέσεις· «ὅλη ἡ πόλις τοῦ Μιλάνου ἐπληρώθη ἀνθρώπων ἐλθόντων νὰ ἴδωσι τοὺς παραξένους Στρατιώτας· ὁ

δούξ καὶ ἡ δούκισσα ἵππευσαν μεθ' ἀπάσης τῆς αὐλῆς καὶ ἦλθον εἰς τὴν πλατείαν διὰ νὰ τοὺς παρατηρήσωσιν· ὁ ἡγεμὼν ἐκ καρδίας συγχαρεῖς τῷ Κονταρίνῳ τὸν παρεκάλεσεν νὰ τῷ δείξῃ τρέχοντας τοὺς Στρατιώτας, οἵτινες ἔδραμον μὲ τὰς λόγχας καὶ τὰ ῥόπαλα πρὸς μεγάλην τοῦ πλήθους εὐχαρίστησιν. Μετὰ τοῦτο οἱ Στρατιώται μετέβησαν εἰς τὰ ὠρισμένα αὐτοῖς καταλύματα, ἐνθα τοῖς εἶχον παρατεθῆ τράπεζαι φαγητῶν.» Ἐκ Μιλάνου μετέβησαν εἰς Βεζέβενε, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθησαν ἐν μεγάλῃ πομπῇ ὁ φρούραρχος Γαλεάττος Σανσεβερίνος, οἱ αὐθένται Φρακάσος καὶ Ἀντώνιος Σανσεβερίνοι, ὁ αὐθέντης Νικόλαος ὁ Κορξίσιος, ὁ κόμης Οὐγος Σανσεβερίνος καὶ ὁ κόμης Σακαμουότσας Βισκόντης. Ἰδοῦ τί ἔγραψε τότε πρὸς τὴν Γερουσίαν ὁ προνοητὴς τῶν Στρατιωτῶν Κονταρίνης· «Ἐλθόντες οἱ Στρατιώται εἰς Βεζέβενε ἐνεκαρδίωσαν καὶ παρηγόρησαν τοὺς κατοίκους. Ἐνῶ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐλεηλάτει, τώρα ἦλθεν ἡ σειρὰ τῶν Στρατιωτῶν». Καὶ τῷ ὄντι ἅμα στρατωνισθέντες ἐν Βεζέβενε ἐξῆλθον «διὰ νὰ ἴδωσιν ἂν οἱ ἐχθροὶ ἔχωσι καρδίαν διὰ νὰ μετρηθῶσιν· ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ των προχωρήσασα ἐν μίλιον συνήντησε 40 βαρυσιδήρους ἱππεῖς, 100 τσαγγάτορας καὶ τρεῖς τοξότας, καὶ ὀρμήσασα κατ' αὐτῶν συνέλαβεν εἰκοσιν ἐξ αἰχμαλώτους, καὶ ἐφόνευσεν 9 καὶ 12 ἵππους· ἂν δὲ ἦσαν πολυαριθμότεροι, οὐδεὶς θὰ ἐσώζετο. Τέλος πάντων, τελευτᾷ ἡ ἐκθεσις, οἱ Γάλλοι εὗρον τὸν ἀντίπαλον, καὶ καθ' ἑκάστην οἱ Στρατιώται μὰς κῆτι κάμνουσι». Μετ' ὀλίγον πεντήκοντα Στρατιώται διευθύνονται πρὸς αὐτὸ τὸ γαλλικὸν στρατόπεδον διὰ νὰ ἴδωσιν, ὡς ἔλεγον «ὁποῖον εἶδος ἀνθρώπων ἦσαν αὐτοὶ οἱ Γάλλοι». Δύο ἀδελφοὶ τοῦ Πέτρου Βουζύκη ἐφθασαν σχεδὸν εἰς τὰ ἐχθρικά χαρακώματα· 17 γάλλοι ἱππεῖς ὀρμῶσι κατ' αὐτῶν, οἱ δὲ δύο Στρατιώται προσποιήθητες φυγὴν, στρέφονται διὰ ταχυτάτου ἐλιγμοῦ καὶ φονεύουσι δύο καὶ αἰχμαλωτίζουσιν ἰσάριθμους. Τὴν ἐπιούσαν οἱ Στρατιώται στήσαντες ἐνέδραν φονεύουσιν ἐννέα καὶ αἰχμαλωτίζουσι τριάκοντα· τότε εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Πέτρου Βουζύκη διώκων τοὺς ἐχθροὺς, δὲν ἠδυνήθη νὰ σταματήσῃ τὸν ἵππον του, ὅστις πηδήσας εἰς τὰ ἐχθρικά χαρακώματα συνελήθη μετὰ τοῦ ἱππέως. Ὁ προνοητὴς ἐπρότεινε τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ νεαροῦ Στρατιώτου πρὸς πλειοτέρους Γάλλους· εἰκάζεται ὁμοῦς ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐξοργισμένων ἐχθρῶν.

Ἐκ Βεζέβενε οἱ Στρατιώται ἦλθον εἰς τὸ Casuol, καὶ ἐντεῦθεν διατρέχοντες τὰ πέριξ αἰχμαλωτίζουσι καὶ φονεύουσι γάλλους. 22 ἱππεῖς ἔχοντες ὀδηγὸν Λομβαρδὸν τοξότην προσβάλλουσι τὸ φρούριον Βιλανόβα, φρουρούμενον ὑπὸ 12 Γάλλων, οἵτινες ἀμέσως παρεδόθησαν ἐπὶ τῇ ὑποσχέ-

¹⁾ Lamansky, Secrets d'etat de Venise, σελ 292 — 300.

σει ἀσφαλείας ζωῆς. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἕτεροι Στρατιῶται κατὰ λαμβάνουσι τὰ φρούρια Τσεράνο καὶ Τράκανο. Ἐν τοῖς φρουρίοις τούτοις ἐστρατιωνίσθησαν 200 Στρατιῶται, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐρχονται μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν τῆς Νοβάρας, οὐδὲν ἀσφαλήσαντες ἐχθρόν. Οἱ ἐν τοῖς δύο φρουρίοις ἐξεληθόντες προσβάλλουσι τὸ στρατόπεδον τοῦ δουκὸς καὶ φονεύουσι καὶ αἰχμαλωτίζουσιν 25. Ἐνταῦθα ἐφνεύθη ὁ πρῶτος Στρατιώτης, τοῦ ὁποῦ οὗ ἵππος ἐπιστρέφει εἰς τὸ στρατόπεδον, peroche questo costume hanno i loro cavalli. Οἱ ἐν Νοβάρᾳ δὲν τολμῶσι νὰ ἐξέλθωσι πλέον. Μίαν ἡμέραν Στρατιῶται ἰδόντες 40 πεζοὺς ἐν ἐνέδρῳ, ὤρωσι κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς συλλαμβάνουσιν ἅπαντας: senza snudar spada.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Νοβάρᾳ δὲν ἐπολιορκούντο μόνον, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἐνωθῶσι πρὸς τὸ εἰς τὰ Ἀπεννίνα βεῖνον βασιλικὸν στρατόπεδον ἐξέθετον εἰς κίνδυνον οὐ μόνον ἐαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα. Εἰς μάτην ὁ Κάρολος προσεκάλει τὸν δούκα τῆς Λυρηλίας νὰ ἐξέλθῃ καὶ μεταβῆ εἰς ἐνωσίν του ἐν Πλακεντίξ· ἐπιστολῇ αὐτοῦ τοῦ δουκὸς συλληφθεῖσα καὶ δημοσιευμένη ὑπὸ τοῦ Σανούτου εἰκονίζει κάλλιστα τὴν θέσιν τῶν ἐν Νοβάρᾳ: «Χριστιανικώτατα βασιλεῦ, μὲ διατάσσεις νὰ ἔλθω μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐνωθῶμεν ἐν Πλακεντίξ· σὲ διαβεβαιῶ ὅμως ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ δουκὸς τοῦ Μιλάνου εὐρίσκονται ἄπολοι ἄνθρωποι, ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζόμενοι Στρατιῶται, ἀγνοῶ ὅμως ἂν εἴνε Τούρκοι ἢ διάβολοι, διότι τόσα κακὰ μᾶς ἔκαμν ὥστε ἀδυνατούμεν νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν Νοβάραν. Μᾶς φονεύουσι καὶ φέρουσι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τῶν λογγῶν των, καθ' ἑκάστην δὲ ἐπιτρέγουσι μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ὡς ἡμεῖς πρότερον ἐδηοῦμεν μέχρι τοῦ Βεζέβενε· ὥστε εἴνε ἀδύνατον νὰ ἔλθωμεν, διότι οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται φοβοῦνται καὶ δὲν θέλουσι νὰ ἐξέλθωσι· τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἐὰν ἐξέλθωμεν θὰ τραπῶμεν καὶ φονευθῶμεν ὅλοι».

Ἐνῷ τοιαῦτα συνέβαινον πρὸ τῆς Νοβάρας, ἕτερα σημαντικώτερα διεδραματίζοντο ἐπὶ τῶν Ἀπεννίνων. Ὁ Κάρολος Η' ἐγκαίρως ἰδεασθεὶς τὸν κατ' αὐτοῦ συνασπισμὸν, ἀφῆκε τὴν Νεάπολιν, καὶ σπεύδων νὰ διέλθῃ τὰ Ἀπεννίνα πρὸ τῆς συγκεντρώσεως τῶν συμμάχων, ἐκ Λούκας διηυθύνθη πρὸς τὴν κλεισοῦραν τοῦ Ποντρεμόλη, ἣν ὁ Κομμίνης ἐθεώρει ὡς τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον διέξοδον. Εὐτυχῶς τὸ ἐν Ποντρεμόλη φρούριον φυλαττόμενον ὑπὸ 400 πεζῶν ἀμαχητεὶ παρεδόθη. Ὁὕτως ὁ βασιλικὸς στρατὸς διηρημένος εἰς τρία μεγάλα σώματα ἐβῆσεν εἰς τὴν ὄρεινὴν κώμην Τάπικον. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Ζιὲ διέκρινεν ἤδη τοὺς συμμάχους, οἵτινες συμποσούμενοι εἰς 20 χιλιάδας πεζοὺς καὶ 10 χιλιάδας ἵππων

ἐστρατοπέδουον εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Πάρμας μετὰ τὸν Γερόλκ καὶ Φορνόβου. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἵππων συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Πέτρον Δουδὸν ἐπτακόσιοι Στρατιῶται, ἕτεροι διακόσιοι ὑπὸ τὸν ἀριστράτηγον δούκα τῆς Μαντούης, ἐκτὸν ὑπὸ Ἰωάννην τὸν Ἑλληνα (Παλιολόγον), καὶ 35 ὑπὸ τοὺς Ταλιὸν Κάρπην καὶ Ἀννίαν τὸν Βεντιβόλιον. Ἄπαντας τούτους ἀποκαλεῖ ὁ Βενέδικτος «Graecos milites levius armatos», προσθέτων ὅτι πλὴν τούτων παρήσαν καὶ 365 κατάφρακτοι ἵπποι ὑπὸ Φιλίππον τὸν Μακεδόνα⁴⁾.

Τῇ 1 Ἰουλίου σῶμα τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ἐκ δισχιλίων πεζῶν ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Τάρου παραρρομένην κώμην Φορνόβου, ἀλλ' ἐξακόσιοι Στρατιῶται ὤρωσαντες ἔτρεψαν τούτους εἰς φυγὴν, αἰχμαλωτίζαντες δώδεκα καὶ φονεύσαντες 30, ὧν τὰς κεφαλὰς ἔφερον εἰς τοὺς ἀρχηγούς. Ἐν τοῖς αἰχμαλωτοῖς ἦν καὶ Ἑλβετὸς σωματάρχης ἐξαγοράσας ἑαυτὸν διὰ πεντακοσίων δουκάτων, τὰ ὁποῖα μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερε καὶ τεσσάρων δακτυλίων. Ἐτερος σημαντικὸς Γάλλος αἰχμαλωτὸς ὄρισας ὁ ἴδιος τὰ λύτρα εἰς χίλια δουκάτα, ἐμέτρησε ταῦτα εἰς τοὺς Στρατιώτας. Μετ' ὀλίγον οἱ αὐτοὶ Στρατιῶται ἐφορμήσαντες κατὰ τῶν ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ ὄρει Γάλλων ἐπανήλθον φέροντες πολλὰς κεφαλὰς καὶ πλουσιωτάτην λείαν.

Ἐκ τῶν νικῶν τούτων, γράφει ὁ Σανούτος, κατεπλούτησαν, διότι οἱ φονευθέντες καὶ αἰχμαλωτισθέντες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πολλὰ χρήματα καὶ πολυτίμους δακτυλίους, ὧν ἕκαστος ἤξιζεν εἴκοσι πέντε δουκάτα. Ἐπαρουσίασαν τὰς κεφαλὰς εἰς τὸν προνοστήν, φιλοῦντες τὴν χεῖρά του ala Greca, καὶ λαμβάνοντες ἐφ' ἑκάστης τὸ ὠρισμένον δουκάτον. Εἰς τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν ἐπαρουσιάσθησαν καὶ πάντες οἱ δακτύλιοι, οἵτινες ζυγισθέντες ἐξετιμήθησαν πλέον τῶν 1500 δουκάτων. Πάντες συνεχαίροντο διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Στρατιώτας κραυγάζοντες ἐνχαρᾶ: Ζήτω ὁ ἅγιος Μάρκος! Ὁ πρῶτος Στρατιώτης ὁ παρουσιάσας ἐχθρικὴν κεφαλὴν εἰς τὸν ἀριστράτηγον ἀντημέληθη διὰ δέκα δουκάτων, καὶ ἀσπασμοῦ ἐν μέσῳ τῷ στόματι, ὅπερ οἱ στρατιῶται θεωροῦσιν ὡς τὸν ὑπατον θαμὸν τῆς ἐκτιμήσεως. Οἱ θριμβοὶ οὗτοι ἐωρτάσθησαν ὡς μεγάλη νίκη· ἐν τούτοις οἱ Στρατιῶται διεκήρυξαν ὅτι οἱ Γάλλοι ἦσαν ἄνδρες (valentuomini).

Μετὰ τοῦ Καρόλου συνεξεστράτευε καὶ ὁ περιώνυμος Λομβαρδὸς ἀρχηγὸς Ἰωάννης Τριβούλτσης, γινώσκων κάλλιστα τὴν χώραν καὶ τοὺς πολεμιστὰς τῆς. Εὐρισκόμενος ἐν τῇ ἐμπροσθοφυλακῇ τοσούτου κατεπλάγη ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων καὶ φοβερῶν τού-

⁴⁾ Sanuto, la spedizione di Carlo VIII in Italia, Venezia 1883, σ. 447-48. Benedetti, de rebus Caroli, σελ. 1592, ἐκδ. Eccard.

των ἐπιθέσεων, ὥστε ἤρχισε νὰ σκέπτηται σπουδαίως περὶ τοῦ ἀπρονοήτου τούτου κινδύνου. Ἀποσπρηθεὶς ἐν τῇ ἐσχάτῃ τοῦ ὄρους ἀνέμεινε ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας τὸν ὀπισθεν βραδέως μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἐρχόμενον βασιλέα. «Ἐὰν τότε, λέγει ὁ καρδινάλιος Βέμβος, ὁ μαρκήσιος τῆς Μαντούης τὸν προσέβαλλεν, ὁ Τριβούλτσης δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ· τούτου δὲ συλληφθέντος, ἀκόπως θὰ ἐνίκαιτο καὶ ὁ ἐπίλοιπος τοῦ βασιλέως στρατός». Ὁ βασιλεὺς στρατοπεδεύσας ἐν Βάρσῃ, κατὰ συμβουλήν πιθανῶς τοῦ Τριβούλτσῃ ἐζήτησε δι' ἀπεσταλμένου τὴν ἐλευθέρην διάβασιν. Οἱ Στρατιῶται ἐκ νέου ὤρωσαντες ἐβῆσαν μέχρι τῶν βασιλικῶν σκευῶν, καὶ λαβόντες λάφυρα καὶ κεφαλὰς ἐπέστρεψαν ἀνενόχλητοι.

Τῇ 5 Ἰουλίου ἀπόσπασμα Γάλλων ὤρωσεν ἀπὸ τοῦ ὄρους cosi disperati πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Τάρου· ἀλλ' οἱ Στρατιῶται μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐλαφρῶν ἵππων ἀπέκρουσαν αὐτούς. Εἰς Στρατιώτης ἀπεκεφάλισε σημαντικὸν Γάλλον, 24 δὲ ὤρωσαντες κατὰ ὀδοήκοντα ἐφνευσαν τοὺς δέκα, καὶ διεσκόρπισαν τοὺς λοιπούς.

Τῇ 6 Ἰουλίου ὁ Κάρολος μὴ τυχὼν τὴν αἰτηθεῖσαν ἐλευθέρην διάβασιν ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ ταύτην διὰ τῶν ὄπλων. Ὁ Κομμίνης θεωρῶν τὴν θέσιν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον, ἀποδίδει τὴν σωτηρίαν εἰς ἀληθῆ ἀποτύφλωσιν τῶν συμμάχων· καὶ τῶντι συνέβησαν πράγματα δυσεξήγητα, ἐφ' ὧν σιωπᾶ μὲν ὁ τοσούτου λεπτολόγος Σανούτος, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ ἐπίσημος τῆς Ἑνετίας ἱστοριογράφος ὁ καρδινάλιος Βέμβος, ὁμολογῶν ὅτι οὔτε ὁμόνοια ἐπεκράτει, οὔτε πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπεθύμουν τὴν καταστροφὴν τῶν Γάλλων καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ἐπικίνδυνου τῇ Ἰταλίᾳ Δημοκρατίας. Τῇ ἄνω ἡμέρᾳ οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ τέλους συνεπλάκησαν, καὶ οἱ Γάλλοι φονεύσαντες 3500 συμμάχους καὶ ἀπολέσαντες 300 κατώρθωσαν ὅ,τι ἐπέζητουν, τὴν ἐκβίασιν τῆς διαβάσεως. Ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ τοῦ βασιλέως εὐθύνονται καὶ οἱ ἡμέτεροι Στρατιῶται, πλειότερον ὅμως τούτων αὐτοὶ οἱ Ἰταλοὶ ἀρχηγοὶ καὶ τὸ ἐλαφρὸν των ἱππικόν. Ἄμα ἤρχισεν ἡ μάχη, οἱ Ἰταλοὶ ψιλοὶ ἵπποι καὶ οἱ Στρατιῶται διετάχθησαν νὰ διαβῶσι τὸν ποταμὸν Τάρου καὶ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ὄρους ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν πλευρῶν τοῦ δευτέρου σώματος καὶ τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Πρῶτοι δὲ οἱ Ἰταλοὶ, ὡς λέγει ὁ Βέμβος, διακρίναντες τὴν βασιλικὴν ἀποσκευὴν ἐλησμόνησαν τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγὴν καὶ ὤρωσαν εἰς λαφυραγωγίαν. Οἱ Στρατιῶται τούτους μιμηθέντες ἐπράξαν τὸ αὐτό, καὶ μόνον οἱ ἀρχηγοὶ των πιστῶς ἐκπληρώσαντες τὸ καθήκον ἐπράξαν ἔργα ἀντάξια τῆς Στρατιωτικῆς φήμης. Ὁ αὐτόπτης Κομμίνης γράφει ὅτι εἰς μόνον τὴν περὶ τὰ λάφυρα ἀπαιχθόλησιν τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ὤφειλον οἱ

Γάλλοι τὴν σωτηρίαν. «Ἐὰν οἱ 5000 ἐλαφροὶ οὔτοι ἵπποι ὤρωσαν καθ' ἡμῶν μὲ τὴν σπαθὴν εἰς τὴν χεῖρα, θὰ κατεστρεφόμεθα παντελῶς, ἀλλ' ὁ θεὸς μᾶς ἐβοήθησε!»

Ληλητήσαντες οἱ Στρατιῶται τὴν βασιλικὴν ἀποσκευὴν ἐλαβον ἀναρίθμητα πράγματα μεγάλης ἀξίας· ἐν τούτοις μνημονεύονται ἡ περιεφρακία, καὶ ἡ σπάθη τοῦ βασιλέως, εἰς πολῦτιμος σταυρός, ποτήριον καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεῦη τῆς βασιλικῆς καπέλλας. Ὁ Τάσος ἀναφέρει καὶ τὰ στέμματα τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως (le coronne di Ferranto). Ἄλλη πολῦτιμος λεία ἀποτελουμένη ἐξ ὀδοήκοντα φορτίων ἐστάλη εἰς Κρέμαν ὑπὸ φρουρᾶν ἑκατὸν Στρατιωτῶν. Τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα δυσαρεστηθὲν ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ διαγωγῇ των διέταξε τὴν κατάσχεσιν τῶν ἐν Κρέμα φορτίων, ἀδελῶν ὅμως ἂν ἐξεπλήρωσε καὶ τὴν ἀπειλήν του, διότι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Τάρῳ μάχην οἱ Στρατιῶται σταλέντες μόνον κατόπιν τῶν Γάλλων σπουδαίως ἠνώχλησαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν των, φονεύσαντες ἀρκετοὺς ὧν τὰς κεφαλὰς ἐπαρουσίασαν εἰς τὸν ἀριστράτηγον ὁ ἱστορικὸς τῆς μάχης ταύτης Ἀλέξανδρος ὁ Βενέδικτος,⁴⁾ ἀποκαλῶν τοὺς ἡμετέρους πολεμιστὰς Stratiotae Victores, λέγει ὅτι ἡ ὑπὸ τούτων ληφθεῖσα λεία ὑπολογίσθη εἰς 200,000 χρυσῶν νομισμάτων, «inter socios Graecos divisa».

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐνεκαίνισαν τὸ πολεμικόν των στάδιον δύο ὀμηλικὲς πολεμισταὶ, οἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οἱ τελευταῖοι ἀντιπρόσωποι τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ τιμαριωτισμοῦ, καὶ οἱ πρῶτοι τύποι τῆς ἀναγεννωμένης τακτικῆς ἐπιστήμης, ὁ Βαγιάρδος ὁ ἐπιλεγόμενος Ἄσπιλος ἱππότης, καὶ ὁ Ἀκαρνὰν κόμης Μερκούριος Μπούας, ὁ εἰς τὸν Πύρρον ἀνάγων τὸ γένος καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἡπειρωτῶν μαχόμενος. Δύο πιστοὶ ὑπηρέται καὶ τυφλοὶ θυμασταὶ τοῦ λεγομένου ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων λευκοπολέμου, ὑπὸ δὲ ἂν τότε Γάλλων la guerre folle, συνέγραψαν τὰ κατορθώματα τῶν αὐθεντῶν των, ὁ μὲν ἀνώνυμος loyal ser-viteur ἐν πεζῷ ἰδιώματι, ὁ δὲ Στρατιώτης Ἰωάννης Κορωνάιος εἰς στίχους· καὶ ἐν μὲν τῷ ἑλληνικῷ ποιήματι παρέρχεται ἀμνημόνευτος ὁ Bayard, ἐν τῇ γαλλικῇ ὅμως ἱστορίᾳ συνεχῶς ἀναφέρεται le seigneur Mercure, ἐν μὲν Φορνόβῳ ἀντίπαλος τοῦ γάλλου ἱππότη, ὕστερον ὁμῶς σύμμαχος, διότι ἀμφότεροι μάχονται ἐν Παδόῳ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ. Ὁ Βαγιάρδος, ὅστις εἶδε τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως του διαρπαζομένην ὑπὸ τῶν Στρατιωτῶν, συμμορφοῦται ὕστερον πρὸς τὰς ἐξείς καὶ τὰ νόμιμα τούτων καὶ more Stratiotarum vivens, συζῆ

⁴⁾ Διάσημος ἱατρὸς τῶν ἐνετικῶν στρατευμάτων καὶ χρονολόγος τῆς ἐν Τάρῳ μάχης.

μετ' Ἀλθανῶν, διοργανίζει ἐπιτυχῆς ἐνέδρας καὶ ἐπιβάλλει εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ βαρέα λύτρα, παρὰ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν βασιλέων τοῦ περὶ ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο πολεμιστῶν διαφορά συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν Βαγιάρδος ἔχει πατρίδα καὶ βασιλέα, ὁ δὲ Μπούας ἀμφοτέρων στερούμενος μάχεται ὑπὲρ ξένων ἡγεμόνων καὶ ξένης γῆς. Φανταζόμενος ὅτι ἂν ἡ τύχη τὸν ἠδίκησεν, ἡ ἱστορία δικαιοτέρα τῆς τυφλῆς θεᾶς, θ' ἀνακηρύξῃ τὰ κατορθώματά του, δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψις ὅτι ἦτο καθορόμος, δηλαδὴ λεμόνιον ἀπορριπτόμενον μετὰ τὴν ἀφαιρέσιν τοῦ ζωμοῦ, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ξένους εἶνε ἄδικος καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία. Αὐτὸς ὁ loyal serviteur λεπτομερέστατα ἐξιστορῶν τὰ ἐν τῇ πολιτοκίᾳ τῆς Γενούης κατορθώματα τοῦ Βαγιάρδου, οὔτε κ' ἐν μνημονεύει καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας μαχόμενον Μερκούριον μετὰ δύο χιλιάδων Στρατιωτῶν. Ἄλλ' ὅ,τι παρέλειψεν ὁ βιογράφος τοῦ γάλλου ἱππότη, ἀνεπλήρωσεν ἕτερος αὐτόπτης, ὁ maréchal de Fleurange σημειῶν ἐν τοῖς πολεμισταῖς καὶ le seigneur Mercure, capitaine grec avecques deux mille Albanoyes, καὶ ἰδίᾳ ὁ χρονογράφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ', Ἰωάννης D' Authon, Ἐλάσσων μοναχός, πολλὰ καὶ περιεργὰ ἀπομνημονεύσας περὶ τῶν ἐν Γενούῃ πολέμων τοῦ Ἀκαρνᾶνος Στρατιώτου.

Ὁ Σανουτός, μὴ θέλων νὰ φανερώσῃ τοὺς ἀληθεῖς αἰτίους τῆς ἐν Φορνόβω ἀποτυχίας, σημειοῖ ὅτι μόνη ἡ εἰς τὰ λάφυρα ῥοπή τῶν Στρατιωτῶν ἦτο ἡ ἀφορμὴ τῆς πωτηρίας τῶν Γάλλων. Καὶ ὁ Τάσος δὲ ψάλλων τὴν αὐτὴν μάχην λέγει ὅτι μόνον τὰ λάφυρα ἐγένοντο ἡ ἀφορμὴ τοῦ νὰ διαφύγῃ ἡ νίκη ἐκ τῆς χειρὸς τῶν Ἑλλήνων.

Ma sin da prima la ritenne e torse
il leggiere Greco alle rapine intento,
che dalla pugna a depredar trascosse
del tesoro del re l'oro e l'argento
le corone di "errando . . .

Εἶδομεν ὅτι ὁ καρδινάλιος Βέμβος, παραβλέπων τὰς πατριωτικὰς ταῦτας μικροφιλοτιμίας, θεωρεῖ τοὺς Στρατιώτας οὐχὶ πρωτογενούς, ἀλλ' ἀπλοῦς μιμητὰς τῆς λαφυραγωγίας· ὁ αὐτὸς ἱστορικός σημειοῖ, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Στρατιωτῶν δὲν ἐμιμήθησαν τοὺς ἄλλους, ἀλλ' εὐσυνειδήτως ἐξετέλεσαν τὸ καθήκον των. Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἦσαν ὁ Ζακύνθιος Δημήτριος Λάσκαρις, οἱ Πελοποννήσιοι Ἰωάννης καὶ Θεόδωρος Παλαιολόγοι, ὁ Μακεδὼν Φίλιππος, ὁ Ναυπλιεύς Βουζύκης, καὶ ὁ Μερκούριος Μπούας· οὗτος πολὺ διαπρέψας καὶ ὕστερον περιφρονεῖ τὰ χρήματα καὶ τὰ λάφυρα, καὶ μάχεται μόνον καὶ μόνον διὰ ν' ἀκουσθῇ εἰς τὸν κόσμον, ὡς ὁ ἀρματωλὸς διὰ νὰ τοῦ βγάλουν τραγοῦδι· ἰδοὺ τί ἔλεγε πρὸς τὸν δούκα τοῦ Μιλάνου·

Γίνωσκε, ὁ πλανήτης μου νὰ στέκω 'ς ἀμελείαν
οὐδὲλως δὲν μου ἔδωκε, μὰ νὰ ὀρίζω Στρατεῖαν,
νὰ κάμω ἔργα θαυμαστά, 'ς τὸν κόσμον 'κρινέμενα,
κ' εἰς τοὺς μεταγενέστερους νὰ εὐρεθοῦν γραμμένα.

Συλλαβῶν αἰχμαλώτων ἐν Φορνόβω τὸν δούκα Ματθαῖον de Bourbon τὸν ἐπιλεγόμενον le Bastard χαρίζει τοῦτον ἄνευ λύτρων εἰς τὸν μαρκήσιον τῆς Μαντούης· ὁ Σανουτός ὅμως γράφει ὅτι αὐτὸς ὁ μαρκήσιος ἠχμαλώτισε τὸν αὐτῶ δωρηθέντα· ὁ δὲ Τάσος καὶ ἄλλο τοῦ Μερκούριου κατορθώμα ἀποδίδει εἰς τὸν ὑμνούμενον ἀρχιστράτηγον, τὴν καταδίωξιν τοῦ βασιλέως Καρόλου.

incontra Carlo e 'l suo drappel gagliardo
che dirò prima, o poscia? a morte ei pose
trafitto da sua spada il Gran Bastardo.

Ὁ Στιχουργὸς ὅμως Στρατιώτης, ὁ οὐδὲλως ἀμιλλώμενος τῷ Τάσῳ τὴν φαντασίαν, ἄλλως ἐξιστορεῖ τὰ κατορθώματα ταῦτα τοῦ αὐθέντου του, ὡν πιθανῶς καὶ διετέλεσε μαρτυρῶν αὐτόπτης·

Κ' ἦτον ἀλόγων βρουχισμὸς καὶ κτύπος τῶν ἀρμάτων,
κ' ὄχλος πολὺς καὶ ταραχὴ εἰς ἕλον τὸ φουσατόν·
κ' ὁ κόντος ὁ Μερκούριος, θέλω σοὶ ἀποδείξει,
τὸν ῥήγαν πάντα 'έτρεχε ἐκ τ' ἀλογον νὰ βίξῃ ¹⁾,
κ' ἐκεῖ τὸν ῥήγαν εὐρηκε μὲ δίστομον μαχαίρι,
'ς τὸ πρόσωπον τὸν ἐλάθωσε μὲ τὸ δεξιὸν τοῦ χεῖρ·
κ' ἔνα του καπετάνιον μὲ τὰ ἰδιά του χέρια
προζούνον ²⁾ μπῆκε κ' ἔπιασε μὲσ' ἀπὸ τὴν μαχαίρι,
κ' ἦτον ὁ δούκας ντὲ Μπουρμπόν, τὸν λέγαν Γράν Βα-
(στάρδον,

κ' ὁ κόντος τὸν ἐσκέλευσε μαζὶ μὲ τὸν στεντάρδον,
καὶ ὁ μαρκήσιος Μάντουας τὸν ζήτησε τοῦ κόντου,
γιατὶ τοῦ ἦτον γενεὰ κ' εἶχε τὸν ἰδικόν του·
κ' ὁ κόντος τὸν ἐχάρισε δι' ὄνομα μαρκήσι.

Οἱ ἄλλοι πόλεμοι τῶν Στρατιωτῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ μέχρι τῶν μέσων τῆς ἐπομένης ἐκατονταετηρίδος δὲν ἐνδιαφέρουσιν εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα, πρὸς ὃ στενωπὸς συνδέονται οἱ ἐν Νοβάρῳ πολιορκούμενοι Γάλλοι.

Τὴν ἐπιούσαν τῆς ἐν Φορνόβω μάχης (7 Ἰουλίου) δώδεκα Στρατιώται στήσαντες ἐνέδραν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Νοβάρῳ ἐφόνευσαν ἑνὲα Γάλλους καὶ ἀπήγαγον ἕξ ἱππους· οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ παρατηρήσαντες τὸ ὀλιγάριθμον τῶν ἐνεδρευτῶν ἐξέρχονται κατ' αὐτῶν, ἀλλ' οὗτοι καλέσαντες εἰς βοήθειαν τοὺς ἐταίρους ἐφορμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, συνισταμένων εἰς 450 ἱππεῖς καὶ πεζοῦς, καὶ τοὺς διώκουσι μέχρι τῶν πυλῶν, φονεύσαντες 15 καὶ αἰχμαλωτίσαντες 17 καὶ ἱππους 32. Τῆ 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ προνοητὴς Κονταρίνης ἐπὶ κεφαλῆς τριακοσίων Στρατιωτῶν προχωρεῖ πρὸς τὸ φρούριον οἱ πλείστοι τούτων εἰσπηδήσαντες εἰς τὰ προάστεια ἐγύμνωσαν καὶ κατηρήμωσαν αὐτά, χωρὶς νὰ τολμήσωσιν οἱ Γάλλοι νὰ τὰ ὑπερασπισθῶσιν· ὁ προνοητὴς συγκεντρώσας καὶ

¹⁾ Ὡς γράφει ὁ Κομμίνης, ὁ βασιλεὺς ἄφρισε τὴν ἀπὸ τῶν Στρατιωτῶν λύτρωσίν του εἰς τὴν ταχύτητα τῆς ἱπποῦ του la Savoye.

²⁾ prisonnier, αἰχμαλώτων.

τοὺς ὑπολοίπους Στρατιώτας διαίρει εἰς τρία σώματα ἐν εἶδει πτέρυγος· ἀπαντες τρέχουσιν ἀνευφημοῦντες τοὺς πάτρωνας τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν Στρατιωτῶν, Μάρκε! Ἄγιε Γεώργιε! Οἱ ἐχθροὶ κατετροπώθησαν, πολλοὶ δὲ ἱππεῖς ἐφονεύθησαν καὶ συνελήφθησαν· « ἡ νίκη αὕτη, γράφει ἡ παρὰ Σανουτῶ ἐκθεσις, ἐκερδήθη ἄνευ οὐδεμιᾶς βοήθειας πεζῶν, πᾶσα δὲ ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς τοὺς Στρατιώτας, i quali venivano adorati in tutto il campo. » Ὁ δούξ τοῦ Μιλάνου γράφει πρὸς τὴν ἐνετικὴν Γερουσίαν (17 Ἰουλίου 1495) μυρίας εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν Στρατιωτῶν, οἵτινες ἀποκλείσαντες τὸν ἐχθρὸν ἔσωσαν τὴν χώραν.

Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἐν Νοβάρῳ Γάλλων καθίσταται ὀχληρότερος καὶ φονικώτερος διὰ τῆς συγκεντρώσεως καὶ τῶν ἐν Τάρῳ Στρατιωτῶν ἐν τούτοις διέπρεψαν οἱ ὑπὸ Μερκούριον τὸν Μπούαν, φονεύσαντες καὶ αἰχμαλωτίσαντες, κατὰ τὸν Κορωνάιον, περὶ τοὺς ὀκτακοσίους· ἐν ταῖς αἰχμαλώτοις τούτοις ἦτο καὶ ὁ monseigneur Louis de Sansonaye.

Καὶ ὁ σινοὶρ Μερκούριος κόντρα του 'ς τὴν Νοβάρῳ
πολέμου ἐκατόρθωσεν ὅπου 'σαν μὴ τρουάρα
κ' ἐκεῖ μπατάγιας 'δόθησαν καὶ φοβεροὶ πολέμοι,
κ' ἐπιλλοῦσαν τ' ἄλογα σὰν τρέχουν οἱ ἀνέμοι.

10.

Ἡ ἐν Τάρῳ μάχη θεωρεῖται ὡς τὸ τέλος τοῦ λεγομένου μεσαιῶνος καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς περιόδου, ἥτις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ φέρει καὶ τὸ ὄνομα Ἀναγέννησις. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς ἱστορικοῦ σημείου ἀρχεται καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς τακτικῆς ἐπιστήμης, ἥτις εἶνε ἔργον τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ὡς ἐκείνη τῶν ἡμετέρων λογίων.

Ὁ κόμης Rabutin de Bussy, ἀρχηγὸς τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' (1654—1665) γράφει τὰ ἐξῆς· « τὸ ἐλαφρὸν ἱππικὸν ἐγνωρίσθη ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς εἰς Ἰταλίαν ἐκστρατείας Καρόλου τοῦ Η'. Τότε ὁ ἀλθανὸς ἄρχων Γεώργιος Καστριώτης προὔπανθῆσας τὸν βασιλέα προσήνεγκεν αὐτῷ τετρακοσίους ἱππεῖς φέροντας λόγχας μακροτέρας τῶν ὑπὸ τῶν καταφράκτων Γάλλων κρατουμένων· οἱ Οὐγγροὶ ἱπποῦν χρῆσιν τοῦ ὅπλισμοῦ τούτου μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἐκατονταετηρίδος. Οἱ ἱππεῖς οὗτοι ἐκαλοῦντο ὡς καὶ νῦν Στρατιώται, τὸ δὲ ὄνομα των προέρχεται ἐκ τῆς στρατας, διότι ἡ κυριώτερα αὐτῶν λειτουργία συνίσταται εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ὁδοῦ· (ces cavaliers s'appelloient Stradiots, de Strada, c'est-à-dire chemin, parceque leur principal fonction étoit de battre l'estrade ce qui se dit encore) διὰ τῆς ὑπὸ τούτων ἐπιθεωρήσεως τῆς ὁδοῦ ἐξασφαλίζεται ὁ στρατὸς ἀπὸ παντὸς ἀπρο-

όπου κινδύνου. Ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἐγκαταλιπὼν τὸν δούκα τῆς Μαντούης, φέροντα τότε τὸν τίτλον μαρκησίου, προσεκολλήθη εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ζήτησας τὴν διοίκησιν τοῦ ἱππικοῦ, ἔλαβε καὶ ἠύξησε τοὺς ἱππεῖς εἰς χιλίους. « Ὅταν ὁ δούξ τῆς Μαντούης ἐγκολπωθεῖς τὸν πάπαν Ἰουλιον καὶ τοὺς Ἐνετοὺς ἐγκατέλιπε τὸν βασιλέα, οἱ φύσει νεωτερισταὶ Γάλλοι μετανόμασαν τὸ σῶμα τοῦτο ἐλαφρὸν ἱππικόν » ¹⁾.

Τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ λογίου στρατηγῶν περιέχουσι πολλὰς ἀνακριθείας, οὕσας φυσικὸν ἀποτελεσμα τῆς συγχύσεως τῶν παραδόσεων τῶν ὑπ' αὐτοῦ διοικουμένων τότε Στρατιωτῶν. « Ὅταν ὁ Κάρολος Η' ἐξεστράτευσεν εἰς Ἰταλίαν ἦτο πάπας ὁ Ἀλέξανδρος ΣΤ' καὶ οὐχὶ ὁ μετὰ ὀκτὼ ἔτη παπεύσας Ἰούλιος Β', ὁ δὲ μαρκήσιος τῆς Μαντούης ἦτο οὐχὶ φίλος ἀλλ' ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως, διότι ἦτο ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν Τάρῳ κατὰ τῶν Γάλλων πολεμιστῶν συμμάχων, ἀλλ' οὔτε ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἔζη, ἀποθανὼν τὸ 1468, οὔτε αὐτὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς τούτου Ἰωάννης, ἀποβιώσας τὸ 1485 ἐν Νεαπόλει ὡς δούξ τοῦ ἐν Γαλιαντίνῳ ἀγίου Πέτρου καὶ μαρκήσιος τοῦ Σπολέτου. Ἐν τοῖς ἐξῆς θὰ ἴδωμεν τίς ὁ μετὰ τοῦ δούκους τῆς Μαντούης ὕστερον ὑπὲρ τῶν Γάλλων πολεμήσας Στρατιώτης, ὁ ἀρχηγὸς καὶ διοργανωτὴς τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας σταλεῖς εἰς βοήθειαν τοῦ πάπα Ἰουλίου· ἐν τούτοις ἡ παρὰ Bussy συγκεχυμένη Στρατιωτικὴ παράδοσις διασώζει ἀληθῆ ἱστορικὴν ἀνάμνησιν. Τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1494, ἐνῶ ὁ Κάρολος Η' ἐστρατοπέδευεν ἐν Τουρίνῳ, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν του ὁ Κωνσταντῖνος Ἀριανίτης, γυναικαδέλφος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου ²⁾, μετὰ τριακοσίων ἱππέων. Εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι ὁ Μακεδὼν οὗτος, διεκδικῶν κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ τιτολοφορούμενος δούξ τῆς Ἀχαΐας, συνεπιτρέπουε τότε μετὰ τῆς ἀσθενούσης ἀδελφῆς του χήρος μαρκησίου τοῦ Μομφερράτου τὸν ἀνήλικον ταύτης υἱὸν Βονιφάτιον, καὶ διοργάνωσεν ἀληθῆ κατὰ τῶν Τούρκων σταυροφορίαν, ἣν ἐμπαιώσεν ἡ μέχρις ἐγκλήματος ἐπέμβασις τῶν Ἐνετῶν· προηγουμένως ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἔλθων εἰς Καζάλ ἐπεσκέφθη τὴν ἐν λόγῳ μαρκησίαν, ἥτις ἐσυγγένευε πρὸς τὸν βασιλικὸν τῆς Γαλλίας οἶκον· καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ Κάρολος ἔλθων εἰς Τουρίνον ἐδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα ἐπισκεφθῇ τὴν ἐπὶ κάλλει πολυθρόνητον συγγενῆ· ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἔλθων ὁ Ἀριανίτης μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Βονιφατίου προσεκάλεσε τὸν βασιλέα εἰς Καζάλ καὶ τῷ προσήνεγκεν εἰς ὑποτέλειαν τὴν αὐθενταίαν

¹⁾ Traité de la cavalerie legere de France (en Mémoires de messire Roger de Rabutin Bussy. Amsterdam, 1711, τόμ. 1, σελ. 378—379).

²⁾ Ἡ σύζυγος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου ἦτο ἡ Ἀνδρονίκη Ἀριανίτου ἀδελφὴ τοῦ Κωνσταντίνου τούτου.

του Μομφερράτου· ύστερον ὁ Κωνσταντῖνος ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ἐπολέμησεν ἐν Νοβάρκ καὶ διέμεινε πιστὸς σύμμαχος τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΒ'. Εἶνε πιθανόν ὅτι αὐτὸς ἐπρόσφερον εἰς τὸν Κάρολον, ἢ μᾶλλον ὕστερον εἰς τὸν Λουδοβίκον τοὺς ὑπὸ Bussy μνημονευομένους 400 Στρατιώτας· τοῦτο δὲ πῶς ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ ἐπισήμων γαλλικῶν ἐγγράφων. Διάταγμα τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἐκδοθὲν ἐν Beauvais τῆ 30 Ἰουλίου 1499 ὀνομάζει τὸν κύριον de Fonttrailles γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν τῇ βασιλικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἀλβανῶν καὶ ἐλαφρῶν ἰππέων ¹⁾. Ὁ Brantôme γράφει ὅτι ἀληθῶς ὁ Fonttrailles ἐχρημάτισεν ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλίας Στρατιωτῶν, προσθέτει, «οὗτοι οἱ Στρατιώται μᾶς ἐδίδαξαν τὸν διοργανισμὸν τοῦ ἐλαφροῦ ἰππικοῦ, τὸ ὅποιον πρότερον ἦκιστα ἐτιμᾶτο ἐν Γαλίᾳ καὶ ἐστερεῖτο πάσης τάξεως» ²⁾.

Πρὶν ἐξιστορήσωμεν τὰς περιπετείας τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλίας Στρατιωτῶν ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ τότε στρατιωτικοῦ διοργανισμοῦ τῆς Εὐρώπης ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν τῶν βυζαντινῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Στρατιωτῶν.

Κ'

Μέχρι τῶν μέσων ἢ μᾶλλον μέχρι τοῦ τέλους τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ἡ Εὐρώπη οὔτε μονίμου στρατοῦ ἐγνώριζεν, οὔτε ἰδέαν εἶχε τῆς τακτικῆς ἐπιστήμης. Οἱ στρατοὶ ἀποτελοῦντο ἐκ νενομισμένου ἀριθμοῦ βαρέως ὀπλισμένων ἰππέων μετὰ τῶν δορυφόρων, τοὺς ὁποίους οἱ ὑποτελεῖς τιμαριῶχοι ὑπεχρεοῦντο νὰ προσφέρωσιν ἐν πάσῃ βασιλικῇ ἀνάγκῃ, ὁ δὲ πόλεμος ἦτο καθαρὰ μονομαχία ἰππέως πρὸς ἰππέα.

Παρὰ τὸν τιμαριωτικὸν τοῦτον στρατὸν, ὅστις μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐκστρατείας ἐπανήρχετο εἰς τὸ ἄροτρον καὶ τὰς ἄλλας βιωτικὰς του ἀνάγκας, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μυστηριωδῶς ἐπαρουσίαζοντο πλανώμενα στρατόπεδα τυχοδιωκτῶν, τὰ ὅποια ὡς σμήνη ἀκρίδων κατέτρωγον ὅ,τι ἡ φιλοπονία εἶχε παρασκευάσει. Ταιαύτην φοβερὰν μάστιγα εἶδε καὶ τὸ Βυζάντιον, τὴν μεγάλην Κομπανίαν τῶν Καταλάνων, τῶν ὁποίων τὰ μὲν ληστοικὰ κατορθώματα περιέγραψαν οἱ ἱστορικοὶ, τὸ δὲ ὄνομα παραμένει ἐτι παρὰ τῶ λαῶ εἰς στιγματισμὸν τοῦ ἀπανθρώπου κακούργου. Ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία καὶ ἰδίως ἡ Ἰταλία, λέγει διάσημος ἱστορικός, ἔγεμον τοιούτων νομάδων, τῶν ὁποίων ἡ πατρίς ἦτο τὸ τῆδε κἄκείσε πλανώμενον στρατόπεδον, θεὸς ὁ ἄργυρος καὶ δικαίων τῶν ἢ σπάθη. Εἰς τῶν φοβερῶν τούτων τυχοδιω-

κτῶν, ὁ δούξ Γουαλιέρης, ἀπόγονος τῶν δουκῶν τοῦ Σπολέτου, εἶχε χαραῖξει ἐπὶ τῆς πανοπλίας του τὴν βδελυρὰν ταύτην ἐπιγραφήν: «Εἶμαι ὁ δούξ Γουαλιέρης, ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης Κομπανίας, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἡσυχίας.» Προτιμητὴ λεία τῶν ἀγρίων τούτων σπιφῶν ἦτο ἡ ὠραία Ἰταλία. Γάλλοι, Ἀγγλοί, Γερμανοί, Πολωνοί, Βοσμοὶ καὶ Οὐγγροί, ὡσεὶ ὑπέικοντες εἰς μυστηριώδες σύνθημα, συκεντρώθησαν ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ καὶ ἐδῆρον καὶ κατέστρεφον αὐτήν. Μεγάλοι τιμαριῶχοι δὲν ἠσχύνοντο νὰ κατατάσσωνται εἰς τὰς μαοράδας ταύτας, τὰς ὁποίας ἐξ ἀνάγκης ἐμίσθου πᾶσα πόλις καὶ πᾶς ἡγεμὼν. Ὁ διοργανισμὸς τῶν ἀναπολεῖ τους ὑπὸ Ἀπουλαίου περιγραφόμενος Ἑλληνας ληστὰς τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, αἱ δὲ πράξεις τῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶχεν ἐτι ἡμερώσει τὸ ἀνθρώπινον θηρίον.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἡ Ῥώμη προσεπάθησε ν' ἀπαλλαγῇ τῶν φοβερῶν τούτων συμμοριῶν, ῥίπτουσα αὐτὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς νέαν κατὰ τοῦ Τούρκου σταυροφορίαν, διότι καὶ τῶν παλαιῶν Σταυροφοριῶν πρῶτιστος σκοπὸς ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἀπὸ παρομοίων ἐπικινδύνων χριστιανῶν, καὶ δευτερευόντων ἢ λύτρωσις τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν ἀπίστων.

«Αἱ συμμορίαὶ αὗται, γράφει ὁ Γρηγορόβιος, ἦσαν ἀληθῆ νομαδικὰ στρατιωτικὰ κράτη διοργανισμένα ἐν θαυμασίᾳ τάξει. Οἱ ἀρχηγοὶ σιδηρόφορκοι ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι τοῦ πέλματος τῶν ποδῶν ἐπερικυκλοῦντο ὑπὸ συμβουλίου τεσσάρων καπιτανέων ἀντιπροσωπευόντων τοὺς ἰππεῖς καὶ ἰσαριθμῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πεζικοῦ. Τὰ σπουδαῖα ζητήματα ὑπεβάλλοντο δημοκρατικῶ τῶ τρόπῳ εἰς συζήτησιν τοῦ παραλαμένου ὄλων τῶν δεκαρχῶν, διότι αἱ συμμορίαὶ διετήρουν τὴν ἱεραρχίαν τῶν βαθμῶν, ἔχουσαι στρατηγούς, λοχαγούς καὶ λοχίας, διηρημένους εἰς σημαίας ἢ σώματα. Εἶχον νοταρίους, κριτὰς καὶ ταμίας πληρόντας τὴν λείαν καὶ τοὺς μισθοὺς καὶ διοικούντας τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐταιρίας. Στίφη ἀρπαγιστῶν μοναχῶν ἢ ἐταιρῶν ἐθελοστράτων συνώδευον τὰς συμμορίας, εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὁποίων πάντες ἐφευγον ὡς ἀπὸ εἰσβολῆς πανώλους νόσου. Τὸ στρατόπεδόν των, ἀλλόκοτον μίγμα ἐνδυμασιῶν ὄλων τῶν χρωμάτων, ἦτο ἐμπορεῖον ἐν ᾧ ὄχλοι ἐμπόρων ἠγόραζον τὴν ἐκ τῶν μονῶν καὶ τῶν πόλεων ἀρπαγείσαν λείαν, μεγάλοι δὲ τῆς Ἰταλίας τραπεζίται, κρατοῦντες εἰς παρακαταθήκην τὰ κλοπιμαῖα χρήματα, διετέλουν εἰς τακτικὰς δόσοληψίας πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Αἱ συμμορίαὶ διεπραγματεύοντο ἐν διπλωματικῶ τύπῳ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς πολιτείας, ἴσος πρὸς ἴσον· τὰ ἀγγέλματα ὑπεβάλλοντο εἰς τὸ μικρὸν πολεμικὸν συμβούλιον ἢ καὶ εἰς τὸ μέγα παρ-

λαμέντον· ἐπέμποντο ἐπίτροποι καὶ πρεσβευταὶ εἰς τὰς πολιτείας, ἐδέχοντο δὲ καὶ συνωμολογοῦντο συνθήκαι, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἀρχηγὸς ἐπεκύρου διὰ μολυβδίνης σφαγίδος ἢ ἐρυθροῦ κηροῦ· σκοπὸς δ' ὄλων τούτων τῶν διαπραγματεύσεων ἦτο ἡ ἀργυρολογία. Ὅταν ὁ Καρδινάλιος Ἀλβωνὸς παρεκάλεσε διὰ πρέσβειν τὸν κόμητα Λανδάου νὰ ἐξέλθῃ τῆς παπικῆς ἐπικρατείας, ὁ συμμοριάρχης οὗτος ἀπήντησε μετ' ἀναιδοῦς εὐκιριεῖας: «Κύριοί μου, ὅλοι γνωρίζετε πῶς ζῶμεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ· ἡμέτερον νόμιμον εἶνε ἡ κλοπῆ, ἡ λεηλασία καὶ ὁ φόνος τοῦ ἀνθισταμένου· τὰ εἰσοδήματά μας ἀποτελοῦνται ἐξ ὑποθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐγγράφομεν εἰς τὰς εἰσβαλλομένας χώρας. Ὅστις ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν ἄς ἀγοράσῃ ἀφ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν διὰ μεγάλων φόρων. Ἐάν λοιπὸν ὁ λεγάτος τοῦ Πάπα θέλῃ νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἡσυχίαν ὄλων αὐτῶν τῶν πόλεων, ἄς πράξῃ ὅ,τι πράττει καὶ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος, ἄς πληρώσῃ, καὶ ἄς πληρώσῃ! Φέρετε αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν ἡμέτερον κύριον, καὶ φύγετε, διότι δὲν ἐγγυῶμαι τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὑμετέρων σεβαστῶν σωμάτων, ἀν μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας σᾶς εὖρον ἀκόμη ἐδῶ.» Καὶ ὁ μέγας καρδινάλιος, ἐρυθριῶν ἐπράξεν ὅ,τι ὅλος ὁ κόσμος ἐπραττεν, ἐπλήρωσε! ³⁾.

Τοιαῦται τυχοδιωκτικαὶ ἀγέλαι ἐλυμαίνοντο τὴν Εὐρώπην μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος· καὶ οὐ μόνον κατέστρεφον τὴν χώραν, ἀλλὰ παρέλυον καὶ αὐτὴν τὴν παλαιὰν τιμαριωτικὴν τάξιν, διότι πολλοὶ τῶν εὐγενῶν ἐπροτίμων νὰ ζῶσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Κομπανίας ἀνεξάρτητοι καὶ ἀτιμωρητῆ ἐκπληροῦντες τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις των, ἢ νὰ φονεύωνται ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ζ' ἡ Γαλλία ἐγένετο ἀνάστατος ὑπὸ τῶν λεγομένων Écorcheurs (ἐκδορέων) συστηματικῶς διοργανισμένων καὶ διοικουμένων ὑπὸ ἰσχυρῶν τιμαριωτῶν. Οἱ βασιλεῖς, ἀδυνατοῦντες νὰ καταβάλωσι τοὺς φοβεροὺς λεηλατιστὰς, προσεπάθησαν νὰ προσοικειωθῶσι τοὺς διὰ τακτικῶν μισθῶν ἐντεῦθεν χρονολογεῖται ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς σχηματισμὸν μονίμου καὶ τακτικῶς μισθοδοτουμένου στρατοῦ ἐν Εὐρώπῃ.

«Τὸ 1438, γράφει ὁ Ὀλιβιέρους dela Marche, ἡ μὲν περιφέρεια τῆς Γαλλίας ἦτο περιεζωσμένη ἀπὸ φρουρίας, τῶν ὁποίων οἱ φύλακες ἔζων ἐκ λείας καὶ κλοπῆς, ἐν δὲ τοῖς μεσογείοις ἐπλανῶντο αἱ συμμορίαὶ τῶν Écorcheurs ζητοῦσαι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ ὄριου εἰς ὄριον ζωοτροφίας καὶ ἀφορμὰς ζωῆς καὶ κέρδους· οὔτε τὰς χώρας τοῦ βασιλέως, οὔτε τὰς τοῦ δουκὸς

τῆς Βουργονδίας καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων σεβόμενοι, τὰ πάντα ἐλεηλάτων.»

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1439) συνελθόντες οἱ ἀντιπρόσωποι ἐν Αὐρηλίᾳ ἐψήφισαν τὸν σχηματισμὸν μονίμου ἐπίππου δυνάμεως, καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ἄλλων πολεμιστῶν· τὸ ψήφισμα τοῦτο μάλιστα ἐφηρμόσθη μετὰ πέντε ἔτη (1444), ὅτε ὁ κωνσταντῆλος Richemond ἐστρατολόγησεν ἐκ τῶν Écorcheurs δεκαπέντε τάγματα, ὧν ἕκαστον ἀποτελούμενον ἐξ 600 ἐπίππων (gens d'armes) μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν των, ἤτοι τριῶν τοξοτῶν, ἐνὸς μαχαιροφόρου, καὶ ἐνὸς παλληκαρίου (page) ἐδιοικεῖτο ὑπ' ἐνὸς καπιτανίου ἢ ταγματάρχου, ἐνὸς λοχαγοῦ, δύο σημαιοφόρων καὶ ἐνὸς καταλυματίου· τὸ ὅλον τοῦ στρατοῦ τούτου ἀνέβαινε εἰς 9000 ἀνδρῶν, εἰς συντήρησιν τῶν ὁποίων ἐπεβλήθη εἰδικὸς φόρος. Οἱ ἀρχηγοὶ ἐλάμβανον 3,000 φράγκα, καὶ ὁ ἰππεὺς 500 ἐτησίως· «περὶ τακτικῆς οὐδεὶς λόγος, γράφει ὁ κ. Σουζάν, ἐξηκολούθησαν νὰ μάχωνται κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα.» Ὁ Παῦλος Ἰόβιος ἰδὼν ἐν Ῥώμῃ τὸ ἰππικὸν τοῦ Καρόλου Η' περιγράφει τοῦτο ὡς ἐξῆς: «Οἱ ἰππεῖς τοῦ βασιλέως ἔφερον μεταξωτοὺς ἐπενδύτας, περιλαίμια καὶ βραχιόνια χρυσᾶ, ἐπιβαίνοντες μεγάλων καὶ δυνατῶν ἰππων, ἐχόντων κεκομμένα τὰ ὦτα καὶ τὴν οὐρὰν τὰ ὄπλα των συνίσταντο εἰς μεγάλην καὶ χονδρὰν λόγχην μετὰ σιδηρᾶς αἰχμῆς καὶ ῥόπαλον πιδρωμένον· συνοδεύεται ἕκαστος ὑπ' ἐνὸς παιδός, καὶ δύο ἀκολουθῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ τοσοῦτον ἀτελής ἦτο ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πρώτου τῆς Εὐρώπης τακτικοῦ στρατοῦ, τὸ πρὸ μικροῦ πεσόν Βυζάντιον ἐπὶ πλέον τῆς χιλιετηρίδος διετήρησε τοιοῦτον μόνιμον στρατόν, ἐντελέστερον ὀργανισμένον ἢ ἡ πρώτη ἐν Γαλίᾳ ἀπομίμησις του, διότι αὗται αἱ ὑπὸ τῶν γάλλων τότε λεγόμεναι Ordonnances οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ ἀπλῆ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἀπομίμησις τῶν βυζαντινῶν ταξιαστῶν, ἢ ταξάτων.

Μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου ὅλος ὁ βυζαντινὸς στρατὸς συνεποσῶτο εἰς 645 χιλιάδας, ὡς σημειοὶ ὁ σχεδὸν σύγχρονος Ἀγαθίας (V, 13) καὶ Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεύς· ἀμφότεροι οἱ χρονολογῶντες οὗτοι κακίζουσι τὸν Ἰουστινιανὸν ὡς καταβιάσαντα τὸν ἀριθμὸν τούτον εἰς 150,000· ἐν τούτοις ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεδείχθη ἢ εὐκλεστέρα ὑπὸ στρατιωτικῆν ἔποψιν· καὶ εἶνε ἀπίστευτον ὅτι οὗτος ἐπράξῃ τὸ λάθος ν' ἀπολύσῃ τῶν τάξεων ἡμισυ σχεδὸν ἑκατομμύριον πολεμιστῶν, δυναμένων ν' ἀποβῶσι κινδυνώδεστοι ἀπάντων τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος κατατροπωθέντων βαρβάρων· ἐξ ἐναντίας δὲ πιθανώτερον εἶνε ὅτι εἰς τὸν πρῶτον ἀριθμὸν συμπεριελαμβάνετο καὶ ὁ ἐπαρχιακὸς στρατός· ὅν ὁ αὐτοκράτωρ ὄρισεν εἰς φρούρησιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντων ἀπειραρίθμων φρουριῶν, περιορίσεν ὡς πρὸς τὸν ἀ-

¹⁾ Susane, Histoire de la cavalerie Française, I, σελ. 42. Ὁ στρατηγὸς συγγέει χρονολογίας καὶ πράγματα θέτων τὸν Καστριώτην τοῦ Bussy μετὰ τὸν Μερκούριον Μπουάν.

²⁾ Père Daniel, Histoire de la milice, σελ. 166.

³⁾ Ferd. Gregorovius, Gesch. d. Stadt Rom im mittelalter XII, 1. 3.

ριθμὸν τῶν ἐμμίσθων εἰς 150,000. Ἐνῶ πάντες οἱ κατὰ Περσῶν καὶ Γότθων πολεμοῦντες στρατιῶται ἀπλῶς ὀνομάζονται ὑπὸ Προκοπίου «ὁ βασιλείως στρατός, ὁ Ῥωμαίων στρατός, οἱ Ῥωμαῖοι», μόνον οἱ Ἰσαυροὶ, οἱ Θράκες καὶ οἱ Ἕλληνες φέρουσι τὸ διακρίνον τούτους ἐθνικὸν ὄνομα, ὁ στόλος τῶν Ἰσαυρῶν, οἱ Ἰσαυροὶ, οἱ Θράκες, ὁ στόλος τῆς Ἑλλάδος, καὶ διοικῶνται ὑπὸ ἰθαγενῶν ἀρχηγῶν τοῦτο σημαίνει ὅτι οὗτοι ἀφωρισμένοι εἰς φρουρὰν τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν δὲν ἀπέτελλον μέρος τοῦ βασιλικῆς στρατοῦ, ἀλλ' ἦλθον εἰς Ἰταλίαν ὡς ἐπικουρία τούτου, ὡς καὶ εἰς ἄλλας μεταγενεστέρως ἐστρατείας συμμετέχουσι Πελοποννήσιοι, Ἴονιοι καὶ Ἡπειρώται ἐπὶ ὠρισμένη ἀμοιβῇ· ὅτι δὲ καὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἐφρούρουσαν τὰς ἐν τῷ τόπῳ κλεισούρας καὶ φρουρία δηλοῦται ἐκ τῶν ὑπὸ Προκοπίου λεγομένων περὶ τῆς ἐν Θερμοπύλαις καὶ τῶν περὶ φρουρᾶς· ἀγροίκων τε τῶν ἐπιχωρίων τινὲς ἐκ περιτροπῆς ἐνταῦθα ἐφρούρουσαν· ἐπειδὴ δὲ ἱστορικὸς γράφει ἐφρούρουσαν, πιθανόν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνακακίνισας τὰ ἐν Στερεῇ φρουρία ἐγκαθίδρυσε καὶ βασιλικούς φρουρούς, οὗτοι ὅμως, ἂν ὑποτεθῶσιν ὡς τοιοῦτοι, μετέθεσαν μετ' οὐ πολὺ εἰς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τῶν Γότθων ἀπειλούμενης Κρότωνος, ὡς ὁ αὐτὸς γράφει· «βασιλεὺς δὲ μαθὼν τὰ ἐν Κρότωνι πρακτόμενα πέμψας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκέλευσε τοὺς ἐν Θερμοπύλαις φρουρούς ἐξ τε τὴν Ἰταλίαν πλεῖν κατὰ τάχος καὶ τοῖς ἐν Κρότωνι βοηθεῖν.» Ὅτι δὲ αἱ φρουραὶ δὲν ἦσαν καθαφαὶ βασιλικαὶ, πληροφοροῦμεθα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Προκοπίου περὶ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Κρότωνος λεγομένων «Κροτωνιάται καὶ στρατιῶται.» Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς μνημονεύει τὴν ἐν Θράκῃ στρατολογίαν τοῦ Γερμανοῦ λέγει ὅτι οἱ στρατολογηθέντες ἦσαν οἱ δυσηρηστημένοι δορυφόροι καὶ ὑπασπισταὶ τῶν ἐκεῖσε ἀρχόντων.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀρισθεῖσα δύναμις τοῦ μονίμου καὶ ἐμμίσθου στρατοῦ διαμένει σχεδὸν ἀμετάβλητος μέχρι τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ὑπουργὸς τοῦ καλίου Μουταμίδ, ὑπολογίζων εἰς 120,000 τὸν ἐμμίσθον τακτικὸν στρατὸν τῶν Βυζαντινῶν¹⁾. Οἱ βασιλικοὶ οὗτοι στρατιῶται ὀνομάζοντο ταξῆται ἢ ταξῆται, μετάφρασις δὲ τῆς βυζαντινῆς λέξεως εἶνε τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου τῆς Γαλλίας τακτικῆς στρατοῦ, Ordonnances du Roy· ὅτι δὲ οἱ ταξῆται οὗτοι διέφερον τῶν τιμαριωτικῶν ἐπαρχιακῶν στρατῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις διδάσκει καὶ ὁ Πορφυρογέννητος γράφων ὅτι μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Χερσῶνος «οὐκ ἦν στρατηγὸς ἀπ' ἐντεῦθεν (τοῦ βασιλείως) ἀποστελλόμενος, ἀλλ'

¹⁾ Le livre des routes et des provinces d' Ibn Khor-dadbeh, had. C. Barbier, Paris. 1885, σελ. 290.

ἦν τὰ πάντα διοικῶν ὁ λεγόμενος Πρωτεύων²⁾ μετὰ τῶν ὀνομαζομένων πατέρων τῆς πόλεως» ἀφοῦ δὲ ὁ βασιλεὺς κατέλαβεν αὐτό, ἔκτοτε «ταξῆται καθίζονται κατὰ χρόνον ἐναλλασσόμενοι». Ἐν Ἑλλάδι ρητῶς διακρίνονται οἱ βασιλικοὶ Ταξῆται ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν Στρατιωτῶν καὶ Μαρδαίτων³⁾. Ὡς δ' ἐκ τῶν πλανήτων Ecorcheurs ἐστρατολογήθησαν οἱ πρώτοι τῆς Γαλλίας τακτικοί, οὕτω πολλοὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἠναγκάζοντο νὰ προσλαμβάνωσι τοιοῦτους ἐπικινδύνους πλάνητας στρατιώτας εἰς τὰς βασιλικὰς τάξεις, ἢ τοὺς ταξῆτας. Κατὰ τὴν στρατιωτικὴν τάξιν οἱ ἐπαρχιακοὶ στρατοὶ λαμβάνοντες μέρος ἐν βασιλικῇ ἐκστρατεῇ ὤφειλον μετὰ τὸ πέρας ταύτης νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Τινὲς ὅμως τούτων προτιμῶντες τὴν συνέχειαν τοῦ ἀπόνου ἐν ὄπλοις βίου ἀπὸ τῆς ἐπιμόχθου καλλιέργειας τῶν ἀγρῶν, ἐπλανῶντο ζῶντες ἀπὸ τῆς ἀρπαγῆς· οἱ τοιοῦτοι πλάνητες στρατιῶται ἐφέρον δύο ταυτόσημα ὀνόματα βάργοι καὶ βεμβοί, ὧν τὸ πρῶτον προερχόμενον ἐκ τοῦ λατινικοῦ vagus εἶνε μετάφρασις τοῦ δευτέρου ἑλληνικοῦ ὁ vagus πλὴν τοῦ πλάνητος σημαίνει καὶ τὸν ἐλεύθερον, ἢ ἐλαφρὸν στρατιώτην, ὡς καὶ παρ' ἡμῶν ὁ λεβέντης (levis = εὐζωνος) πλὴν τοῦ ἐλαφροῦ στρατιώτου δηλοῖ καὶ αὐτὸν τὸν ἀντάρτην ἢ δημοτικὴν φράσιν «τὸ βάρεσε ἔς τὸ λεβέντικο» σημαίνει ἐκρηύθη ἀντάρτης. Τοιοῦτους βεμβομένους ἢ βεμβάζοντας στρατιώτας ἐγνώριζον καὶ οἱ παλαιοὶ· «βεμβόμενον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὴν τάξιν ἐκλείποντα» γράφει ὁ Πλούταρχος ἐν Φαβίῳ (20). Ὁ βάργος ἐλέγετο καὶ βαγγάριος, λατ. vagarius, ἐκ τροπῆς δὲ τοῦ β εἰς γ³⁾ γαγγάριος· ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποκαλεῖ ἐτι πάντα πλάνητα ἢ νομάδα γάγγαριν, καὶ γαγγαράϊον, ὡς τοὺς σκηνίτας Βλάχους καὶ Ἀτζιγγάνους. Πρὸς τὴν αὐτὴν λατινικὴν λέξιν σχετίζεται καὶ ὁ Γκόγγας = Βλάχος τῶν Ἡπειρωτῶν, πιθανῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Γκέκας Ἀλθανός· εἰς τοιαύτην δὲ φυγοστρατεῖαν ὀφείλουσι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς Ἀθηναῖοι τὸ ἐπώνυμον Γαγγαράϊοι, ὅπερ τοῖς προσάπτουσι οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἀλθανοί. Ὁ ἑλληνικὸς βεμβὸς παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος βεμβῶ, βεμβάζω (πλανῶμαι), λεγομένου καὶ βυμβέω καὶ βυμβάω. Πρὸς τὸν βεμβὸν τοῦτον σχετίζεται ὁ rebellis τῶν λατίνων, βεμβελλος τοῦ λαοῦ, πρὸς δὲ τὸ βυμβέω τὰ ἐν τῷ χρονικῷ τῆς Πελοποννήσου ῥήματα βυμβελεύω, βυμβελεύομαι, βυμβολιάζω

¹⁾ Ἡ Χερσῶν ἀπέτελε αὐτόνομον πολιτείαν. Εἶδομεν ὅτι τὸ ὄνομα πρωτεύων, πρωτεύειν, ἐδήλου ἐπὶ τῶν Ἡρακλειδῶν τοὺς ἀρχοντας τῶν ἀκριτικῶν θεμάτων.

²⁾ «Μαρδαίτων καὶ Ταξῆτων, Στρατιωτῶν καὶ Μαρδαίτων». Θεοφάνους συνέχ. 311, 319.

³⁾ Ἡ πρὸς τὸ β ἐναλλαγή τοῦ γ, σπανιωτάτη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἶνε συνήθης ἐν τῷ μεσαιωνικῷ καὶ νεωτέρῳ ἑλληνισμῷ, Γασμουῖλος καὶ Βασμουῖλος, γλέπω καὶ βλέπω, γλέφαρα καὶ βλέφαρα, βάρβια, guardia.

καὶ βυμβολῶ — ἐπαναστατῶ. Τὸ βυμβολῶ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς δημοτικῶς ἄσμασιν, ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ πλανῶμαι, περιφέρομαι:

Βγαίνουν οἱ κλέφταις τοῦ Δελῆ καὶ τοῦ Δελῆ Ἀχμετή, καὶ βυμβολᾶν ἔς τὰ Φέρσαλα ἔς τὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο... Ροβόλα κάτω ἔς τὸ γιάλο, κάτω ἔς τὸ περιγιάλι... Ροβόλα, βλάχα μ', ἔς τὰ βουνά...

Ὁ Πάσσαβ ἀγνοῶν τὴν σημασίαν τοῦ βυμβολῶ τούτου, προτείνει τὴν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ rulare παρὰγωγὴν του!

Ὅταν ἡ Βυζαντοκρατεία διέλυσε τὰ ἄρματα-λικά τάγματα, οἱ πλείστοι τῶν διωχθέντων ἐροβόλησαν εἰς τὰ βουνά, ὅταν δὲ ὕστερον ἐκ τῶν βεμβῶν τούτων ἐσημῆται ἡ βασιλεία τὰ ἐυζωνικά τάγματα, ταῦτα διετήρησαν τὸ παλαιὸν ὄνομα τῶν «οἱ βεμβελοί».

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ τακτικοῦ Ρούφου οἱ ἀφειθέντες στρατιῶται πλανώμενοι (βαγεύοντες), ἐστεροῦντο τῆς στρατείας, ἦτοι τοῦ τιμαρίου τῶν⁴⁾ ἐπὶ Λέοντος ὅμως τοῦ Σοφοῦ οἱ τοιοῦτοι βεμβοὶ διὰ τῆς βίας προσελαμβάνοντο εἰς διηγεκῆ βασιλικὴν φρουράν, ἦτοι ταξῆτα⁵⁾. Διὰ τοιαύτης βίας καὶ οἱ Ecorcheurs μετεβλήθησαν εἰς ordonnances du Roy.

Ὁ προμνημονευθεὶς ὑπουργὸς τοῦ καλίου Μουταμίδ προσθεῖται ὅτι ὁ βασιλικὸς τοῦ Βυζαντίου στρατὸς διετέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δώδεκα πατρικίων ἢ στρατηγῶν, διότι πᾶς στρατηγὸς ἔφερε τοὺς τίτλους ἀνθυπάτου καὶ πατρικίου, ὧν ἕκαστος εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του δύο τουρμάρχας, πέντε χιλιάρχους, πέντε κόμητας ἢ διακοσιάρχους, πέντε ἑκατοντάρχους καὶ δέκα δεκάρχους. Ὁ μισθὸς τῶν ἀξιωματικῶν ἦτο ἀπὸ τεσσαράκοντα λίτρων μέχρι μιάς, ὁ δὲ τοῦ στρατιώτου ἀπὸ 8 μέχρι δώδεκα δηναρίων, ἦτοι 80 μέχρις 120 φράγκων· εἰς μισθοδοσίαν τοῦ στρατοῦ τούτου ἦτο ἀφωρισμένος ὁ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν φόρος. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ ἀνώτερος μισθὸς (βόγα) τοῦ στρατηγῶ ἦτο, ὡς καὶ ὁ Ἄραψ ὑπουργὸς σημειῖ, τεσσαράκοντα λίτραι ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς σημερινὰ φράγκα 41,770, ὁ δὲ κατώτερος, τὰ ἡμίση τινὲς τῶν στρατηγῶν τούτων δὲν ἐλάμβανον μισθοὺς εἰς μετρητὰ, ἀλλ' ἐνέμοντο τὰς τελωνιακὰς εἰσπραξίας τῶν ὑπ' αὐτοὺς κομμεριῶν (τελωνείων). Οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἑλλάδος, Πελοποννήσου, Κεφαλληνίας, Ἡπείρου, Θεσσαλονίκης, Δυρραχίου, Δαλματίας καὶ Χερσῶνος «οὐκ ἐρογεύοντο, διὰ τὸ λαμβάνειν αὐτοὺς τὰς ἰδίας αὐτῶν συνθηθείας κατ' ἔτος». Οἱ βασιλικοὶ κλεισουράρχαι ἐλάμβανον πέντε λίτρας ἢ

⁴⁾ «Ἐἴ τις τολμήσει βαγεῦσαι ὑπὲρ τὸν χρόνον τοῦ κομμεάτου (ἀφέσεως) τῆς στρατείας ἐκβληθήσεται». Παρὰ Μεουρσιῶ ἐν λέξει βαγεῦω «βαγεῦειν, πλανητεῦειν». Σουΐδας ἐν λέξει.

⁵⁾ «Ἐάν τις τολμήσει βαγεῦσαι... εἰς διηγεκῆ ταξῆτα⁵⁾ κατακριθῆ». Τακτική, 8, 4.

φράγκα 5221 κατ' ἔτος, ἀλλ' οἱ πλείστοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, συντηρούμενοι ἀπὸ τῶν προσόδων τῶν κλεισούρων τῶν, ὡς καὶ οἱ ἀκριταί, ὧν οὐδεμία μισθοδοσία σημειοῦται ἐν τῇ Βασιλείῳ Τάξει.

Οἱ ταξῆται διηροῦντο εἰς πεζοὺς καὶ ἵππεις· οἱ πρώτοι ἦσαν σκουτάτοι (μεγαλάσπιδες), καὶ ἐλαφροὶ οἱ μεγαλάσπιδες ἔφερον μέγαν στρογγύλον θυρεὸν (σκουτάριον), δόρυ καὶ σπάθη, οἱ δ' ἐλαφροὶ μικρὰς ἀσπίδας, τόξα καὶ ρικτάρια, ἦτοι ζαγδας, ἐξ ὧν καὶ τὸ προσημειωθὲν ἐπώνυμον τῶν Ζαγδαροῦ. Οἱ ἵππεις ἦσαν κατάφρακτοι, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τοὺς τῶν Γαλλῶν gens d'armes, καὶ ἐλαφροὶ, οἱ chevaux-legers. Ὁ ὀπλισμὸς τῶν κατάφρακτων συνίστατο εἰς ἀσπίδα ἐπιμήκη σπιθαμῶν τεσσάρων καὶ ἡμισείας, δόρυ ὀκτάπηχυ ἔχον αἰχμὴν σιδηρᾶν μίαν σπιθαμῆς καὶ φλάμουλον (φλάμπουρον) ἢ μικρὰν σημαίαν, θώρακα ἀλυσιδωτὸν τέλειον μέχρι τῶν ἀστραγάλων διήκοντα¹⁾, ζιφος μέγα δίστομον ἀπὸ τοῦ ὤμου κρεμάμενον καὶ μικρὸν παραμήριον· ἀπὸ τοῦ ἐπιπίου ἐκρέμαντο τὸ λεγόμενον βαρδούκιον ἢ σιδηροράβδιον, καὶ σελλοπούγγια (ταγάρια) περιέχοντα παξημάδιον ἢ κέγχρον ἀλεσμένην, ἐν τῇ κεφαλῇ ἔφερον κράνος σιδηρῶν μετὰ θυσάνων ἐν τῇ κορυφῇ. Ἐκαστος κατάφρακτος παρῆκουθεῖτο ὑπ' ἐνός ἢ πλειοτέρων δορυφόρων ἵππειων, ὀπλισμένων ἐλαφρότερον τοῦ κυρίου. Οἱ ἐλαφροὶ ἵππεις, διηρημένοι εἰς ἀκοντιστὰς καὶ τοξότας, ἔφερον οἱ μὲν πρώτοι ἀνὰ δύο ἢ τρία ἀκόντια δώδεκα σπιθαμῶν, δόρυ ὀκτάπηχυ καὶ ἀσπίδα ἐπιμήκη σπιθαμῶν τεσσάρων, ἢ καὶ περιφερῆ τρισπιθαμον, οἱ δὲ τοξόται τόξα, παραμήριον ζιφος, κράνος καὶ τὰ σελλοπούγγια.

Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι οἱ φιλοὶ πεζοὶ συμφωνοῦσι μόνον τὸν ὀπλισμὸν πρὸς τοὺς Ζαγδαρούς τῶν Στρατιωτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, διότι ἐνῶ ἡ τῶν τελευταίων ἀναπολεῖ τὴν στολὴν τῶν Πάρθων μάλλον, ἢ τὴν τῶν ἡμετέρων χωρικῶν, πλὴν τῶν πλεκτῶν τσαρουχιῶν, ἐξεναντίας ἡ ἐνδυμασία τῶν ἐν τῇ τακτικῇ πεζῶν εἶνε αὐτὴ ἢ τῶν ἡμετέρων χωρικῶν καὶ κλεφτῶν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐξῆς περιγραφῆς· «τὰ ἱμάτια τῶν πεζῶν ἀπάντων ἐστῶσαν κοινὰ μέχρι γονάτων αὐτῶν... τὰ δὲ ὑποδήματα μὴ ἔχουν ὀξείας ἐμπροσθεν» ἐκ τῆς τελευταίας περιγραφῆς δηλοῦται ὅτι ἐπὶ Λέοντος ἐφόρου οἱ σκουτάται ἢ σκουτέριδες, ὡς καὶ οἱ νῦν χωρικοὶ, δύο εἰδῶν καρβατίνας ἢ τσαρούχια, τὰ λεγόμενα πλεκτὰ καὶ τὰ μυτερά, ἦτοι τελατίνια· τὰ τσαρούχια ἔλεγον οἱ Βυζαντινοὶ τσουρούχια, ἀποκαλοῦντες καὶ τοὺς χωρικοὺς ἱερεῖς «τσουρούχους» ἢ ὡς ἡμεῖς παπᾶδες τσαρουχᾶδες, ἢ δὲ λέξις

¹⁾ Ὁ ἀλυσιδωτὸς θώραξ ἐλέγετο καὶ ζάβα, οἱ δὲ τούτων φέροντες καὶ ζαβᾶτοι· νῦν ζάβας λέγουσιν οἱ χωρικοὶ τοῦς χιαστὶ ἐπὶ τοῦ στήθους κρεμαμένους ἀργυροῦς ὄρους, χρησιμεύοντας ὡς κόσμημα καὶ προφύλαξις.

φαίνεται παραγομένη εκ του ξυρίζω, λεγομένου τότε τσουρουχίζω:

καὶ τσουρουχίζου τον παπᾶν, ἄτυχε, φεῦ τὸ κρίμαν ¹⁾.

Ὁ ὄπλισμός τοῦ Βυζαντινοῦ ἱππικοῦ δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν ἡμετέρων Στρατιωτῶν ἄπαντες οὗτοι ἔλαφροι (λεβέντιδες, ἄλογα λιντσέ-ρα, ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης Κορωναῖος) ἔφερον ἐν μὲν τῇ κεφαλῇ εἶδος τιάρας πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένης (εἰκὼν Α'), ἢ σκούφους μακροτάτους (εἰκὼν Β'), ἢ καὶ μικρὰ σιδηρὰ κράνη ²⁾. τὸ τιαιοειδὲς κράνος ἔφερον μόνον οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἦτο πορφυροῦν τὸ χρώμα· ἐπειδὴ δὲ, ὡς σημειοῖ ὁ Μουντάνερ, μόνος ὁ πῖλος ἦτο τὸ διακριτικὸν σημεῖον τοῦ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ³⁾, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ πορφυροχρῶς αὕτη τιάρα ἦτο αὐτὸ τὸ σημεῖον τοῦ ἡγεμόνος, ἢ τῶν πρεσβυτέρων τῶν πόλεων· ἀπαράλλακτον ἐρυθρὰν τιάραν φοροῦσι οἱ Ἀκαϊοὶ ἡγεμόνες τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐξικονίζονται ἐν Φλωρεντίᾳ ⁴⁾, τοιοῦτος δὲ ἦτο πιθανῶς καὶ ὁ πῖλος τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν σταλέντων ἀντιπροσώπων τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἵνα ζητήσωσι παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν τιμωρίαν τῶν καταπατούντων τὰ προνόμια τῆς πόλεως ἀγάδων.

¹⁾ Ὅσαι φοραὲς ἐφαίνονταν ἔμπροσθὰ τοῦ οἱ Ἀθηναῖοι π' ὅλα τὰ γένη καὶ φυλαῖς ἐδείκτασιν ὠραῖοι· μὲ παλαιὰ φορέματα καθὼς τὰ φέρναν πάντα, καὶ μὲ τὰ σκιάδια τὰ ψηλά ποῦ εἶχαν ἔς τὸ κεφάλι, στολιζόντάς τους τὸ κορμί μὲ ὄξαν τους μεγάλη ²⁾.

Ὁμοιον σχεδόν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπικλινῆ κίλιον φέρει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐν τῷ γνωστῷ μεταλλίῳ τοῦ Πιζάνου ³⁾. διὰ τὸ παράδοξον σχῆμα τοῦ πῖλου τῶν οἱ ἡμέτεροι Στρατιῶται ἐπωνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Cappelletti (πιλοφόροι) ⁴⁾, ὡς καὶ πρότερον διὰ τὸ σχῆμα τοῦ κράνου τῶν (barbuta) οἱ πλάνητες τυχοδιώκται ἔφερον τὸ ἐπώνυμον Barbute.

Ὁ ἐπενδύτης τῶν ἀρχηγῶν ἦτο χρώματος πορφυροῦ, πεποικιλμένος διὰ χρυσοῦν σειρητιῶν, καὶ

κατερχόμενος μέχρι γόνατος, σχεδὸν ἀπαράλλακτος πρὸς τὸν δουλαμά ¹⁾ τῶν ἡμετέρων ὄπλαρχηγῶν, καὶ τῶν σημερινῶν ἡγεμόνων τῆς Μιρδιτίας· ὅτι δὲ οὗτος δηλοῖ στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν, ἀπόδειξις ὅτι εἰς οὐδένα τῶν πλουσίων Ἀλβανῶν ἐπιτρέπεται τὸ ἐρυθρὸν χρυσοποίκιλτον ἐνδυμα, ἀλλὰ μόνον τὸ ἰσχύουν οἱ ἀπλοῖ Στρατιῶται, ἀντὶ τοῦ πολυτελοῦς τούτου ἐπενδύτου, ἔφερον τὴν λεγομένην *σάρικαν*, ἐρυθρὰν ἐπίσης τὸ χρώμα, ἀλλ' ἄνευ χρυσοῦν σειρητιῶν· ἡ *σάρικα* αὕτη εἶνε ἢ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν λεγομένη Ἰσαυρική, διότι τὴν ἐφόρουσιν οἱ Ἰσαυροὶ ὁ Κεδρηνὸς ἐξ ἀγνώστου παλαιᾶς πηγῆς ἐρακνισθεὶς γράφει ὅτι ὁ ἐπενδύτης οὗτος τῶν Ἰσαυρῶν εἶνε αὕτη ἢ ἐνδυμασία τῶν Πελασγῶν, ἐξ ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεμιμήθησαν τὴν *toga prae-texta* ²⁾. φαίνεται δὲ ὅτι παλαιὰ παράδοσις τὴν ἀπέδιδε καὶ εἰς τὸν Ἀχιλλέα· ὁ Προκόπιος μνημονεύων τὸν κολοσσαῖον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐφριπτον ἀνδριάντα λέγει ἀσταλατὰ δὲ Ἀχιλλεὺς ἢ εἰκὼν· ὁ ἀνδριὰς οὗτος διασωθεὶς μέχρι τοῦ 1520 ἐκαμινεῦθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Γρηγορᾶς ὅστις ἐγνώρισε «τὸ κάλλιστον τοῦτο θέαμα τῆς βασιλευούσης» περιγράφει οὕτω τὸν ἐπενδύτην· «τὸ δὲ ἱμάτιον αὐτοῦ ἐστὶν ἀστράσι σεσημασμένον καὶ ἔτι φύλλοις καὶ κλάδοις πεποικιλμένον καὶ ἀκριβῶς ἐξεικασμένον ἐστὶν οἷς τῶν ἄνωθεν ἐκ Σηρικῆς κομιζομένων». Εἰς τὰς διασωθείσας δημοτικὰς Ἀχιλλεΐδας ὁ ἦρωας φορεῖ αὐτὸς μὲν «κατακόκκινον ὀλόχρυσον ἱμάτιον», ὁ δὲ αἰετοπτεροῦ ἵππου τοῦ «κουβέρταν χρυσοκόκκινον». Ἄλλοτε ὅμως ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνδύεται «ἱμάτιον χρυσοπράσινον μετὰ λιθομαργάρων». Πρασίνου χρώματος ἦτο τὸ βρακίον τῶν στρατιωτῶν ὁμοιάζον πρὸς τὰ Περσικὰ *σαράβαρα*, τὰ σαλιβάρα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ.

Ἐν γένει ἡ ἐνδυμασία τῶν Στρατιωτῶν ἦν ἐρυθρὰ, καὶ ἀναπολεῖ τοὺς ὑπὸ Ξενοφῶντος μνημονομένους «φρονικοὺς χιτωνίσκους» τῶν Μυρίων. Ὁ Κορωναῖος παραβάλλει τοὺς Στρατιώτας

ὡς ἕνα κάμπον ποῦ νὰ ἴδῃς παπαρούνας στρωμένον, καὶ φαίνεται ἀπὸ μακρὴν ὅτι ἐν' πανί βλαμμένον, κ' ἡ γῆς οὐδέλω φάινεται, μόνον ἡ κοκκινάδα ³⁾.

Ἀλλὰ τὸ χρώμα τοῦτο τοῦ αἵματος δὲν ἦτο ἢ μόνον ἐνδυμασία τῶν Στρατιωτῶν· Λεονάρδος ὁ Φόρτις γράφων πρὸς Ἰάκωβον Λάσκαριν «εὐζώνιον παλληκάριν» τῷ συνιστᾷ τὴν ἀπόκτησιν τεσσάρων εἰδῶν στολῶν, κυανῆς, πορφυρᾶς, μελαίνης καὶ λευκῆς (στ. 33-40).

Ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν τὸν Ξενοφῶντα,

¹⁾ Δουλαμάς, τὸ δευματικὸν τῶν Βυζαντινῶν, λεγόμενον καὶ ταμπάρων, ὡς νῦν.

²⁾ Ἐκ τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φοροῦντας λαμύδας ἐχούσας ταβλία βούσια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας. Κεδρηνός, τόμ. Α, σελ. 61 ἐκδ. Migne.

³⁾ Μερκουρίου ἀνδραγαθήματα, σελ. 33.

σημειοῦμεν ὅτι καὶ ἕτερον ὑπὸ τούτου μνημονοῦμενον παλαιάτων ἔθιμον ἐτηρήθη παρὰ τοῖς ἡμετέροις τιμαριούχοις. Ὁ Ὀμηρος περιγράφων τὸ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Νέστορος δεῖπνον σημειοῖ τὸ κρόμμυον ὡς τὸ πρῶτιστον τῶν ἐδεσμάτων:

ἢ σπῶν πρῶτον μὲν ἐπιπρόϊγε τράπεζαν
καλὴν κυανόπεζαν εὐθέον, αὐτὰρ ἐπ' αὐτῆς
χάλκεον κένεον, ἐπὶ δὲ κρόμμυον, ποτὶ ὄψον,
ἢ δὲ μέλι· χλωρὸν, παρὰ δ' ἀλίφτου ἱεροῦ ἀκτῆν,
πάρ δὲ δέπας περικαλλῆς. . . (Πλ. Α. 628).

Ἐπεξηγῶν ὁ Ξενοφῶν τὸ δημηρικὸν τοῦτο κρόμμυον λέγει· «τῷ εἰς μάχην ὀρωμένῳ καλῶς ἔχειν κρόμμυον ὑποτρώγειν, ὡσπερ ἔνιοι τοὺς ἀλεκτρυόνας σκόροδα σιτίσαντες συμβάλλουσιν» ¹⁾. Ἐπὶ Ξενοφῶντος τὸ κρόμμυον ἀπετέλει τὴν κυριώτεραν τροφήν τῶν πολεμιστῶν ²⁾. εἰς τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τὸ ἀγριοκρόμμυον εἶνε τὸ ἀπαραίτητον ἐδεσμα πάσης πολυτελοῦς τραπέζης, διότι εἶνε τὸ ἐκλεκτὸν φαγητὸν τῶν ἀνδρειωμένων.

Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φάῃ νὰ πιῇ μετὰ μαί,
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαγοῦ, νὰ φάῃ ἄρτον περδίκιν,
νὰ φάῃ ἀρκοκερήμενον ποῦ τῶν ἀντρεϊωμένων·
νὰ πιῇ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίνουσι φουμισμένοι,
ὅπου τὸ πίνουσι ἄρρωστοὶ καὶ ἔθρισκονται γισμένοι ³⁾.

Μεταξὺ τῆς δημηρικῆς καὶ τῆς ἀκριτικῆς τραπέζης δὲν διακρίνω διαφορὰν καὶ νῦν παρὰ τῷ λαῷ ἐπικρατεῖ ἢ αὕτη περὶ κρομμύου πρόληψις, ἐκ δὲ τοῦ ἀγριοκρομμύου (σκίλλης) κατασκευάζεται ἔτι εἶδος κομπόστας, τὸ λεγόμενον μαντσούνι, τὸ ὁποῖον τρώγουσιν οἱ ἀσθενεῖς τὸ στήθος ὡς δυναμωτικόν· καὶ ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἢ σκίλλα ἦτοι ἀσφόδελος ἐν τῷ ὄξει κατεργάζομενος ἦτο ἱατρικόν, καὶ καρύκευμα τοῦ γερανίου κρέατος· εἰς τὴν στρατιωτικὴν βεβαίως αὐτὴν παράδοσιν ὀφείλει καὶ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖ ἀνήκον λευκὸν λείριον τὸ ἐπώνυμον «αἶμα τοῦ Ἀρεως» ⁴⁾.

Ὁ ὄπλισμός τῶν Στρατιωτῶν συνίστατο εἰς δόρυ, λεγόμενον *λάρτσα* ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον, μακρὸ ὡς τὸ Βυζαντινὸν καὶ ἔχον σιδηρὰν αἰχμὴν (στόκος) καὶ σημαίαν (φλάμπουρον), μικρὰν ἀσπίδα, μικρὸν διστομον μαχαίριον ἐν τῇ ζώνῃ ⁵⁾. ἐνταῦθα φέρουσι τὸ μαχαίριον τοῦτο καὶ οἱ ἀκρίται·

Καὶ τὰνα ἔς τὴν κοδοῦδαν σου ἔχ' ἀργυρὴν φηκάριν,
μέσα ἔς τ' ἀργυροφήκαρον ἔχ' ἀργυρὸν μαχαίρι ⁶⁾.

Ἀπὸ τῆς ζώνης κρέμαται καὶ ἡ μεγάλη τοῦ

¹⁾ Συμπ. IV, 9.

²⁾ Ἀνάβασις, VII, 1.

³⁾ Σακελλάρου, Κυπριακὰ ἄσματα, σελ. 47.

⁴⁾ Langkavel, Botanik der späteren Griechen, σελ. 111, 115.

⁵⁾ Κορωναῖος, σελ. 142· ἄλλοτε ἔμπροσθεν, ἄλλοτε δ' ὀπισθεν.

⁶⁾ Σακελλάρου, σελ. 5. Κοδοῦδα καὶ κόξα ἐκ τοῦ λατινικοῦ coxa=ζώνη.

Στρατιῶτου σπάθη, ὁμοία πρὸς τὴν πάλαν τῶν ἡμετέρων ἀρματωλῶν, καὶ ὀνομαζομένη «σπαθὶ διμισκί» οὐχὶ ὡς προερχομένη ἐκ τῆς Δαμασκίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ σιδηροῦ ἐξ οὗ κατεσκευάζετο, ὡς γράφει ὁ πατριάρχης Νεκτάριος ¹⁾.

Τὸ φοβερώτερον ὅμως ὄπλον τῶν Στρατιωτῶν ἦτο ἡ σιδηρὰ κόρυνα (mas d' armes), λεγομένη ἀπελατικὸν ἀπὸ τῶν ἀπελατῶν ἢ κλεφτῶν, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν ταύτη ἐχρώντο· ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τοῦ Διγενῆ ὀνομάζεται βραβδί, καὶ ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον τοῦτο ὄπλον· τ' ἀκριτικὰ ἄσματα παραβάλλουσι τὰ κτυπήματα τοῦ ἀπελατικίου πρὸς βροντὰς καὶ ἀστραπάς:

κᾶπου ἄστράφει, κᾶπου βροντᾶ, κᾶπου χαλάζει βίχνει,
κᾶπου θεὸς ἠθέλησε μίαν χώραν γιὰ νὰ κλύσει...
μηδὲ στράφει, μηδὲ βροντᾶ, μηδὲ χαλάζει βίχνει,
μηδὲ θεὸς ἠθέλησε μίαν χώραν γιὰ νὰ κλύσει,
παρ' ἐν' ἐυλίᾳ τοῦ Διγενῆ, χαρὰ ἔς τον ποῦ τὴν ἔφα ²⁾.

Τὸ ἀπελατικὸν, λεγόμενον ὑπὸ τῶν τακτικῶν σιδηροβραβδίν καὶ ματσουκα, δὲν ἦτο εὐχερὲς τοῖς πᾶσι, διότι ἀπῆται μεγάλην ἐπιδεξιότητα καὶ μυῶνας δυνατοῦς. Ἐν τῇ κατὰ τῶν Ῥώσων ἐκστρατείᾳ τοῦ Ταμισκιῆ, γράφει Λέων ὁ Διάκονος «Θεόδωρος, ὁ τὴν κατεπωνυμίαν Λαλάκων, ἀνὴρ κατὰ τε ἀλκὴν καὶ σώματος βίωμην δυσάντητος καὶ ἀκαταγώνιστος, πλείστους τῶν δυσμενῶν σιδηρᾶ κορυνη ἀπέκτεινεν· ἰσχυρὸν γὰρ χεῖρὸς ταύτην καταφέρων αὕτη κυνὴ καὶ τὴν ταύτη περιστελλομένην συνέθλαττε κεφαλὴν»· τὸ ἀπελατικὸν τοῦτο, ἐκ σιδηροῦ ἢ ζύλου κραναίας κατασκευασμένον, ἦτο διαφόρων σχημάτων, διότι ἐν μὲν τῇ Α' εἰκὼν εἰκονίζεται κορυφόν, ἐν τῷ παρὰ Daniel ὅμως παρισταμένῳ Στρατιῶτῃ εἶνε μέγα, καὶ ἔχει σχῆμα ἀληθοῦς βοπάλου τοῦ Ἡρακλέους.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης δηλοῦται ὅτι ἡ ἐνδυμασία καὶ ὁ ὄπλισμός τῶν Στρατιωτῶν ἦτο μῆγμα παλαιότατων ἐλληνικῶν καὶ ἀνατολικῶν ἀναμνήσεων· εἰς παλαιότατα μυστηριώδη ἀνάγλυφα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰκονίζονται πολεμισταὶ φέροντες ἀκριβῶς τὸν αὐτὸν τιαιοειδῆ πῖλον, τὸν ἐπενδύτην, καὶ ὡς μόνον ὄπλον τὸ ἀπελατικὸν, καὶ τσαρούχια μυτερὰ (ἀσούρια), ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ἡμετέρων τελατίνια ³⁾ ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι ἡ ἐνδυμασία τῶν πολεμιστῶν, ἂν δὲν ἦτο ἢ ἀληθῆς Πελασγική, εἶνε ὅμως ἀρχαιοτάτη ἐλληνασιανὴ.

Μέγα μέρος τῆς ἀξίας του ὀφείλει ὁ Στρατιῶτης εἰς τὸν ἵππον του, τὸν ὁποῖον ἐπεριποιεῖτο καὶ ἔτρεφε κάλλιον ἐκαστοῦ· τοὺς Στρατιωτικούς ἵππους ἀποκαλεῖ ὁ Σανούτος Barbari, ὁ δὲ κό-

¹⁾ Ἀρμάτωσε δὲ τὸ φρουρῆτόν του μὲ παλαιὰ ἄσματα, τὰ ὅποια, ὡς λέγουσιν, εἶνε ὅλα ἀπὸ Διμισκί· τὸ ὅποσον Διμισκί γίνεται εἰς τὴν χώραν ἐκεῖνην, καὶ τὸ χαλκεύουσιν ἀπὸ σίδηρον καὶ ἀτσάλι μὲ κᾶποιον νεφρὸν χορτερίου, ὅπου εἰς ἄλλον τόπον δὲν γίνεται· Ἱεροκοσμηκὴ ἱστορία, σελ. 319.

²⁾ Σακελλάρου, σελ. 49.

³⁾ Ch. Texier, Asie Mineure, pl. III, ἀνάγλυφα Πτερίου.

μης Βουσσού, Moresques, εκ συγκρίσεως πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει γνωστούς τότε Ἀραβικοὺς· ὡς ῥητῶς ὁμοίως γράφει ὁ Κορωνάιος πάντες οἱ Στρατιωτικοὶ ἵπποι προήρχοντο ἐξ Ἑλλάδος·

Καὶ εἶχε τὸν Μερκούριον μὲ ἄλογα λιντσέρα ποῦ κ' τὴν Ἑλλάδα τὴν κλυτὴν ἔς τὴν Ἰταλίαν φέραν, τριακόσια ἦσαν τὸν ἀριθμὸν ἅπαντα διαλεμμένα, ἀπόθητα ἔς τὸν πόλεμον νὰ ἀπαίνουσι μαθημένα (σελ. 42). — μὲ ἄλογα ἐκ τὸν Μορζάν εἶχε Μακεδονίταις [74, 84].

Τὸ χρῶμα τῶν Στρατιωτικῶν ἵππων ἦτο ἐρυθρόφαιον (μπάλιον), καὶ λευκόχρονον (γριβιόν)· καὶ σπανίως μὲν εἰς τὰ δημοτικὰ ποιήματα μνημονεύεται ὁ γρίβας ἵππος, καὶ ὁ ἐρυθρόφαιος, ἦτοι ὁ λεγόμενος σιδέριος, συνηθέστατα ὁμοίως ὁ ἵππος εἶνε μέλας τὸ χρῶμα, διὸ καὶ τὸ ἐπίθετον μαῦρος ἀπλῶς σημαίνει τὸν ἵππον ἐν τῇ δημοτικῇ Ἀχιλλεΐδι ὁ ἵππος τοῦ ἥρωος εἶνε ἀείποτε μαῦρος· παρ' Ὀμήρῳ ὁμοίως δύο τοῦ Ἀχιλλεΐως ἵπποι φέρουσιν ὀνόματα δηλοῦντα ὅτι τὸ μέλαν δὲν ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν χρῶμα·

Ἐάνθον καὶ Βαλίον τὸ ἄμα πνοιῆσι πετέσθην, τοὺς ἔτεκε Ζεφύρῳ ἀνέμῳ Ἄρπυια Ποδάργη.

Ἡ ὕμνουμένη ταχύτης τῶν ἵππων τοῦ Ἀχιλλεΐως ἦτο ἡ πρωτίστη ἀρετὴ τοῦ Στρατιωτικοῦ ἵππου, ὅστις ἐκράτει ἀείποτε ὀρθίαν τὴν κεφαλὴν, ὡς γράφει ὁ Σκανούτος. Ἐν τῇ περὶ ἵππων πραγματείᾳ ὁ Ξενοφῶν ἐπαινῆ τὸν ὑψαύχονα πολεμιστήριον ἵππον, «ὡς περ ἀλεκτρυόνος ὀρθὸς πρὸς τὴν κορυφὴν ἦκει.» Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (σελ. 11) περιγράφουσα τὸ ἵππικόν τοῦ Βρυεννίου, συγκείμενον ἐκ Θρακῶν καὶ Μακεδόνων, λέγει «πάντες δ' ἐφ' ἵπποις Θετταλοῖς ἐποχοῦμενοι καὶ τοῖς αἰθροῖς θώραξι καὶ τοῖς κράνεσιν ἐξαστράπτοντες, τῶν τε ἵππων διεγειρομένων εἰς ὄρθον οἷς» ὅθεν δηλοῦται ὅτι καὶ ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἡ Θεσσαλία ἐξηκολούθει οὕσα ἡ πατρίς τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περιωύμων ἵππων. Ὁ Θράξ Αἰθικός γράφων ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι χαρακτηρίζει τοὺς Θεσσαλικούς ἵππους «*eminiores et velociores quam in alias terras equos*» αὐτὴ δὲ ἡ ταχύτης, *il velocissimo correr*, διακρίνει τοὺς Στρατιωτικούς ἵππους ὁ Κορωνάιος τοὺς ἀποκαλεῖ «ἄλογα ἐκλεκτά, γοργότερα τ' ἀνέμου.» Τοιοῦτοι ὕμνουνται οἱ ἵπποι τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν καὶ ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασι:

Μαῦρέ μου, μαυρογόνατε κί' ἀνεμοκλυπόδη ἰ).
Φτερνηστριὰ τοῦ ἔδωκε, ἔς τοὺς οὐρανοὺς ἐπέτα...
μαῦρέ μου, μαυρογόνατε, μαῦρέ μου μ' ἀνεμοπόδα ἰ).

Οἱ στρατιωτικοὶ ἵπποι δὲν ἔτρεχον μόνον ὡς πτηνοί, ἀλλὰ καὶ ἐπάτου ἐλαφρότατα. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1491 πῆξαντος τοῦ διαχωρίζοντος τὴν Βενετιανὴν μεγάλου θαλασσοῦ σωλήνος (*grande*

canale) «στρατιωταὶ τινες ὀπλισμένοι μετὰ τῶν ἵππων ἐδορατίσθησαν πρὸς ἀλλήλους τρέχοντες ἐπὶ τοῦ πάγου», γράφει ὁ Βέμβος (σελ. 64).

Ἡ τροφή τῶν Στρατιωτικῶν ἦτο λιτοτάτη· ὁ Μερκούριος δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς οἱ Φράγκοι δαπανῶσι τοσοῦτον χρόνον εἰς τὸ τραπέζι, καὶ ἐνῶ κινδυνεύουσι δὲν σκέπτονται περὶ τούτου, ἀλλὰ περὶ ποικιλίας ἐδεσμάτων· τὰ δεῖπνά των, ἄπερ ὀνομάζουσιν ὡς οἱ παλαιοὶ ἀκρατισμούς, ἰ)· ποιοῦσιν ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὄρθιοι.

Τοῦ δεῖπνου δ' ὦρα ἦτο, κ' εἶπεν—ὦ παλληκάρια, λάβετε εἰς τὰς χεῖράς σας τὰ μακρὰ κοντάρια, κί' ἀκρατισμὸν στεκάμενοι ποιήσετε τυχέως, ὅτι δὲν ἔχομεν καιρὸν νὰ τρώγομεν βραδέως. Λοιπὸν ὡς τοὺς ἐπρόσταξεν ὡς λύκοι πεινασμένοι ἀρκάσαι τὸ φαγητὸν ὄρθοι καὶ ἀκρατισμένοι (σ. 77).

Ὁ Σκανούτος μετ' ἀπορίας παρετήρησεν ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ ἵπποι ἔτρωγον κριθήν, ἐνῶ οἱ Ἰταλικοὶ χόρτον.

Ἐμακρολόγησα ὀλίγον περὶ τῆς ἐνδουμασίας καὶ τῆς τροφῆς τῶν Στρατιωτικῶν, διότι ἀμφοτέρω τὰ ζητήματα ταῦτα εἶνε πολὺ σπουδαῖα, ὑπ' οὐδενὸς δὲ ἐξηρευνήθησαν· ὁ δυνήθεις ν' ἀνεύρη τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν διαφόρων ἐνδουμάτων τῶν ἡμετέρων πατέρων θὰ προσθήσῃ σπουδαιοτάτην σελίδα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ· ἐθνικὸν ἐνδουμα οὐδέποτε ἐγνώρισαν οἱ Βυζαντινοί, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς περιεβάλλοντο διαφόρους βαρβαρικούς στολάς, ὅτε μὲν Παρθιακὰς, ὅτε δὲ Οὐνικὰς καὶ Λατινικὰς. Μιγαὴλ ὁ Στρατιωτικὸς ἠθέλησε νὰ κλονίσῃ τὰ ἐπὶ τῶν ἐσθῆτων κοσμήματα, μόνος δὲ ὁ Ἰωάννης Βατάτσης ἐν Νικαίᾳ αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν παντὸς ξενικοῦ ὑφάσματος, ἐπιβαλὼν εἰς τοὺς ὑπηκόους του «μόνα ὅσα ἡ Ῥωμαίων γῆ γεωργεῖ, καὶ αἱ Ῥωμαίων ἀκούσι χεῖρες» ἰ). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ νῦν ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον λεγόμενος Περσικὸς *τσουμπές* ἐπεκράτησεν, ἀλλὰ καὶ οὗτος πολλοὺς ὑπέστη μετασχηματισμοὺς ὑπὸ τῆς ἰδιοτροπίας τῶν καλλιπωπιστῶν οἱ αὐτοκράτορες καὶ τὸ ἱερατεῖον διετήρησαν κάπως ἀναλλοίωτα τὰ λεγόμενα ῥάσα, συγχρόνως ὁμοίως ἐνεδύοντο καὶ ἄλλας στολάς ἰδιοφύθιμους· ἡ στολὴ τοῦ πένθους ἦτο ἄλλοτε μὲν λευκὴ ἰ), ἄλλοτε δὲ μέλαινα, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν κόμην ἐκείροντο Οὐνικῶς ἰ), ἢ ἔτρεφον μακρὰν ὡς οἱ Ἑλληνας. Ἴδου τί γράφει ὁ Γρηγοράς· περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐνδουμασίᾳ τούτου κυκεῶνος· «τὶ δ' ἂν τις

ἰ) «Τὸ πρῶτον ἐμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προπίεσθαι ψιμούς». Ἀθην. Α, 11. Ἡ συνήθεια τοῦ ἐμβάπτειν ἐν ἀκράτῳ οἴνῳ περιεκαυμένον ἄρτον ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς χωρικοῖς ἰδίως τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες θεωροῦσι τὸ πρῶτον τοῦτο δεῖπνον ὡς τὸν κώτατον τοῦ στομάχου.

ἰ) Γρηγοράς, Β, κεφ. 6.

ἰ) Καντακουζηνός, Γ, 27.

ἰ) «Διὸ δὴ καὶ Οὐνικὸν τὸ τοιοῦτον εἶδος (τῆς κούρᾳς) ἐκάλουν.» Προκόπιος, Γ, σελ. 48, ἐκδοσις Βόννης.

φαίη καὶ περὶ τῶν ἐνδουμάτων, ὅσα κἂν τούτοις παρηνομήθη, καὶ ὅπως ἐκτετόπισται τοῦ γνωρίμου τε καὶ συνήθους ἢ πολιτείας, ὡς μὴδὲ γινώσκουσαί ἐτι ὅστις Ῥωμαίων καὶ ὅστις τῶν ἄλλως ἐχόντων γενῶν οὔτε γὰρ Περσικὴ τις ἀκράτος ἢ στολὴ γέγονεν ἤδη Ῥωμαίοις, οὔτε Λατινικὴ κυρίως, οὔτε μὴν Γοθικὴ καθάπαξ, οὔτε εἰ τις Τριβαλλῶν καὶ ἄμα Μυσῶν καὶ Παιόνων ἀλλ' ἐκ πασῶν τὸ διὰ πασῶν εἰπεῖν τῆς μουσικῆς· ἀντέστραπται εἰς ἅπαν μίγμα καὶ συμφόρημα· καὶ ὁρώμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων εἶσω τοὺς τῶν φίλων παῖδας τὴν μὲν κεφαλὴν οἰκίας Λατίνοις, τὸ δὲ σῶμα πᾶν Περσικῶς τε καὶ Μηδικῶς ἐσταλμένον, καὶ τούναντιον ἐς τὴν ὑπεραίαν τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν ἄλλως, νῦν δ' ἄλλως, νῦν δ' οὐδετέρως.» ἰ)

(Ἐπεταί συνέχεια)

Κ. ΣΑΘΑΣ

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΒΙΛΛΕΜΕΡ

(Μυθιστορία Γεωργίας Σάνδ.—Μετάφρασις Α. Β.)

Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον.

ΙΕ'

Πρωῖαν τινα, ἐνῶ ἔγραφεν ὁ μαρκήσιος ἐπὶ τῆς μεγάλης τραπέζης τῆς βιβλιοθήκης, ἡ δὲ Καρολίνα ἐφυλλολόγει χάρτας κατὰ τὸ ἄλλο ἄκρον, ἀπέβηκεν ἐκεῖνος τὸν κάλαμον καὶ τῇ εἶπε μετὰ συγκινήσεως:

— Δεσποινίς Σαίν-Ζενέ, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐξεφράσατε ἐνίοτε τὴν εὐμενὴ ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσετε αὐτὴν τὴν ἐργασίαν μου, καὶ ἐνόμιζα ὅτι δὲν θὰ κατώρθωνα ποτὲ νὰ τὸ ἀποφασίσω. Ἀλλὰ τώρα, νὰί τώρα αἰσθάνομαι ὅτι θὰ ἦμαι εὐτυχῆς νὰ σᾶς τὴν ὑποβάλω. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶνε μᾶλλον ἰδικόν σας ἔργον παρὰ ἰδικόν μου, διότι δὲν εἶχα πίστιν εἰς αὐτό, καὶ σεῖς μὲ ἐπέισατε ὅτι ἦτο σεβαστὴ ἢ ὀρμὴ ἦτις μοῦ τὸ ὑπεγόρευσε. Ἀπότου δὲ μοῦ ἐνεπνεύσατε τὴν πεποίθησιν, ἐγένεατε ἀφορμὴ νὰ προχωρήσῃ ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἡ ἐργασία μου περισσύτερον παρ' ὅσον εἶχε προχωρήσει ἐντὸς δέκα ἐτῶν. Εἴθε δὲ ἐπίσης αἰτία ὅτι θὰ τελειώσω τοιοῦτοτρόπως ἔργον, τὸ ὅποιον θὰ διέκοπτα καὶ θὰ ἐπανήρχιζα ἴσως μέχρι τελευταίας μου στιγμῆς. Καὶ δὲν ἀπέχετο πολὺ ἡ τελευταία αὐτὴ στιγμὴ τὴν ἡσθάνομην ἐρχομένην ταχέως, καὶ ἔσπευδα πυρετωδῶς, καὶ ἡμῶν ἀπληπισμένος ὅτι μόνον τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου προσήγγιζε. Μὲ διετάξατε νὰ ζήσω καὶ ἔζησα, νὰ καταπραῦνθῶ καὶ ἐπραῦνθην, νὰ πιστεῦσω εἰς θεὸν καὶ εἰς ἐμαυτὸν καὶ ἐπίστευσα.

Τώρα ὅτε πιστεύω εἰς τὴν ἰδέαν μου, πρέπει νὰ μοῦ ἐμπνεύσετε πίστιν καὶ εἰς τὴν ἱκανότητά μου, διότι νομίζω ὅτι ἡ μορφή εἶνε πάντοτε ἀναγκαῖα ἵνα περικοσμήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Δάβετε, φίλη μου, καὶ ἀναγνώσατε.

— Μάλιστα! ἀπήντησε ζωηρῶς ἡ Καρολίνα. Βλέπετε ὅτι δὲν διστάζω οὐδὲ ἀρνοῦμαι, μολονότι οὔτε φρόνιμον οὔτε μετριόφρον εἶνε ὅ,τι κάμνω. Ἐν τούτοις δὲν αἰσθάνομαι ἀμυχανίαν. Εἶμαι τόσον βεβαία περὶ τῆς ἱκανότητός σας, ὥστε δὲν φοβοῦμαι μὴ ἀναγκασθῶ νὰ ἦμαι εἰλικρινής. Πιστεύω δὲ τόσον εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν γνωμῶν μας, ὥστε ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐννοήσω καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα, ὅσα θὰ διέφρυγον ἄλλως τὴν ἀντίληψίν μου.

Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἔτεινε νὰ λάβῃ τὸ χειρόγραφον, ἡ Καρολίνα, μετὰ μικρὸν δισταγμὸν, ἠρώτησεν ἂν θὰ μετείχε καὶ ὁ δοῦξ τῆς εὐχαριστήσεως ἐκείνης.

— Ὁχι, ἀπήντησεν ὁ μαρκήσιος· ὁ ἀδελφός μου δὲν θὰ ἔλθῃ σήμερον. Ἐξέλεξα τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὑπῆγε νὰ κληθῆσθαι. Δὲν θέλω νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐργασίαν μου πρὶν τελειώσῃ. Δὲν θὰ τὴν ἐνόει. Αἰ ἐκ τοῦ γένους προλήψεις του εἶν' ἐναντίαι. Νομίζει ἐν τούτοις ὅτι ἔχει μερικὰς ἰδέας *τολμηράς*, ὡς τὴς ὀνομάζει, καὶ γνωρίζει ὅτι ἐγὼ προχωρῶ πολὺ περαιτέρω. Ἀλλὰ δὲν ὑποπτεῖται ποσὸν παρεξέτρηται τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποῖαν μοῖ εἶχε γράξαι ἡ ἀνατροφή. Ἡ ἐπαναστάσις μου κατὰ τοῦ παρελθόντος θὰ τοῦ ἐπροξένοι φοίχη, καὶ τοῦτο θὰ μ' ἐτάραττεν ἴσως πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἐργασίας μου. Ἀλλὰ... καὶ σεῖς ἴσως θ' ἀνησυχήσατε ὀλίγον.

— Ἐγὼ δὲν ἔχω πρόληψιν, ἀπήντησεν ἡ Καρολίνα, καὶ πιθανώτατον εἶνε νὰ συμμερισθῶ τὰς ἰδέας σας ἀπὸ τὰς γνωρίσω. Καθίστατε λοιπὸν καὶ θ' ἀναγνώσω μεγαλοφώνως, καὶ διὰ σᾶς καὶ δι' ἐμέ. Θέλω ν' ἀκούσετε τοὺς λόγους σας. Μοῦ φαίνεται ὅτι εἶνε καλλίτερον αὐτὸ παρὰ ν' ἀναγινώσκῃ τις μόνος ὅ,τι ἔγραψε.

Ἡ Καρολίνα ἀνεγνώσε τὴν πρωῖαν ἐκείνην ἡμισυντόμιον· ἐπανελάβε δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας καὶ τὴν ἐπαύριον. Ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπήγγειλεν οὕτως εἰς τὸν μαρκήσιον τὴν σύνοψιν πολυετῶν σπουδῶν. Καίτοι δὲ ἡ γραφὴ τοῦ μαρκησίου ἦτο πῶς δυσανάγνωστος, ἡ Καρολίνα ἀνεγίνωσκεν ὡς ἂν ἦτο ἐντυπος, καὶ μετὰ τοιαύτης εὐκρινείας, μετὰ τοσοῦτον θαυμασίας νοημοσύνης καὶ ἀπλότητος, ζωογονουμένη καὶ συγκινουμένη ὁσάκις ἡ ἀφήγησις ὑψοῦτο μέχρι λυρισμοῦ, ἐν μέσῳ τῆς ἱστορικῆς ἐποποιίας, ὥστε ὁ συγγραφεὺς ἠσθάνθη αἴφνης καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ πάσας τὰς διεσπαρμένας πρότερον ἀκτίνας τῶν μελετῶν του συγκεντρουμένας εἰς ἓνα φωτεινὸν καὶ ἀληθῆ βεβαίωτος ἥλιον.

Ἡ εἰκὼν ἦτο ὡραία. Εἶχε κάλλος πρωτότυπον, κ' ἔφερε τὸν τύπον ἀληθοῦς μεγαλείου. Ἰπὸ τὴν ἀπλὴν ταύτην καὶ μυστηριώδη ἐπιγραφὴν: Ἰστο-

ἰ) Χρονογραφία, ΔΖ, 12.

ἰ) Κρητικὰ ἄσματα.

ἰ) Κυπριακὰ, σελ. 5.

ρία τῶν τίτλων ἀνεκίνει πλήθος τολμηρῶν ζητημάτων, ὧν ἡ τελικὴ λύσις ἐκέρου γενικῶς, ἀνεπιστραπτὴ καὶ ἀπεριορίστως τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστατικῆς νυχὸς τῆς 4 αὐγούστου 1789. Ὁ υἱὸς ἐκεῖνος οἴκου μεγάλου καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον προνομιοῦχου, ὁ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ἀλαζονείᾳ τῆς εὐγενείας καὶ τῇ περιφρονήσει τοῦ ὄχλου, παρίστατο πρὸ τῆς νεωτέρας κοινωνίας κατήγορος τῶν πατρικίων, φέρων ἐν χειρὶ τὰ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κατηγορητηρίου τοῦ ἔγγραφα καὶ πᾶσαν ἀπόδειξιν σφετερισμοῦ, κακοθηεῖας καὶ κακουργίας, καὶ ἀπήγγελλε τὴν ἐκπτώσιν αὐτῶν ἐν ὀνόματι τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἰσότητος, ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἐν ὀνόματι ἰδίως τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπετίθετο κατὰ τῆς παραδόσεως δέκα καὶ ὀκτὼ αἰώνων, τῆς σκοπούσης νὰ συμβιβάσῃ τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀποκαλυφθεῖσαν ἰσότητά πρὸς τὴν συνθηματικὴν καὶ ψευδῆ πολιτικὴν καὶ θεοκρατικὴν ἱεραρχίαν. Παραδεχόμενος ἐν πάσῃ κοινωνικῇ τάξει τὴν πολιτικὴν μόνον καὶ διοικητικὴν ἱεραρχίαν τοῦ ἀξιώματος, τῆς προσωπικῆς ἀξίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας, ἐνὶ λόγῳ τὴν ἱεραρχίαν τῶν ὑπηρεσιῶν, κατεδίωκε τὸ ἀπὸ τοῦ γένους προνόμιον μέχρι τῆς ἐπικρατούσης ἐστὶ σήμερον γνώμης, μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἐπιδράσεων, καὶ διέγραφε διὰ σταθερᾶς χειρὸς τὴν ἱστορίαν πάσης ἀντιποιήσεως καὶ σφετερισμοῦ ἰσχύος, ἀπὸ τῆς τιμαριωτικῆς δημιουργίας τῆς εὐγενείας μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Ἀνέπλαττεν οὕτω τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας ἐκ νέας εἰδικῆς ἀπόψεως, ὑπὸ τὸ κράτος ἰδέας ὠρισμένης, ἀπολύτου, ἀκάμπτου, ἀδυσωπῆτου, καὶ ἐξ ἀφετηρίας αἰσθήματος θρησκευτικοῦ, ὅπερ ἡ εὐγένεια, ἢ τὸ θεῖον δίκαιον ὡς ἀκρογωνιαίον λίθον τοῦ οἰκοδομήματος αὐτῆς ἐπικαλουμένη, δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ χωρὶς αὐτοκτονίας.

Δὲν ἐκτεινόμεθα περισσότερον περὶ τοῦ βιβλίου τούτου, οὐτινος ἡ κριτικὴ διαφεύγει τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν. Ἄλλ' ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν ἐρρόνει τις περὶ τῶν δογμάτων τοῦ συγγραφέως, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆ τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ τάλαντον, τὰς εὐρείας αὐτοῦ γνώσεις καὶ τὴν κρατεράν ἐφ' ἑαυτὸ πεποιθήσιν τοῦ διακεκριμένου πνεύματός του. Τὸ ὕψος ἰδίως ἦτο λαμπρὸν, καὶ τοσοῦτω ἀσφιλές, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑποπτεῖται τις ἐξ αὐτοῦ τὴν συνήθη βραχυλογίαν τοῦ μαρκησίου. Τὸ βιβλίον αὐτοῦ δὲν ἦτο συζητητικόν. Μετ' ὀλιγοσέλιδον ἀλλ' αὐστηρὰν καὶ θερμὴν ἐκθεσιν τῶν ἀφορμῶν καὶ τῶν πρώτων λημμάτων τῶν ρευτῶν αὐτοῦ, ὁ συγγραφεὺς ἐπελαμβάνετο ἀμέσως τῶν γεγονότων καὶ κατέτασσεναὐτὰ ἱστορικῶς μετ' εὐγλωττοῦ σαφηνείας. Ἡ εὐχαρὶς ἀφήγησίς του μετεῖχε τοῦ δράματος καὶ τῆς μυθιστορίας, ὅτε, ἀνιδυφῶν τὰ σκοτεινὰ οἰκογενειακὰ ἀρχαία, ἀπεκάλυπτε τὸ φρικῶδες τῶν τιμαριωτικῶν χρόνων τὰ παθήματα καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ ὄχλου.

Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ὁμολογῶν αὐτόν, συνησθάνετο βαθύτατα τὰ κακουργήματα τῶν ἀσθενῶν κατὰ τῆς δικαιοσύνης, τῆς αἰδοῦς καὶ τοῦ ἔρωτος, πολλαχοῦ δὲ ἡ ψυχὴ του, διακαιομένη ἐξ ἀγάπης τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ καλοῦ, ἐρρήγγυτο εἰς εὐγλωττον καὶ περιπαθῆ κραυγὴν, ἧτις ἀπεκάλυπτεν αὐτὴν ὀλόκληρον. Πολλάκις ἡ Καρολίνα ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἀναλυομένην εἰς δάκρυα, καὶ ἀπέθηκε τὸ βιβλίον, ἵνα συνελθῇ.

Ἡ Καρολίνα οὐδεμίαν ἐξέφρασεν ἐπικρίσιν. Δὲν εἶνε ἔργον ἡμῶν νὰ ἀναγράψωμεν ἂν ἔπρεπε νὰ ἐκφράσῃ ταιαύτας, ἢ ἂν δὲν παρεῖχε τὸ βιβλίον ἀφορμὴν ἐπικρίσεων. Ἄλλ' ὀφείλομεν μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκείνη οὐδένα εὔρε λόγον παρατηρήσεως· τοσοῦτον εἶχεν παρασύρει αὐτὴν ὁ πρὸς τὸν συγγραφέα θαυμασμὸς καὶ ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα ὑπόληψις. Ὁ μαρκησὶος Βιλλεμέρ παρέστη πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῆς ὡς ὃν τοσοῦτον ὑπέριον παντὸς ὅ,τι εἶχε τέως γνωρίσει ἡ Καρολίνα, ὥστε συνέλαβεν εὐθὺς ἔκτοτε τὴν ἰδέαν ν' ἀφρωθῆ εἰς αὐτὸν χωρὶς ἐπιφυλάξεως καὶ δι' ὄλου αὐτῆς τοῦ βίου.

Λέγοντες ἄνευ ἐπιφυλάξεως, ἐξαίρουμεν, ἐννοεῖται μίαν, ἣν ἠθελε καὶ ἐκείνη ἐξαίρεσει, ἂν τὴν διανοεῖτο. Ἄλλὰ δὲν τὴν διανοήθη. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι τοιοῦτος ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῆς θυσίαν τιμῆς, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διετάραξε τὴν γαλήνην τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς. Δὲν τολμῶμεν ὅμως νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς οὗτος δὲν περιέλαβεν ἔκτοτε καὶ τὸν ἔρωτα, ὡς ἀπαραίτητον αὐτοῦ συμπλήρωμα· ἀλλ' ὁ ἔρωσ δὲν ὑπῆρξεν ἀφετηρία. Ὁ μαρκησὶος δὲν εἶχεν ἔως τότε δυνήθῃ ν' ἀποκαλύψῃ πάντα τὰ θέληγῆτρα τῆς διανοίας καὶ τῆς μορφῆς του. Ἦτο συνεσταλμένος πάντοτε, ἀσθενικὸς καὶ τεταραγμένος. Ἡ Καρολίνα δὲν εἶδεν αἴφνης καὶ διὰ μιᾶς τὴν βαθμιαίαν καὶ ἀνεπαίσθητον μεταβολήν, ἧτις κατέστησεν αὐτὸν εὐγλωττον, ὠραῖον καὶ νέον, καὶ ἀπέδωκεν αὐτῷ ἡμέραν παρ' ἡμέραν καὶ ὠραν μετ' ὠραν τὴν ὑγείαν, τὴν ἐφ' ἑαυτὸν πεποιθήσιν, τὴν βεβαιότητα τῆς δυνάμεώς του καὶ τὸ γόητρον δι' οὐ περιβάλλει ἡ εὐτυχία τὰς ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τῆς ἀμφιβολίας σκιασθείσας εὐγενεῖς φυσιογνωμίας.

Ὅτε παρετήρησε πάσας ἐκείνας τὰς γοητευτικὰς μεταμορφώσεις, εἶχεν ἤδη ἄκουσα ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, — ἠγγίξε δὲ τὸ φθινόπωρον.

Ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Παρισίους· ἡ δὲ Κ. Βιλλεμέρ ὑπὸ τῆς σταθερᾶς αὐτῆς ἰδέας κατεχομένη, ἔλεγε καθ' ἑκάστην εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῆς ἔμπιστον.

— Ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων, ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν, ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος, γίνεται ἡ περιγραμῆς συνέντευξις τοῦ υἱοῦ μου μετ' ἡν δεσποινίδα Ξαντράϊγ.

Ἡ Καρολίνα ἠσθάνθη τότε φρικῶδη ἐν τῷ βῆθει τῆς ψυχῆς τῆς σπαραγμὸν, κατὰπληξιν, πρὸ-

μον, καὶ αἰφνιδίαν φρενᾶν ἀποκάλυψιν τοῦ εἶδους τῆς ἀγάπης αὐτῆς πρὸς τὸν μαρκησίων. Τοσοῦτον εἶχε συνοικειωθῆ πρὸς τὴν ἀόριστον ἰδέαν τοῦ ἀπέχοντος ἐστὶ συνοικεσίου ἐκείνου, ὥστε οὐδέποτε εἶχεν ἔτι ἐρωτήσῃ τὴν καρδίαν τῆς, ἂν ἔπασχεν ἐκ τούτου. Ἐθεώρει τὸ πρᾶγμα ἀναπόφρευκτον, ὡς τὸ γῆρας καὶ τὸν θάνατον. Ἄλλὰ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸ γῆρας ἀποδέχεται τις πραγματικῶς μόνον καθ' ἣν στιγμὴν ἐπέρχονται. Ἡ δὲ Καρολίνα ἠσθάνετο νῦν ὅτι ἐλιποψύχει καὶ ἀπέθνησκεν, ἀναλογιζομένη τὸν προσεχῆ καὶ παντελῆ ἐκείνον ἀποχωρισμὸν.

Εἶχεν ἐπὶ τέλους πιστεύσει, ὡς ἐπίστευε καὶ ἡ μαρκησία, ὅτι ὁ γάμος αὐτὸς ἦτο ἀσφαλῆς καὶ βέβαιος· οὐδέποτε εἶχε τολμήσει νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τούτου τὸν μαρκησίων, ὁ δὲ οὐδὲ εἶχεν ἀπαγορεύσει τούτο εἰς αὐτὴν, ἐν ὀνόματι τῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν στοργῆς τῆς. Κατ' αὐτὸν ὁ μαρκησὶος δὲν ἠθελεν ἀποφασίσει ἂν δὲν τὸν ἄφρινον ἤσυχον, ἐγνωρίζε δὲ ὁ δούξ ὅτι ἡ ἐλαχίστη τῆς Καρολίνας ἀνησυχία θὰ συνετάραττε πάντας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ τὸς διαλογισμούς.

Ὁ δούξ, ἀφοῦ εἰλικρινῶς ἐθαύμασε τὴν ἀγνότητα τῶν σχέσεων αὐτῶν, ἠρχίζεν ἤδη ν' ἀνησυχῆ.

— Τὸ πρᾶγμα, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, λαμβάνει ὄψιν αἰσθήματος σοβαροῦ, καὶ κανεὶς δὲν δύναται νὰ προῖδῃ τὰς συνεπείας του. Θὰ ἦτο πολὺ καλλίτερον διὰ τὸν ἀδελφόν μου νὰ ἐθεραπεύετο αὐτὸ του τὸ πάθος. Δὲν θὰ παρεμπόδιζε σήμερον τὸ μέλλον του. Εἶνε δυνατόν νὰ πιστευθῆ, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐφόνευσε τὸν ἔρωτα; Πότε! Ἡ ἀρετὴ ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει εἶνε διπλασιασμὸς τῆς δυνάμεως τοῦ ἔρωτος.

Ὁ δούξ δὲν ἠπατάτο.

Ὁ μαρκησὶος οὐδόπως ἐθλίβετο ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ γάμου, εἰς ὃν ἀπόφασιν εἶχε πλέον νὰ μὴ ἀντιστῆ. Ἐλυπεῖτο μόνον ὅτι ἡ ἐν Παρισίοις διακονὴ ἐμελλε νὰ μεταβάλλῃ πρὸς ὦραν τὰς μετὰ τῆς δεσποινίδος Σαίν-Ζενὲ σχέσεις του, τὴν ἀπροσποίητον αὐτῶν ἀδελφότητα, τὰς ἀπὸ κοινού μελέτας των, καὶ τὴν διαρκῆ ἐκείνην ἡρεμον γαλήνην, ἣν δύσκολον ἦτο ν' ἀνεύρωσιν ἄλλαχοῦ. Ὡμίλει δ' εἰς αὐτὴν περὶ τούτου μετὰ πολλῆς λύπης. Τὴν λύπην αὐτὴν ἠσθάνετο καὶ ἐκείνη, ἀλλ' ὑπελάμβανε ὡς λόγον αὐτῆς τὴν πρὸς τὴν ἐξοχὴν ἀγάπην τῆς καὶ τὴν διατάραξιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἡρέμου καὶ ὠραίου βίου τῆς.

Ἐν τούτοις ἠσθάνθη εὐχάριστον καὶ γλυκεῖαν ἐκπληξιν, ἀφίχθεῖσα εἰς Παρισίους. Εὐρεν ἐκεῖ τὴν ἀδελφὴν τῆς, ἧτις ἀνέμενεν αὐτὴν μετὰ τῶν τέκνων τῆς, κ' ἔμαθεν ὅτι ἡ Καμίλλη ἐμελλε νὰ ἔλθῃ ἐγγύτερον αὐτῆς, κατοικοῦσα ἐν Ἐτάμπῃ μικρὸν τινα κομψὸν καὶ δροσερὸν οἰκίσκον, μετὰξὺ πόλεως καὶ ἐξοχῆς, εὐάερον καὶ ἔχοντα τὴν χρῆσιν εὐρυχώρου κήπου. Ὁ ἀπίεχνον οὕτω τῶν Παρισίων ἡ ἀδελφὴ τῆς μίαν μόλις ὠραν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐμελλε δὲ νὰ τοποθετήσῃ τὴν

Διλήν εἰς οἰκοτροφεῖδόν τι τῶν Παρισίων, ὅπου εἶχε κατορθώσει νὰ τύχῃ ὑποτροφίας. Οὕτως ἡ Καρολίνα θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν βλέπῃ καθ' ἑκάστην. Εἶχε τέλος δοθῆ εἰς αὐτὴν ὑπόσχεσις ὑποτροφίας καὶ διὰ τὸν μικρὸν Κάρολον, εὐθὺς ὡς ἡ ἡλικία του ἠθελεν ἐπιτρέψει νὰ μεταβῆ εἰς τὸ Λύκειον.

— Μ' ἐγέμισες ἐκπληξιν καὶ χαρὰν! ἐφώνησεν ἡ Καρολίνα, σφιγγουσα τὴν ἀδελφὴν τῆς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς. Καὶ ποῖος τὰ ἔκαμεν ὄλ' αὐτὰ τὰ θαύματα;

— Σὺ! ἀπήντησεν ἡ Καμίλλη· σὺ καὶ μόνη.

— Δὲν εἶνε δυνατόν! Ἠλπίζα νὰ ἐπιτύχω αὐτὰς τὰς ὑποτροφίας, νὰ τὰς ἐπιτύχῃ δηλαδὴ ἡ Λεοντία, ἡ ὁποία εἶνε τόσον ὑποχρεωτικὴ. Ἄλλὰ δὲν ἐπίστευα νὰ γείνη τὸ πρᾶγμα τόσον γρήγορα.

— Ὅχι, ὄχι! ὑπέλαβεν ἡ κυρία Ἐδδέρ· αὐτὰ δὲν εἶνε ἔργα τῆς Λεοντίας. Προέρχονται ἀπ' ἐδῶ.

— Ἀδύνατον! δὲν εἶπα ποτὲ τίποτε εἰς τὴν μαρκησίαν. Ἦξευρα ὅτι δὲν τὰ ἔχει καλὰ μετ' ἡν κυβερνήσιν, καὶ δὲν θὰ ἐτόλμων ποτέ μου...

— Ἐτόλμησε ἄλλος νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τοὺς ὑπουργούς, καὶ ὁ ἄλλος αὐτός... δὲν θέλει νὰ ὀνομασθῆ; ἐνήργησε χωρὶς νὰ τὸ ἠξεύρησ, ἀλλὰ θὰ σοῦ τὸν προδώσω, διότι μαζὺ σου δὲν ἡμπερῶ νὰ ἔχω μουσικὰ· εἶνε ὁ μαρκησὶος Βιλλεμέρ.

— Ἀ!.. μήπως τοῦ ἔγραψες νὰ τὸν παρακαλέσῃς...;

— Διόλου· αὐτὸς μ' ἔγραψε νὰ μοῦ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τῆς θέσεώς μου καὶ τῶν δικαιωμάτων μου, μετ' ὅσον καλωσύνην, μετ' ὅσον εὐγένειαν... Ἀχ! Καρολίνα μου, τί δίκαιον εἶχες νὰ ἐκτιμᾷς τὸν χαρακτήρα του. Κύτταξε, ἔφερα μαζὺ μου τὰς ἐπιστολάς του. Πρέπει νὰ τὰς ἀναγνώσῃς.

Ἡ Καρολίνα ἀνέγνω τὰς ἐπιστολάς ἐκείνας, καὶ εἶδεν ὅτι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠρχισεν αὐτὴ περιποιουμένη τὸν μαρκησίων, εἶχε καὶ αὐτὸς μεριμνήσει περὶ τῆς οἰκογενείας τῆς μετὰ πολλῆς καὶ ἀνευδότου συμπαιθείας. Προλαβὼν τοὺς μυχίους αὐτῆς πόθους, εἶχε φροντίσει περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων. Εἶχε προῖδῃ δι' ἐπιστολῶν εἰς ταχέως καὶ ἀσφαλῆ διαθήματα, χωρὶς κἂν νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τῆς ἐνεργείας του αὐτῆς, καὶ ἀρκεσθεῖς μόνον νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Καμίλλης τὰς ἀναγκαίας περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ συζύγου τῆς πληροφορίας. Ὅτε δὲ ἀνήγγειλεν αὐτῇ τὴν ἐπιτυχίαν, ἠρνήθη πᾶσαν εὐχαριστίαν, λέγων ὅτι πολὺ ἐστὶ ἀπίεχνος τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους αὐτοῦ πρὸς τὴν δεσποινίδα Σαίν-Ζενὲ. Τὰς ἀγαθὰς αὐτὰς εἰδήσεις εἶχε λάβει ἡ Καμίλλη, διαρκούσης τῆς ὀδοιπορίας, ἣν ἡ Καρολίνα διήνευε βραδέως καὶ κατὰ μικροὺς σταθμούς μετὰ τῆς μαρκησίας βδελυσσομένης τὰς ταχυδρομικὰς ἀμάξας καὶ τοὺς σιδηροδρόμους.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐν Ἐτάμπῃ κατοικία τῆς Κα-

μίλλης ἦτο ἰδέα καὶ προσφορά τοῦ μαρκησίου. Εἶχεν ἐκεῖ, ἔλεγε, μικρὸν ἀπρόσδοκον κτήμα, κληροδοτηθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ γηραιοῦ συγγενοῦς, καὶ παρεκάλεε τὴν Κ. Ἐδδὲρ νὰ δεχθῆ νὰ τὸ κατοικήσῃ. Κ' ἐδέχθη μὲν ἐκείνη, δηλώσασα ὅτι ἀνελάμβανε τὰς ἐπισκευὰς· ἀλλ' εὔρε τὸν οἰκίσκον εἰς καλλίστην κατάστασιν, ἠντρεπισμένον μετ' ἐπίπλων, κ' ἔχοντα μάλιστα προμήθειαν ξύλων, οἴνου καὶ ὀσπρίων δι' ἓν ἔτος. Ὅτε δὲ ἠρώτησε τὸ πρόσωπον, ὅπερ εἶχεν ἐπιφορτίσει ὁ μαρκησίου τὰς λεπτομερείας ταύτας, περὶ τοῦ ἐνοικίου, ἤκουσεν ὡς ἀπάντησιν, ὅτι διαταγὴν εἶχον νὰ μὴ δεχθῶσι χρήματα, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο πάντῃ ἀσήμαντον, καὶ ὅτι ὁ μαρκησίου δὲν ἐνόει ποτὲ νὰ ἐκμισθώσῃ εἰς ξένους τὴν οἰκίαν τοῦ γηραιοῦ εξαδέλφου του.

Ἡ Καρολίνα συνεκινήθη μὲν βαθέως ἐκ τῶν χαρίτων τούτων τοῦ φίλου της, κ' ἐχάρη βλέπουσα τοσοῦτον βελτιωθεῖσαν τὴν μοῖραν τῆς οἰκογενείας της, ἀλλ' ἠσθάνθη ὅμως βαθῶς ἐν τῇ καρδίᾳ της ἄλλος. Τῇ ἐφάνη ὅτι πάντα ταῦτα ἦσαν ἀποχαιρετισμὸς ἐκείνου, οὗτινος ὁ βίος ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ χωρισθῆ ἀπ' αὐτῆς ἑσαεῖ, καὶ οἰνοεῖ ἐξόφλησις τῆς εὐγνωμοσύνης του. Ἀλλὰ κατέπνιξε τὸ ἄλλος της, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀπησχόλησε τὰς προμεσημβρινὰς της ὥρας περιάγουσα τὴν ἀδελφὴν της καὶ τὰ τέκνα της, ἀγοράζουσα τὸν ἱματισμὸν τῆς μικρᾶς οἰκοτρόφου, καὶ ἐγκαθιστῶσα αὐτὴν εἰς τὸ σχολεῖόν της. Ἡ μαρκησία ἠθέλησε νὰ ἴδῃ τὴν κυρίαν Ἐδδὲρ καὶ τὴν μικρὰν Ἐλισάβετ, ἧτις ἔμελλε ν' ἀπολέσῃ ἐντὸς τῆς μονῆς τὸ εὖχον ἐπώνυμον: *Λιλίη*. Ἐφάνη προσηνεστάτη πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς Καρολίνας, κ' ἐχάρισεν ὡραία δῶρα εἰς τὴν μικρὰν. Ἐπέτρεψε δύο ἡμερῶν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Καρολίαν, ἵνα ἀσχοληθῆ περὶ τῆς οἰκογενείας της, τὴν ἀποχαιρετίσῃ καὶ τὴν συνοδεύσῃ εἰς τὸν σιδηροδρόμον. Μετέβη δὲ καὶ ἡ ἰδία εἰς τὸ μοναστήριον, ἵνα συστήσῃ τὴν Ἐλισάβετ Ἐδδὲρ ὡς προστατευομένην της.

Ἡ Καμίλλη εἶχεν ἰδεῖ ἐπίσης τὸν μαρκησίου καὶ τὸν δούκα εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς των. Καὶ δὲν ἐτόλμησε μὲν αὐτὴ νὰ παρευσιάζῃ εἰς τὸν εὐεργέτην της, πλὴν τῆς Λιλίης, τὰ ἄλλα της τέκνα, διότι δὲν ἦσαν, ἔλεγε, πολὺ εὐτακτα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἠθέλησε νὰ τὰ ἴδῃ πάντα, καὶ μετέβη εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῶν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εὔρε καὶ τὴν Καρολίαν ἐν μέσῳ τῶν παιδίων ἄτινα τὴν ἐλάτρευον. Ἐφάνη δ' εἰς αὐτὴν οὐχὶ ἀφηρημένος ἀλλ' ἐν ἐκστάσει οὕτως εἰπεῖν διακειμένων πρὸ τῶν περιποιήσεων καὶ τῶν θωπειῶν αὐτῆς πρὸς τὰ μικρά. Παρετήρει ἕκαστον τῶν παιδίων μετὰ συμπαιθείας καὶ συγκινήσεως, καὶ ἐλάλει πρὸς αὐτὰ ὡς ἄνθρωπος ἀνεπτυγμένον ἤδη ἔχων τὸ πατρικὸν φίλτρον. Ἡ δὲ Καρολίνα, ἀγνοοῦσα ὅτι ἦτο πατήρ, διανοήθη στενάζουσα ὅτι ἀνελο-

γίζετο ἐκεῖνος τὰς μελλούσας οἰκογενειακὰς αὐτοῦ χαράς.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἀρού εἶδε τὴν ἀδελφὴν της ἐπιβαίνουσαν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἀπερχομένην εἰς Ἐτάμπην, ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἐν φοβερᾷ ἀπομονώσει, καὶ πρῶτον τότε ὁ γάμος τοῦ μαρκησίου παρέστη εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῆς ὡς ἀνεπανόρθωτος τοῦ βίου της συμφορά. Ἐξῆλθε ταχέως τοῦ σταθμοῦ, ἵνα κρύψῃ τὰ δάκρυά της, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ εὔρεν ἐνώπιόν της τὸν Κ. Βιλλεμέρ.

— Πῶς! εἶπε πρὸς αὐτὴν προσφῶρον τὸν βραχίονά του, κλαίετε: τὸ ἐπερίμενα, καὶ ἔμεινα μίαν στιγμὴν ἐδῶ, ὅπου τὸ κοινὸν ἔχει πάντοτε πρόφρασιν νὰ μένη, διὰ νὰ σὰς ὑποστηρίξω ὀλίγον εἰς αὐτὴν τὴν τόσον φυσικὴν λύπην σας, καὶ νὰ σὰς ἐνθυμίσω ὅτι ἔχετε φίλους εὐλικρινεῖς.

— Ἦλθατε ἐδῶ δι' ἐμέ; ἀπήντησεν ἡ Καρολίνα, σπογγίζουσα τὰ δάκρυά της. Ὡ πῶς, ἐντρέπομαι διὰ τὴν παροδικὴν λιποθυμίαν μου! Εἶνε ἀληθῶς ἀχαριστία πρὸς σὰς, ὅστις κατηργετήσατε τὴν οἰκογενεῖάν μου, ὅστις τὴν ἐφέρατε πλησίον μου καὶ τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ εὐλογῶ χαίρουσα, ἀντὶ νὰ παραδίδωμαι εἰς τὴν λύπην χωρισμοῦ, τοῦ ὁποίου θὰ ἦνε μικρὰ ἢ διάρκεια. Ἡ ἀδελφὴ μου θὰ ἠμπορῆ νὰ ἐργεταὶ συχνὰ νὰ βλέπῃ τὴν κόρην της, κ' ἐγὼ θὰ τὴν βλέπω βεβαίως ἀκόμη συχνότερα. Ὅχι, ὄχι! δὲν εἶμαι λυπημένη. Εἶμαι εὐτυχὴς τούναντίον, καὶ τοῦτο χάρις εἰς σὰς.

— Διατί λοιπὸν κλαίετε ἀκόμη; εἶπεν εἰς αὐτὴν ὁ μαρκησίου, ὀδηγῶν αὐτὴν εἰς τὴν ἀμαξάν ἣν εἶχε φέρει ἐπίτηδες. Νευρικὸν εἶνε βεβαίως, ἀλλὰ μ' ἀνησυχεῖ. Ἄς ἐπιστρέψωμεν μίαν στιγμὴν ὑπὸ τὸν σταθμὸν, ὡς νὰ ἐξητηθῆμεν κανένα. Δὲν θέλω νὰ σὰς ἀφήσω μὲ τὰ δάκρυα. Σὰς βλέπω πρῶτην φοράν νὰ κλαίετε, καὶ αὐτὸ μὲ λυπεῖ πολὺ! Ἴδού! εἴμεθα δύο βήματα μακρὰν τοῦ Δενδροκομείου. Εἶνε ὀγδόη ὥρα τῆς πρωῆς, καὶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ν' ἀπαντήσωμεν κανένα γνώριμον. Ἐπειτα μὲ τὸ ἐπανωφύριον αὐτὸ καὶ τὴν καλύπτραν σας κανεὶς δὲν θὰ σὰς γνωρίσῃ. Ὁ καιρὸς εἶνε ὡραῖος. Πηγαίνωμεν νὰ ἴδῃτε τὴν *Ἐλθετικὴν κοιλάδα*; Ὅθ' ὑποθέσωμεν ὅτι εἴμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ ἔσαν χωρισθῶμεν θὰ ἦμαι βέβαιος, .. ἐλπίζω τούλιχιστον ὅτι δὲν θὰ πάσχετε πλέον.

Τοσαύτην φιλικὴν μέριμναν ἐξέφραζεν ἡ φωνὴ τοῦ μαρκησίου, ὥστε ἡ Καρολίνα δὲν διανοήθη ν' ἀρνηθῆ τὴν προσφορὰν αὐτοῦ. Τίς οἶδεν, εἶπε καθ' ἑαυτὴν, ἂν δὲν θέλῃ νὰ μοῦ εἰπῆ ἐν' ἀδελφικὸν ἀποχαιρετισμὸν πρὶν ἀρχίσῃ νέαν ζωὴν. Δὲν εἶνε ἀπηγορευμένον αὐτό, ... ἴσως τὸ ἀξίζομεν μάλιστα. Οὐδέποτε ἕως τότε μοῦ ὠμίλησε περὶ τοῦ γάμου του. Ὅθ' ἦτ' παράδοξον νὰ μὴ μοῦ κάμῃ λόγον, καὶ νὰ εὐρεθῶ ἀπαράσκευος εἰς τὴν ὀμιλίαν του.

(Ἐπεται συνέχεια).

Ο ΣΥΖΥΓΟΣ

Διήγημα Οὐγγρικόν.

Τίς δὲν γνωρίζει ὅποιος εἶνε ὁ βίος εἰς τὰς μικρὰς πόλεις; Ὅμοιάζει πολὺ πρὸς τὰ δι' ἄμμου ὠρολόγια. Ὅπως εἰς ταῦτα ἡ ἄμμος ἀθροῦτως γύνηται ἐκ τῆς ἄνω σφαίρας εἰς τὴν κάτω, καὶ ἂν ἀναστρέψωμεν τὴν πυξίδα, ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς ἐργασία — οὕτω καὶ εἰς τὰς μικρὰς πόλεις· ὅτι ἦτο γῆς ἐπαναλαμβάνεται καὶ σήμερον, θὰ ἐπαναληφθῆ καὶ αὔριον... Καὶ τοῦτο ἐξακολουθεῖ πάντοτε. Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη ζωὴ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους δὲν εἶνε ποσῶς φορτικὴ. Καὶ εἰς τὸ μᾶλλον ἀσήμαντον γεγονός, τὸ ὅποιον οὐδεμιᾶς προσοχῆς εἶνε ἄξιον, αὐτοὶ εὐρίσκουσιν τοσοῦτον ἐνδιαφέρον, ὅσον καὶ ὁ κάτοικος τῆς πρωτεύουσῆς εἰς τὸν ταραχώδη βῆρον τῶν πραγμάτων. Ὁ κύκλος των εἶνε περιωρισμένος, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε πολὺ εὐτυχεῖς. Ὅστις δὲν ἔχει πολλὰς ἐπιθυμίας, ἀρκεῖται καὶ εἰς τὸ μικρόν.

Τοιοῦτος εἶνε ἐν γένει ὁ βίος εἰς τὰς μικρὰς πόλεις. Ἐνίοτε μεταξὺ τῶν κατοίκων κατ' ἐξαιρέσειν βιοῦσι τινὲς ὄλως διαφόρως τῶν λοιπῶν, μᾶλλον πολυπράγμονες καὶ ζωηροί· ἄλλοι πάλιν, ἀκόμη ἡσυχώτεροι καὶ τῶν μᾶλλον ἡσύχων, ζῶσι μεμονωμένοι. Οἱ πρῶτοι θεωροῦνται ὡς ταραχῶδεις καὶ ἐπισύρουσι καθ' ἑαυτῶν ἐπικρίσεις. Ὅσον διὰ τοὺς δευτέρους, μολονότι οὗτοι ἀποφεύγουσι τὰς γνωριμίας, θέλοντες νὰ παραστήσωσι τὴν ζωὴν αὐτῶν πλήρη μυστηρίων καὶ παρελθόντος θελλώδους, ἀποκαλύπτουσι μυστήριόν τι, πολλάκις ὅμως ἀνύπαρκτον.

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ κατετάσσετο καὶ ὁ Ἀδάντης. Οὗτος ἦτο κύριος ἐκτεταμένων γαιῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτους, ἐπώλησε πάντα καὶ ἦλθεν ἐδῶ νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐξῆ πολὺ λιτῶς ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ, οὐχὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν μεγάλην περιουσίαν του. Πολὺ ὀλίγοι ἠδύναντο νὰ καυχῆθῃσι, ὅτι ἐπέτυχον νὰ ὀμιλήσωσι μετὰ τοῦ Ἀδάντη· καὶ διὰ τοὺς ἐγγυτέρους γείτονας, τοῦτο ἦτο πολὺ σπάνιον. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἀδάντης δὲν εἶχε φίλους· οὐδεὶς δὲ ἐγνώριζε τι θετικὸν περὶ τοῦ οἰκιακοῦ του βίου. Τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας του ἦτο ἀπροσπέλαστον εἰς τοὺς ἄλλους· ὁ μόνος πλησιέστερος πρὸς αὐτὸν ἦτο γέρον ὑπηρέτης ἀπὸ μακρῶν χρόνων ὑπηρετῶν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τοῦ Ἀδάντη.

Εὐνόητον ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ Ἀδάντη ζωὴ, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ὅλης τῆς πόλις. Καὶ τί δὲν ἔλεγον οἱ ἀγαθοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι! Ἐλεγον λ. χ. ὅτι ὁ Ἀδάντης πρὸ πολλοῦ, πρὸ εἰκοσιν ἔτων, ἀπώλεσε τὴν γυναϊκά του, καὶ ἔκτοτε νομίζει ὅτι δι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλος εἰς τὸν κόσμον.

Ἄλλοι διηγούντο ὅτι κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν διέπραξε μικρὰς ἀμαρτίας, τὰς ὁποίας ἐξαγνίζει τώρα.

Βεβαίως ὁ Ἀδάντης εἶχε κάτι τι· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο οἰνίγμα εἰς ὅλους καὶ ὅσον καὶ ἂν προσεπάθουν δὲν κατώρθωναν νὰ εὐρωσιν αὐτό.

Ἐσπέραν τινά, ὅτε πυκνὴ ὀμίχλη ἐκάλυπτε τὴν πόλιν, ἠκούσθη κρότος διερχομένης ἀμάξης· οἱ περιεργοὶ κάτοικοι ἀφηροῦντες τὴν βροχὴν καὶ τὸν βόρβορον, ἔτρεξαν νὰ ἴδωσι τίς ἤρχετο τοιαύτην ὥραν. Ἡ ἀμάξα ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀδάντου. Μετ' ὀλίγον ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς ἀνὴρ τις ἡλικιωμένος, περιβεβλημένος μέλανα μανδύαν, ἐξήγαγε μικρὸν φανὸν καὶ παρατηρήσας τὸν ἀριθμὸν τῆς οἰκίας, ἀνέπνευσεν ὡσεὶ εἶχεν εὔρει τὸ ζητούμενον. Εἶτα ἐσήμανε τὸν κώδωνα τῆς οἰκίας. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἤνοιξεν ἡ θύρα καὶ ἐφάνη ὁ γέρον ὑπηρέτης μετὰ περιεργίας θεωρῶν τὸν ξένον.

— Ὁ κύριος Ἀδάντης εἶνε μέσα; ἠρώτησεν ὁ ξένος.

— Ναί, ἀπήντησεν ὁ γέρον, εἶνε εἰς τὸ γραφεῖόν του.

— Δόξα τῷ Θεῷ, προσέθηκεν ὁ ξένος καὶ προσελθὼν εἰς τὴν ἀμαξάν, προσεπάθει ν' ἀνασῶρῃ ἐξ αὐτῆς μακρὸν ξύλινον κιβώτιον. Τὸ κιβώτιον ἦτο κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ βαρὺ, ἀλλὰ ὁ ξένος δὲν ἐδέχθη τὴν βοήθειαν τοῦ ἀμαξηλάτου.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ γέρον ὑπηρέτης ὑπὸ περιεργίας κινούμενος προσῆλθεν εἰς τὴν ἀμαξάν καὶ ἔμαθε παρὰ τοῦ ἀμαξηλάτου ὅτι εἶνε πολὺ βαρὺ, καὶ ὅτι διόλου ἀπίθανον νὰ εἶνε τίποτε παράξενον πρᾶγμα, διότι εἶνε πολὺ βαρὺ, ἐπανέλαβεν ὁ ἀμαξηλάτης.

Ὁ ξένος μετὰ πολλοῦ κόπου ἐξήγαγε τὸ κιβώτιον καὶ προσεκάλεσε τὸν γέροντα καὶ τὸν ἀμαξηλάτην νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτό. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ἀδάντου.

— Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ ὀμιλῶ μετὰ τοῦ κυρίου Γεωργίου Ἀδάντου;

— Μάλιστα. Εἰς τὰς διαταγὰς σας.

— Ἐγὼ εἶμαι ὁ λόρδος Δάβιδσον. Μὴ παρενεύσεθε διότι ὀμιλῶ τόσον εὐκόλως τὴν Οὐγγρικὴν θὰ τὸ ἐννοήσητε ἅμα σὰς εἶπω ὅτι χάρις εἰς λίαν ἀγαπητὸν μοι πρόσωπον ἔμαθον τὰ Οὐγγρικά. Μὲ συγχωρεῖτε νὰ καθίσω;

— Ναί, ἄς καθίσωμεν.

— Ἡ σύζυγός μου ἦτο Οὐγγρὶς γνησία. Ἐγνωρίσθη με αὐτὴν τὴν γυναῖκα, τὸν ἀδάμαντα ὄλων τῶν γυναικῶν, κατὰ πολὺ περιεργον συμπύκνωσιν. Εἶνε περίστασις ἐξ ἐκείνων, αἵτινες δὲν συμβαίνουσι πολὺ συχνά, καὶ δὲν ἔχω λόγους νὰ παραπονῶμαι δι' αὐτὴν· τούναντίον εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος. Μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ σὰς διηγηθῶ αὐτὸ τὸ συμβάν;

— Αυτό εξαρτάται από ύμιας, μιλόρδε. Λέγετε· σὰς ἀκούω.

— Εἶνε πολλά ἔτη ὅτε περιηγούμενος τὴν Εὐρώπην διήλθον διὰ τῆς Βούδα-Πέστης. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Βούδα καὶ ἡ Πέστη συνείγοντο διὰ ξυλίνης γεφύρας. Ἐσπέραν τινὰ ὅτε ἔβρεχε κρουνηδὸν καὶ ἔπνεε σφοδρὸς ἀνεμος, ἠναγκάσθη νὰ υπάγω πεζὸς εἰς Πέστην δι' ἐπεινουςαν ὑπόθεσιν μὴ ἐπιδοχουμένην ἀναβολὴν. Εἰς τὰς ὁδοὺς ψυχὴ ζῶσα δὲν ἐφαίνετο, ἀφοῦ καὶ οἱ φρουροὶ αὐτοὶ ἐκρύφθησαν ἀπορεύοντες τὴν θύελλαν. Εἰς τὴν ἄκραν μιᾶς ὁδοῦ παρετήρησα γυναῖκα διευθυνομένην πρὸς τὸ αὐτὸ πρὸς δ καὶ ἐγὼ μέρος. Ἐτρεψε πολὺ ταχέως καὶ φθάσα εἰς τὸ μέσον τῆς γεφύρας ἐπήδησε τὰς κιγκλίδας καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐγὼ χωρὶς νὰ χάσω καιρὸν ἐρρίφθη ἀμέσως εἰς τὸ ὕδωρ, ἵνα σώσω τὴν δυστυχῆ. Ἄν καὶ ἤμην ἄριστος κολυμβητής, μόλις ἠδυνάμην νὰ κρατῶμαι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν κυμάτων. Ἐπὶ τέλους κατόρθωσα νὰ τὴν συλλάβω καὶ διὰ πολλοῦ κόπου ἔφθασα εἰς τὴν ὄχθην μὲ τὸ βαρὺ φορτίον. Δὲν θὰ περιγράψω τὸν μαρτυρικόν μου ἀγῶνα πρὸς τὰ ἐξηγριωμένα κύματα τοῦ Δουνάβεως· παραδόξον πῶς δὲν ἐλιποθύμησα, ἅμα ἐπάτησα τὸ ἔδαφος. Ὅπως δὴ ποτε ὅμως ἐξήλθον εἰς τὴν παραλίαν. Νὰ ἀναπαυθῶ δὲν ἦτο καιρὸς, καὶ κατάκοπος ὢν ἔπρεπε νὰ φέρω τάχιστα βοήθειαν εἰς τὴν σωθεῖσαν. Ἐκύτταξα πέρα μὴ τυχόν ἴδω διαβάτην τινά.

Κατ' εὐτυχίαν συμπτώσιν ἐφάνη ἅμαξά τις· ἔκραξα τὸν ἀμαξηλάτην, καὶ τῇ βοήθειᾳ του ἐφέραμεν ἐντὸς τῆς ἀμάξης τὴν δυστυχῆ, καὶ διηυθύνθημεν πρὸς τὸν πλησιέστερον ἰατρὸν. Τῇ συντόνῳ προσπαθείᾳ τοῦ ἰατροῦ ταχέως συνήλθεν, ἀλλ' ὦ τῆς δυστυχίας!... Ἡ ἄγνωστος κυρία δὲν ἦτο μόνον δυστυχῆς—ἦτο παράφρων!

Οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν λόγων της. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μου περὶ τοῦ ὀνόματος της αὐτὴ ἀπάντησε: εἶμαι ἡ Μήδεια. Περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπάντησις δὲν μὲ ἱκανοποίησε ποσῶς.

Ἡ ἀσθενὴς διήγε πολὺ ἡσύχως· ἀπεφάσισα νὰ λάβω αὐτὴν μαζὴ μου εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἐκεῖ νὰ υποβάλω αὐτὴν εἰς θεραπείαν, παρὰ τινι γνωστῷ ψυχιάτρῳ. Καὶ πόσον ἐπεθύμουν, πόσον καλὰ θὰ ἦτο, εἴν μετὰ καιρὸν ἐπιτευχθείσης τῆς θεραπείας ἐπιστρέψω αὐτὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν της ὑγιᾶ!

Ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε. Ἡ δυστυχῆς ἐκείνη διήγε τόσον ἡσύχως, ὥστε οὐδεὶς ποτε ἠδύνατο νὰ υποπτευθῆ τὸ φοβερὸν πάθημα. Μόνον οἱ ἀσυνάρτητοι λόγοι της προέδιδον τὴν παραφροσύνην.

Ὅτε ἔφθασα εἰς Λονδίον ἐσκέφθη ὅτι ἡ θέσις μου ὡς κηδεμόνος ὑπὸ μίαν ἐποψίν ἦτο δυσάρεστος. Ἡ ἀσθενὴς ὠμίλει μόνον Οὐγγρικά, ἐν ᾧ ἐγὼ οὐδὲ λέξιν τῆς γλώσσης ταύτης ἐγνώ-

ρίζον. Ἀπεφάσισα ἐπὶ τέλους νὰ προσλάβω προγυμναστήν, τῇ βοήθειᾳ του ὁποῖου ἤρχισα μετὰ ζήσεως νὰ μαθῶ τὴν Οὐγγρικὴν διὰ νὰ δύναμαι νὰ συνεννοῦμαι μετὰ τῆς ἀσθενούς, καὶ νὰ εὐκολύνω οὕτω τὸ ἔργον τοῦ ἰατροῦ.

Παρήλθεν ἓν ἔτος. Ἡ ἀσθενὴς ἰάθη ἐντελῶς καὶ μόνον ἐλαφρὰ συμπτώματα μελαγχολίας ἀνεμείνησκον τὴν παρελθούσαν ἀσθένειαν. Μετ' οὐ πολὺ παρήλθε καὶ τοῦτο.

Δὲν δύναμαι νὰ ἐκφράσω τὴν χαρὰν, ἣν ἠσθάνθη, ὅτε ἐκείνη διὰ πρώτην φοράν μοὶ ὠμίλησε διὰ τῆς φυσικῆς, τῆς ἀργυροῦ φωνῆς της, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλειπεν ἡ κακοφωνία ἐκείνη, τὸ σημεῖον τῆς παραφροσύνης. Οἱ ὠραῖοι βρεμβαστικοὶ ὀφθαλμοὶ της μὲ προσεῖλκυσαν... κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ὠραίας Οὐγγρίδος. Ἀλλὰ μὲ συγχωρεῖτε, μοὶ φαίνεται, ὅτι ἡ διήγησίς μου σὰς ἐνοχλεῖ. Σὰς παρακαλῶ, μὴ στενοχωρεῖσθε...

Ὁ Ἀδάντης δὲν ἐνόει τίποτε ἀπολύτως ἢ ἐπίσκεψις αὐτῆς, ἢ ἱστορία τῶν ἐρώτων του... τί πρὸς τὸν Ἀδάντην; Ἐκ φιλοφροσύνης ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ὑπομείνῃ.

— Ἄ! τίποτε· ἐξακολούθησατε, μιλόρδε!

— Μόλις ἡ ἀσθενὴς μου ἀπέκτησεν ἐντελῶς τὰς φρένας, τῇ εἶπον ἀκαθῶς φαίνεται εἰς τὴν πατρίδα σας δὲν ἔχετε κανένα, τὸν ὁποῖον νὰ ἐπιθυμῆτε νὰ ἴδῃτε, καὶ ὁ ὁποῖος νὰ ἐνδιαφέρεται δι' ὑμᾶς ἢ νὰ φροντίξῃ;— Δὲν ἔχω κανένα, ἀπάντησε.— Μήπως θέλετε νὰ μὲ ἀφήσετε;— Διόλου.— Τότε λοιπὸν θέλετε, ἐξηκολούθησα μὲ τρέμουσαν ἐκ τῆς συγκινήσεως φωνήν, νὰ γίνετε σύζυγός μου; Καὶ λέγων ταῦτα ἔλαβον τὴν χεῖρά της. Αὐτὴ ἔκυψε σεμνῶς τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τὰ κορὰλλινα χεῖλη της ἐφέλλισαν μίαν μόνον λέξιν «Ναί.» Ἄχ! ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα χεῖλη, ἐκεῖνοι οἱ γλυκεῖς ὀφθαλμοὶ...

Ὁ Ἀδάντης ὕψωτε τοὺς ὤμους· τί σχέσιν εἶχεν αὐτὸς μὲ τοὺς ἔρωτας τοῦ Ἀγγλου;

— Καὶ οὕτω ἐνυμφεῖσθαι τὴν ὠραίαν Οὐγγρίδα. Εἴμεθα καθ' ὅλα εὐτυχεῖς. Ποτὲ δὲν ἠρώτησα αὐτὴν περὶ τῆς οἰκογενείας, περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτῆς, καὶ οὕτε κἂν πλαγίως προσεπάθουν νὰ μάθω τι. Ἐνόησα ὅτι θὰ εἶχε σοβαροῦς λόγους νὰ κρύπτῃ τὸ παρελθόν της καὶ δὲν ἠθελον ὡς ἐκ τούτου νὰ λυπήσω αὐτὴν χωρὶς καμμίαν ἀνάγκην. Ἡμῶν ἐντελῶς εὐδαίμων καὶ τοῦτο μοὶ ἦτον ἀρετόν. Εὐρον πιστὴν φίλην καὶ καλὴν σύντροφον ἵνα διανύσω τὴν ἡκιστα βροδίνην ὁδὸν— τὴν τοῦ βίου. Αἱ πρόσδοί μου ἤρκαν ἵνα ζῶμεν πλουσίως καὶ δὲν ἐσκεπτόμεθα περὶ τῆς αἰτίας.

Τώρα σὰς παρακαλῶ νὰ εἰσθε ὑπομονητικώτερος· θὰ σὰς διηγηθῶ τὸν ἐπίλογον τοῦ συμβεβηκότος τούτου.

Μέχρι σήμερον παρήλθον τρεῖς μῆνες καὶ δύο ἡμέραι, ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ἡ ἀγαπητὴ μου σύ-

ζυγος. Ἡ λύπη μου ἦτο ἀνέκφραστος· ἠδυνάμεθα νὰ ζήσωμεν πολλὰ ἀκόμη ἔτη εὐτυχεῖς!

Ἡ φωνὴ τοῦ λόρδου, τρέμουσα ἐκ συγκινήσεως, ἔγεινέ πως· ὑπόκωφος, ὡς ἂν ἐπνίγετο ἐντὸς τοῦ στήθους, ὅτε ὠμίλει περὶ τοῦ θανάτου τῆς γυναικός του. Ἐν τούτοις ἡ συγκίνησις ταχέως παρήλθε καὶ ὁ λόρδος ἀνέλαβε τὴν συνήθη ἔκφρασιν.

— Ὅτε ἔπνεε τὰ λοισθια, μὲ ἔκραξε καί μοι εἶπεν· «Ἀγαπητέ μου, ἐφέρθης πρὸς ἐμὲ τόσον εὐγενῶς καὶ ἐγὼ σὲ ἠπάτησα δοῦσα τὴν χεῖρά μου. Διέπραξα μέγα ἀμάρτημα. Ναί, σὲ ἠπάτησα. Διότι τότε ἐγὼ ἤμην ὑπανδρευμένη. Καὶ ὁ σύζυγός μου ζῆ ἀκόμη. Ὅταν ἀποθάνω, κάμε μου τὴν τελευταίαν χάριν— νὰ ἀποδώσῃς τὸ πτώμα εἰς τὸν σύζυγόν μου. Τὰς πληροφορίας περὶ τῆς διαμονῆς αὐτοῦ θὰ εὕρῃς ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ δέματος». Ταῦτα λέγουσα μοὶ ἐμεῖδίασε διὰ τελευταίαν φοράν καὶ μοὶ ἔρριψεν ἐν βλέμμα πλῆρες ἀγάπης· ἐν πολῦτιμον δάκρυ ἀπεσπάσθη ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν της... καὶ ἐξέπνευσεν...

Ψυχρὸς ἰδρὼς περιέφρυσεν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀδάντη, καὶ ὅτε ὁ λόρδος ἐτελείωσε τὴν διήγησίν του, ἠγέρθη καὶ ἤρχισε νὰ περιπατῇ ἐντὸς τοῦ δωματίου ὡς παράφρων.

— Τί λέγετε, μιλόρδε; ἦτο ὑπανδρευμένη; ἀνέκραξε διὰ φωνῆς ἀγωνιώσης.

Ὁ Ἀγγλος ἀντὶ ἀπαντήσεως ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του δέμα, τὸ ὁποῖον τῷ ἐνεχείρισεν ἡ ἀποθανοῦσα σύζυγός του.

— Τὸ γνωρίζετε; ἠρώτησεν ἡσύχως τὸν Ἀδάντην, λάθετέ το παρακαλῶ. Ἐν αὐτῷ ἐκτὸς τῆς διευθυνσεῶς σας βεβαίως θὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα δὲν παρετήρησα. Τὸ κιθώτιον τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησα ἐξω τοῦ δωματίου περιέχει τὸ πτώμα τῆς ἀποθανούσης. Ἐγὼ ἐξεπλήρωσα τὸ καθήκόν μου, ἐκτελῶν τὴν τελευταίαν θέλησίν της. Λυποῦμαι πολὺ ὅτι σὰς ἀνησύχησα καὶ ὅτι σὰς ἔφερα οὐχὶ εὐχαρίστους εἰδήσεις. Πιστεύω καὶ ὑμεῖς εἴν εἰσθε εἰς τὴν θέσιν μου θὰ ἐκάμνετε τὸ αὐτό. Ἄς ἀναπαυθῆ εἰς τὸ ἔδω νεκροταφεῖον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν της. Ἡ γῆ τῆς πατρίδος εἶνε ἐλαφροτέρα τῆς ξένης. Ἐπαναλαμβάνω, λυποῦμαι ἐκ καρδίας διότι σὰς ἀνησύχησα καὶ σὰς εὐχαριστῶ. ἦτο εὐγενὴς γυνὴ καὶ πιστὴ σύζυγος.

Λέγων αὐτὰς τὰς λέξεις ἔσφιγξε τὴν χεῖρα τοῦ Ἀδάντη, ὥσει ἠγχαρίσται αὐτὸν διὰ τὴν καλοσύνην του· καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη ὁ Ἀδάντης συνῆλθη, ὁ λόρδος εὕρισκετο ἐντὸς τῆς ἀμάξης.

Ὁ Ἀδάντης ἐμεινεν ὡς ἀπολιθωμένος· ἀκούων τὸν ἦχον τῆς ἀπομακρυνομένης ἀμάξης ἤρχισε νὰ συνέρχεται. Ἀντήχουν ἀκόμη εἰς τὰ ὠτά του αἱ λέξεις «ἦτο πιστὴ σύζυγος!» Ἀσυνειδήτως ἠνοῖξε τὸ δέμα, τὸ ὁποῖον ἐκράτει μέχρι τοῦδε εἰς τὰς χεῖράς του. Ἐκεῖ εὗρεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ μικρὰν σημείωσιν ὅπου ἦτο γεγραμμένον: «Ὁ,τι

ἐχώρισεν ἡ ζωὴ θὰ τὸ ἐνώσῃ ἐκ δευτέρου ὁ θάνατος».

Ὁ Ἀδάντης ἐξήλθε τοῦ γραφείου καὶ ἐξερχόμενος προσέκρουσεν εἰς τὸ κιθώτιον· ἐν αὐτῷ περιείχετο μολυβδίνη νεκροδόγη. Ἀνοίξας αὐτὴν εἶδε τὸ ὠχρὸν πρόσωπον τῆς ὠραίας συζύγου του, ἣν εἶχεν ἀποβάλλει τῆς οἰκίας του πρὸ εἰκοσιν ἑτῶν ὀργισθεὶς ἀδίκως.

Ἀκόμη ἦτο ὠραία καὶ τὸ παγερὸν ἐπὶ τῆς μορφῆς της μειδιάμα ἐφαίνετο ὅτι ἔλεγε: «συγχωρῶ καὶ ζητῶ συγχώρησιν». Ὡ! πόσον ἐπεθύμει ὁ Ἀδάντης νὰ ἀκούσῃ αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅτε ἔζη ἡ σύζυγός του!

Ἵπῃρχεν ἄρᾳ γε ἐν δάκρυ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του Ὁ Ἀδάντη, ὅτε οὗτος ταχέως καὶ μὲ βαρὺν στεναγμὸν ἔκλειε τὴν θυρίδα τῆς νεκροδόγης;

Maurice Jokai.

K. Γ.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΝΙΛΣΩΝ

Ἡ διάσημος αἰοδὸς Χριστίνα Νίλσων ἀπεφάσισε νὰ ἀποσυρθῆ εἰς Λονδίον, ἔνθα πρόκειται νὰ οἰκοδομήσῃ ἑπαυλιν ἐν τῇ συνοικίᾳ South-Kensington. Μία ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ἐφημεριδῶν, αἵτινες ἀναφέρουσι τὴν εἰδησιν ταύτην, παρέχει τὰς ἀκολουθοῦσας πληροφορίες περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ σταδίου τῆς αἰοδοῦ.

Ἡ Νίλσων ἐγεννήθη τῇ 20 Ἀπριλίου 1843 ἐν χωρικῇ καλύβῃ κειμένη ἐντὸς δάσους εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Σουηδικῆς πολίχνης, τοῦ Βεξίου. ἦτο τὸ ἔβδομον τέκνον πτωχοῦ δασοφύλακος, ὅστις μουσὸληπτος ἂν ἔπαιζε βιολίον, καὶ μετέδιδεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας του, ὅτι ἐγίνωσκεν ἐκ τῆς μουσικῆς. Ἡ Χριστίνα ὑπερέβαλλε πάντας τοὺς ἀδελφοὺς της διὰ τῆς περὶ τὸ μαθῆναι εὐχερείας. Ἐπταετίς ἐτι ἔφαλλε τὰ ἄσματα τοῦ τόπου διὰ μικρᾶς, ἀλλὰ διακρούς καὶ ἀκριβοῦς φωνῆς, συνοδεύουσα διὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βιολίου. Εἰς ἐκ τῶν ἀδελφῶν της συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ὠφεληθῆ ἐκ τῆς εὐφυίας της, καὶ τὴν κατέπεισέ ποτε νὰ υπάγῃ μαζὴ του εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Βεξίου, ὅπως εἰ δυνατόν, ἐπιδειχθῆ δημοσίᾳ. Καὶ τὰ δύο παιδία ἀνεχώρησαν διὰ μέτου τοῦ δρυμῶνος γυμνόποδα, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶχον υποδήματα. Ὁ πρῶτος αὐτῶν σταθμὸς ὑπῆρξε χωρίον τι, ἔνθα ἤρχισαν νὰ φάλλωσιν ἐν πλήρει ὑπαίθρῳ, συνέλεξαν δ' ἐκ τῆς πρώτης ταύτης καλλιτεχνικῆς δοκιμασίας τῶν τὸ σημαντικὸν ποσὸν ἑπτὰ σολδαί. Οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον εὕρεθῆ κύριοι τοσοῦτου κεφαλαίου.

Οἱ νεαροὶ φιλότεχνοι ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν των, ἀφίκοντο εἰς Βεξίον, καὶ ἐκεῖ πρὸ τῶν πανηγυρίζοντων ὀμίλων ἐπανελάβον τὴν δοκιμα-

σίαν. Ἡ Χριστίνα μόλις ἔφθανεν εἰς τὸ ἀνάστημα τὸ βιολίον τῆς, καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἀντιθέσεως ἀναμφιβόλως συνήργησεν εἰς τὸ νὰ συναβροίσῃ περὶ αὐτὴν πολυπληθῆς ἀκροατήριον. Ἀγαθὴ τύχη, εὐρέθη ἐν αὐτῷ φιλόκαλός τις κύριος, ὀνόματι Τόρνερξελν, δικαστικός τὸ ἐπάγγελμα, ὅστις κατεπλάγη ὑπὸ τῆς ἐκτάκτου ποιότητος καὶ τοῦ ὅλως ἰδιοφυοῦς ἤχου τῆς παιδικῆς ἐκείνης φωνῆς. Οὗτος ἐξετάσας τὴν παιδίσκην, ἐπληροφόρηθη παρ' αὐτῆς, περὶ τῆς κατοικίας τῶν γονέων τῆς, καὶ μετὰ τινος ἡμέρας πορευθεὶς παρ' αὐτοῖς, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀγωγὴν τῆς. Ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ εὐχαρίστως. Ὁ κ. Τόρνερξελν εἶχεν ἤδη ὀμιλήσει περὶ τῆς μικρᾶς θαυματουργοῦ εἰς τὴν δεσποινίδα Βαλλερίου, γνωστὴν εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς βαρὼνης Lenhusen, ἣτις λαμβάνει αὐτὴν εἰς τὸν οἶκόν τῆς καὶ τῆ παρέχει τοὺς ἀναγκαίους διδασκάλους. Ὁ πρῶτος αὐτῆς καθηγητῆς τῆς ὀδικῆς ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὴν κάμῃ νὰ χάσῃ τὴν φωνὴν τῆς. Ἀλλ' εὐτυχῶς δι' αὐτὴν καὶ τὴν τέχνην παρεδόθη μετὰ τινα χρόνον εἰς τὸν Βάρτελ, ὅστις παρεσκεύασε τὴν ὁδὸν τῆς. Ἐν ᾧ εἰργάζετο εἶπε ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του, ὁ Μάγερβερ ἀκούσας περὶ τῆς νέας ἀοιδου τῆ προσέφερε τὸ μέρος τῆς Ἰνῆς ἐν τῇ Ἀφρικανῇ. Ἀλλ' αὐτὴ ἔσχε τὸ θάρρος νὰ μὴ δεχθῆ τὴν θελαστικὴν προσφορὰν καὶ νὰ ἀναμῆν τὸ τέλος τῶν σπουδῶν τῆς, ὅπως παρουσιασθῆ πρό τοῦ κοινοῦ.

Εἰς τὸν κ. Καρβαλὼ πρῶριστο ἡ τιμὴ νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν μουσικὸν κόσμον τὸν ἀρτιλαμπῆ ἀστέρα. Μόλις τὴν ἤκουσεν ψάλλουσαν τὰς «Variations» τοῦ Rhode, καὶ τὸ «Robert, toi que j'aime», καὶ τὴν ἐσυμφώνησε διὰ τὸ λυρικὸν θέατρον ἐπὶ μισθῷ 2,000 φρ. κατὰ μῆνα διὰ τὸ πρῶτον ἔτος, 2,500 φρ. διὰ τὸ δεύτερον καὶ 3,000 διὰ τὸ τρίτον ἔτος. Ἡ Χριστίνα Νίλσον ἀνεφάνη τὸ πρῶτον πρό τοῦ κοινοῦ τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1864 ἐν τῇ Τραβιάτα, εἰδικῶς μεταφρασθεῖσα πρὸς τοῦτο. Τῇ ἐπαύριον ἦτο διάσημος, καὶ τὸ ὄνομά τῆς ἐξήρχετο ἀπὸ πάντων τῶν στομάτων. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐστερεώθη κατὰ τὰς παραστάσεις τῆς Μάρθας, τοῦ Ἰδὸν Ζουάρ, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Μαρικοῦ ἀνδρῶ. Εἶχε δὲ κατ' ἔτος τρίμηνον ἄδειαν ἀπουσίας ἐκ τοῦ Λυρικοῦ Θεάτρου.

Κατὰ τὸ 1866, διατελοῦσα ἐν ἀδείᾳ, ἔψαλλεν ἐν Λονδίῳ καὶ συνῆψε μετὰ τινος Ἀμερικανοῦ θεατρῶνος συμβόλαιον διὰ μίαν περίοδον ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις. Ἐκεῖθεν ἐπανῆλθε φέρουσα ἐνός ἐκτομμυρίου καθαρὸν κέρδος, ὅπερ ἀπώλεσε μετ' ὀλίγον ἔνεκα χρεωκοπίας τινός, ἀλλὰ τὸ ἀντικατέστησε διὰ νέου πλοῦτου κτηθέντος ἐπίσης ταχέως ὡς ὁ πρῶτος. Γνωστὴ εἶνε τοῦ γάμου τῆς ἡ ἱστορία μετὰ τοῦ Ρουζῶ καὶ ὁ ἐπίλογος τοῦ γάμου τούτου, τουτέστιν ἡ πρόσφατος

δίκη, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ἡ Νίλσον πρό τῶν παρισινῶν δικαστηρίων. Μεταξὺ τῶν καλλιτεχνημάτων, ἅτινα θέλουσι χρησιμεύσει πρὸς διακόσμησιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς ἀναχωρητηρίου ἐν South-Kensington εὐρίσκειται εἰκὼν τις τοῦ Φραγονάρδ παριστώσα μικρὰν πλανόδιον ἀοιδόν. Εἰς τὴν εἰκὼνα ταύτην ἀσμενίζει ἰδίως ἀνευρίσκουσα ἐν αὐτῇ τὰς ταπεινὰς ἀπαρχὰς τοῦ σταδίου τῆς.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Δουλοῦδα εἶν' οἱ στίχοι μου κομμέν' ἀπ' τὴν καρδιά κι' ἔχουν τὴν ἀγάπην μου γιὰ μὴ μωροδιά. Κι' ἐγὼ θερίζω ἀπ' τὴν καρδιά στίχους πολλοὺς γιὰ σένα, καὶ σ' τοὺς ἀρίνω ἐνθύμημα τώρα ποῦ πάω 'ς τὰ ξένα.

Ὅσο τοὺς βλέπεις, κόρη μου, 'ς ἕνα χαρτί ἐκεῖ χλωμοί, χλωμοί καὶ ἄχαροι, θλιμμένοι, φτωχικοί, νὰ κίτρινοφυλλιάζουνε σὰν ἄνη πατημένα, θὰ πῆ πὼς ζῶ μαύρη ζωὴ μακρὰ ἀπὸ σὲ 'ς τὰ ξένα.

Κι' ἂν κάποια μέρα τοὺς ἰδῆς μὲ ἐσφικτὴ χαρὰ νὰ πάρουν δευτέρη ζωὴ, καὶ τῶν τὰ ξηρὰ ν' ἀπλώσουνε τὰ φύλλα τους χλωρὰ καὶ μυρισμένα, τότε θὰ πῆ πὼς ἔρχουμε καὶ πάλι ἀπὸ τὰ ξένα.

Ἄν ὅμως μέσ' 'ς τὴν πλειὸ γλυκεῖά τῆς νεότητός σου γιορτῇ ἰδῆς πὼς ἔαφνω ἐσθύστηκαν οἱ στίχοι ἀπ' τὸ χαρτί, λυπήσου καὶ τοὺς στίχους μου, λυπήσου με κ' ἐμένα, γιὰτὶ θὰ πῆ πὼς πέθανα ἐκεῖ μακρὰ 'ς τὰ ξένα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΚΑΥΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

ΕΝ ΙΝΔΙΚΗ

Ὅλιγοι τόποι παρουσιάζουσιν εἰς τοὺς περιηγητὰς τοσαῦτα θέλητρα ὡς ἡ μεγάλη χερσόνησος τοῦ Ἰνδοστάν. Ἐπὶ τῆς παραδόξου ταύτης γῆς ἀπέραντον διανοίγεται πεδίων μελετών πρό τοῦ καλλιτέχνου, τοῦ σοφοῦ, τοῦ φιλοσόφου. Οἱ σιδηρόδρομοι ἐχάραξαν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἐκπολιτιστικά των ἔχνη, ἀλλὰ τὸ μυστηριώδες νέφος τὸ συγκαλύπτει τὴν ἀνεξερεύνητον ταύτην χώραν πυκνοῦται αὐθις μετὰ τὴν διάβασιν τῶν ἀτμομηχανῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὄξεια συρίγματα εἰς μάτην προσπαθοῦσι νὰ ἐξεγείρωσι λαὸν ὑπνωτισμένον ὑπὸ τῶν εἰδώλων του.

Ἄμα τῇ ἀφίξει του εἰς ἰνδικὴν τινα χώραν ὁ Εὐρωπαῖος κατέχεται ὑπὸ ζωνηροῦ θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὰ βᾶθη οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ διεισδύσῃ· αἰσθάνεται δ' ἐαυτὸν ἐν πλήρει ἀπομονώσει. Οἱ κάτοικοι ἀπομακρύνονται εἰς τὴν προσέγγισίν του, αἱ οἰκίαι κλείονται εἰς τὴν διάβασίν του, τὸ

πᾶν εἶνε μυστήριον περὶ αὐτόν, καὶ θὰ τῷ εἶνε λιαν δυσχερὲς νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ ἀπόκρυφα τοῦ κερυμμένου ἔτι πολιτισμοῦ ἐκείνου. Ἐάν εὐρίσκειται ἐν τῇ πόλει, εἶνε σπάνιον νὰ μὴ ἴδῃ παρελαυνούσας πρό αὐτοῦ θρησκευτικὰς λιτανείας, ἀποτελουμένας ὑπὸ λαμπρῶν ἡμίλων ἀγόντων ἀγενῆ εἰδῶλα ἐπὶ μεγαλοπρεπῶν ἀρμάτων· ἀπωτέρω θὰ συναντήσῃ τεραστίους ἐλέφαντας πλουσίως ἐπισεσαγμένους, ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν ὁποίων διαυγάζει νεαρῶν Ἰνδῶν ζεύγος, διακοσμητῶν ὑπ' ἀνθέων καὶ ἀκτινοδόλων κοσμημάτων· εἶνε γάμου τελετὴ, προπεμπομένη ὑπὸ παικίλοχρου πλήθους δι' εὐθύμων ἀσμάτων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ πένθιμοι ἤχοι διήκοντες μέχρῃς αὐτοῦ τῷ ἀναγγέλλουσι κηδεῖαν.

Ἐν ταῖς Ἰνδαῖς λατρεύεται πᾶν εἶδος θρησκείματος· ἀλλ' ἡ ἐπίσημος καὶ ἀρχαιοτάτη λατρεία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Τριμούρτην, τριάδα περιλαμβάνουσαν τὸν Βράχμαν, τὸν Βισνοῦ καὶ τὸν Σίβαν. Ὅθεν μόνον παρὰ τοῖς ὄπαδοῖς τῶν τριῶν θεοτήτων ἀποτεφοῦνται οἱ νεκροί. Οἱ λοιποὶ ἐνταφιάζουσιν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, ἄλλοτε κεκλιμένους, ἄλλοτε ὀρθίους, καὶ ἄλλοτε καθημένους. Ὅταν ἀποθνήσκῃ εἰς Ἰνδός, οὐτινος τὸ σῶμα ὀφείλει νὰ παραδοθῆ εἰς τὴν πυρὰν, μετακομίζεται τὸ πτώμα του εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, ἔνθα ἐκτίθεται ὑπὸ στέγασμά τι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐγεργέν. Τότε δὲ κῆρυξ περιερχόμενος ἐν τῇ πόλει ἀναγγέλλει τὴν θλίβεράν εἰδήσιν, ἐγκωμιάζων τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ μακαρίτου. Πάραυτα δὲ καταφθάνουσιν εἰς τὴν πενθοῦσαν οἰκίαν μουσικοί, τοποθετούμενοι πρό τῆς εἰσόδου, καὶ ἀρχόμενοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πενθίμων ἀνακρουμάτων. Ταῦτοχρόνως πολυάριθμοι διατυπώσεις τελοῦνται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκίας.

Ἄμα ἡχῆση τῆς κηδεῖας ἡ ὥρα, φέρεται τὸ φορεῖον καὶ τίθεται πρό τῆς οἰκίας. Τὸ φορεῖον τοῦτο μετ' ἐξόχου ἰδιορρυθμίας κατεσκευασμένον σύγκειται ἐκ ξυλίνης κλίνης ἐγειρομένης ἐπὶ τεσσάρων μικρῶν ποδῶν, τῆς ὁποίας αἱ τέσσαρες πλευραὶ φέρουσι πλουσίας γλυφὰς· ὑπεράνω ταύτης ἐγείρεται ὑπερμεγέθης θόλος ὅλως ἰδιορρυθμὸς τὸ σχῆμα ἐκ μακρῶν ῥάβδων ἰνδοκαλάμου, κεκαλυμμένον διὰ βοείου δέρματος. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ θόλου πληροῦται ὑπὸ παικίλοχρων ἐκ χάρτου ἀνθέων καὶ συμβολικῶν σχημάτων κατεσκευασμένων ἐκ φύλλων βανανίας. Ὁ νεκρὸς μετακομίζεται εἰς τὸ φορεῖον, ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ὁποίου ἠπλώθη προηγουμένως παχεῖα στρωμνὴ ἐξ ἀχύρων ὀρύζης· ἡ κεφαλή του κεκαλυμμένη ἀναπαύεται ἐπὶ προσκεφαλή του τὸ σῶμα διευθετεῖται ἐντὸς πολυτελοῦς μεταξίνου ὑφάσματος, ἐρυθροῦ συνήθως, κεκοσμημένου διὰ μεγάλων χρυσίνων ραβδώσεων. Ὅκτώ φορεῖς ἐγείρουσι τότε τὸ φορεῖον ἐπὶ τῶν

ὤμων των, τῇ βοήθειᾳ δύο χονδρῶν ἰνδοκαλάμων, καὶ ἡ ἐπικηδεῖος συνοδεία τίθεται εἰς κίνησιν.

Διπλοῦς στοῖχος Ἰνδῶν, κρατούντων χλωροῦς κλάδους βανανέων, ἡγείται τῆς συνοδείας. Ἀκολουθοῦσι δὲ οἱ μουσικοὶ ἀμέσως πρό τοῦ φορείου βαδίζοντες, οὐτινος ἐπιταί Βραχμᾶν περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν φίλων τοῦ τεθνεώτος. Οὐδέποτε αἱ γυναῖκες παρίστανται εἰς κηδεῖαν· ἐμφανιζόμεναι μόνον εἰς τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας, ἐξ ἧς ὁ νεκρὸς ἐξάγεται, τῷ ἀπευθύνουσι τὰς τελευταίας κραυγὰς τῆς λύπης των. Ἡ ὀρχήστρα σύγκειται ἐκ σαλπίγγων καὶ ὀρειχαλκίνων κερᾶτων· οἱ βαρεῖς καὶ παρατεταμένοι ἤχοι των ἀκούονται ἐξ ἀπωτάτου διαστήματος. Ἐκαστος μουσικὸς διερμηνεύει τὴν λύπην κατ' ἴδιον τρόπον, ἐξ οὗ προκύπτει εἰδός τι μονοτόνου καὶ ἐκνευριστικῆς κακοφωνίας, ἣτις ἐκπλήττουσα ἐν ἀρχῇ, κατορθοῖ ἐν τέλει νὰ μεταδώσῃ τὴν θλίψιν. Ἡ κηδεῖα χωρεῖ βραδέως διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως βαίνουσα ἐπὶ μακρῶν ταπήτων ἐκ λευκοῦ ὑφάσματος, τοὺς ὁποίους ἰνδοὶ θεράποντες ἐξαπλοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, φροντίζοντες νὰ ἀποκομιζῶσι μετὰ τὴν διάβασιν τῆς κηδεῖας, ὅπως ἐξαπλώσωσι πάλιν αὐτοὺς πρό τῆς συνοδείας.

Εὐκόλως ἀναγνωρίζεται ὁ τόπος τῆς καύσεως, κείμενος συνήθως εἰς τὴν ἄκραν μιᾶς ὁδοῦ. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τὸ ἐδαφος καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ στρώματος τέφρας, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας διακρίνονται λείψανα πηλίνων σκευῶν καὶ ὀστᾶ. Ὅλιγον ἀπωτέρω παρατηρεῖ τις μικρὰ ὑψώματα γῆς, ἔχοντα ὅλα διεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον· εἶνε τάφοι παιδίων, τῶν ὁποίων τὰ σῶματα δὲν κίονται πρό τῆς ἡλικίας τῶν ἐξ ἑτῶν. Πρὸς ἑτοιμασίαν τῆς πυρᾶς θέτουσιν ἐντὸς μικρᾶς κοιλότητος, διευθετοῦντες ἐγκαρσίως καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος, σειρὰν ξυλαρίων, ἅτινα καλύπτουσι διὰ στρώματος βοείου κόπρου ἀπεξηραμένης, ἣτις εἶνε ἡ καλλιτέρα καύσιμος ὕλη, καὶ εἶνε σχεδὸν ἰερά παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς. Αἱ γυναῖκες ἐπιφορτίζονται τὴν συγκομιδὴν αὐτῆς, καὶ μεθ' ὅλα τὰ πολυάριθμα τιμαλφῆ καὶ τὰ πλοῦσια ἐνθύματα, ἅτινα φέρουσι, δὲν διστάζουσι νὰ συνάγωσιν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ νὰ κομίζωσιν αὐτὴν ἐντὸς τῶν χειρῶν εἰς τὰς κατοικίας των, ἔνθα τὴν ἀπλώνουσιν ὅπως ἀποξηρανθῆ εἰς τὸν ἥλιον.

Ὅταν ἡ συνοδεία φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς πυρᾶς, γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν καύσεων ἐπαγρυπνοῦντος φύλακος.

Τὸ φορεῖον κατατίθεται παρὰ τὴν πυρὰν. Ἡ κεφαλή τοῦ νεκροῦ τηρεῖται πάντοτε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς μεσημβρίας, τὴν αὐτὴν δὲ πρὸς τοὺς τάφους τῶν παιδίων διεύθυνσιν ἔχουσι αἱ πυραὶ. Τότε ἄρχονται διάφοροι διατυπώσεις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐνός Βραχμᾶνος, ὅστις ἀγγέλλει

ἐκάστην ἐξ αὐτῶν διὰ τραχέος ἤχου, τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει φυτῶν ἐντὸς ὀστράκου. Ἡ οἰκογένεια, περιστοιχίζουσα τὴν πυρᾶν, ἀπευθύνει πλῆθος ἐρωτήσεων καὶ παρακλήσεων πρὸς τὸν νεκρὸν· προσφέρει εἰς αὐτὸν ὀρύζιον, θέτει εἰς τὸ στόμα του ὀλίγα κλωνία, καὶ τέλος ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ τὰ κοσμήματα, πρὸ πάντων ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῶν γυναικῶν, αἵτινες εἶνε κατάφορτοι ὑπ' αὐτῶν. Μετὰ τινὰς ἔτι διατυπώσεις ὁ πλησιέστερος τῷ ἀποθανόντι συγγενὴς λαμβάνων δαυλὸν ἐξ ἐρυθροξύλου ρίπτει αὐτὸν ἐν μέσῳ τῶν ξυλαρίων τῆς πυρᾶς, ἅμα δὲ ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ καλύπτεται διὰ μεταξίνου πέπλου, ὅστις καθ' ἑλάς τὰς διευθύνσεις χρίεται δι' ἀφθόνου ποσότητος βουβαλίνου βουτύρου. Μετ' ὀλίγον ἡ πυρὰ ἄρχεται ἀναδιδουσα φλόγας. Ὁ φύλαξ τίθησι τότε ἐπὶ τοῦ πτώματος καὶ περὶ αὐτὸ μέγα ποσὸν ξηρᾶς κόπρου, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ταύτης καλύπτει αὖθις διὰ κοίτης ἀργιλώδους γῆς ἐλαφρῶς ὑγρᾶς. Ἡ ἐργασία αὕτη τελείται συνοδευομένη ὑπὸ τῶν δακρύων καὶ τῶν ἀποχαιρετισμῶν τῆς οἰκογενείας, καὶ τῶν ὀλολυγμῶν τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ὑπὸ τῆς καταχρήσεως τοῦ οἰνοπνεύματος ἔχουσι ἀφθονα τὰ δάκρυα.

Παρατωθείσης τῆς κηδείας, τὸ πλῆθος ἀποσύρεται λάλον, οἱ δὲ συγγενεῖς μεταβαίνουσιν ὅπως λουσιῶσιν ἐν τῇ ἱερᾷ λίμνῃ παγόδας τινός. Μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς μυριοπλόγου πυρᾶς ἀνέρχεται πυκνὸς καὶ κυανόλευκος καπνὸς μετ' ὀξείας ὀσμῆς σαρκὸς καιομένης. Ἡ διάρκεια τῆς ἀποτεφρώσεως δὲν ὑπερβαίνει συνήθως τὸ ἑξάωρον· βαθμηδὸν καὶ καθ' ὅσον αὕτη προχωρεῖ, τὸ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἀργιλώδες στρώμα χαμηλοῦμενον, δὲν ἀφίνει γυμνὸν οὐδὲν μέρος αὐτοῦ.

Αἱ κηδεῖαι τελοῦνται πάντοτε μετὰ μεσημβρίαν. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον οὐδὲν ἔχνος τῆς πυρᾶς διακρίνεται μόνον ἢ μικρὰ τάφρος εἶνε πλήρης τέφρας, ἐφ' ἧς διακρίνονται ὅστ' καὶ λείψανα ἀγγείων, τὰ ὅποια συνειθίζουσι νὰ θραύωσι παρὰ τὰς πυρᾶς.

K*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τηλεγραφικῶς ἀγγεγέλη ἐκ Λονδίνου ὁ θάνατος τοῦ διασῆμου ἐπὶ φιλαθροπικῆ βαθυπλούτου Ἰσραηλίτου Μωϋσῆ Μοντεφιόρε, οὗτινος τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐορτασθῆ ἢ ἐκατοστὴ ἐπέτειος τῆς γεννήσεως. Ὁ Μοντεφιόρε ἐγεννήθη ἐν Λιβόρνῳ, ἀλλ' ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα ἔκτοτε κατώκησε, νυμφευθεὶς τῷ 1812 τὴν δεσποινίδα Κόχεν, γυναικαδέλφην τοῦ Νάθαν Ρόσχιλδ. Γενόμενος κάτοχος μεγάλης περιουσίας, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἰσραηλίτης, εἰς ἃν ἀπενεμήθη ὁ τίτλος ἱπποῦ τοῦ 1837, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνάδου τῆς βασιλείας, ἀπε-

σύρθη τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀφείρωσε τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς του εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν πάσης χώρας.

Πλειστάκις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπεχείρησε ταξείδια εἰς Ρωσσίαν καὶ Ἀνατολήν, ἀπᾶξ δὲ εἰς Δαμασκόν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξάρχου γάλλου δικηγόρου Κρεμιέ. Τῷ 1846, ὅτε ὁ Τσάρος συνέλαβε τὸ σγέδιον τῆς ἐκ τῆς ῥωσσικῆς Πολωνίας ἐξώσεως χιλιάδων ἑβραϊκῶν οἰκογενειῶν, ὁ Μοντεφιόρε ἀπῆλθε μετὰ τῆς συζύγου του εἰς Πετροῦπολιν καὶ κατόρθωσε νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον ὅπως ἐγκαταλίπῃ τὸ σγέδιόν του.

Τῷ 1858 ἀφίκετο εἰς Ρώμην, ὑποστηριζόμενος κρύφα ὑπὸ τοῦ Γ' Ναπολέοντος, διὰ νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀποδώτῃ εἰς τοὺς γονεῖς του μικρὸν τινα Ἰουδαῖον διὰ τῆς βίας βαπτισθέντα ἐν Βολωνίᾳ καὶ καθαιρεθέντα εἰς μοναστήριον.

Μικρὰ θὰ ἦτο ἡ ἀπαριθμησις παντὸς διαθήματος γενομένου ὑπὸ τοῦ Μοντεφιόρη πρὸς τὸ καλὸν τῶν ὀμοθησέσκων του καὶ πάσης ὕλικῆς θυσίας, ἣν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ὑπέστη. Ἐρ' ἀπάσης τῆς ὑψηλοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ προσωποποίησις τῆς εὐποίας. Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις διάφοροι κοινότητες φέρουσι τὸ ὄνομά του.

Ἐργάτης μεγάλου βιομηχανικοῦ καταστήματος, δεχθεὶς ἐν κτύπημα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ, διασχρῖζετο ὅτι καθ' ὀλοκληρίαν ἀπώλεσε τὴν ὄρασιν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐκείνου. Ἐν τούτοις ἡ προσεκτικὴ παρατήρησις τοῦ ὀφθαλμικοῦ ὀργάνου δὲν ἐδείκνυε βλάβας ἐπαρκεῖς ὅπως ἐξηγήσωσι τὴν ἀμαύρωσιν ταύτην. Προκειμένου νὰ δοθῇ εἰς τὸν παθόντα ἐργάτην βρεῖα ἀποζημίωσις ὑπὸ τῶν πατρῶνων αὐτοῦ, προσεκλήθη ὀφθαλμολόγος πρὸς βεβαίωσιν τοῦ παθήματος, οὗτινος μόνον ἡ ἐξέτασις ἀνεκάλυψε τὸν ἐνυπάρχοντα δόλον ὡς ἐξῆς. Ὁ ἰατρὸς ἐγράφαξεν ἐπὶ φύλλου μέλανος χάρτου γράμματα πράσινα. Ἐὰν πειραθῆ τις νὰ ἀναγνώσῃ τὰ γράμματα ταῦτα θέτων πρὸ ὀφθαλμῶν τεμάχιον ἐρυθρᾶς ὑάλου, θέλει ἐκπλαγῆ μὴ διακρίνων οὐδέλλως τὰ γράμματα. Διότι ἡ συνάντησις τοῦ ἐρυθροῦ μετὰ πρασίνου παράγει τὸ μέλαν χροῖμα, καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν δύναται τις νὰ διακρίνῃ ἐπὶ μαύρου πινάκος μαύρα γράμματα. Ὅθεν ὅταν ἐτέθη πρὸ τοῦ δεξιῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἐργάτου, μηδὲν ὑποπευσομένου, ἐρυθρὰ ὕαλος, ἀνέγνω οὗτος εὐχερῶς τὰ ἐπὶ τοῦ χάρτου γράμματα, συλληφθεὶς τοιοτοτρόπως εἰς τὴν παγίδα. Διότι ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσῃ ταῦτα διὰ τοῦ δεξιῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐρυθρὰν ὑάλον, τὰ διέκρινε βεβαίως διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ, τὸν ὁποῖον ἰσχυρίζετο ὅτι ἀπώλεσε.

*Ἐν τινι τῶν ἐνταῦθα ξηνοδοχείων:

Ὁ ὑπηρετὴς, ἀνοίγων τὴν θύραν τῆς ἀμάξης εἰς ἓνα τῶν πελατῶν ἀπερχόμενον, τῷ ὑπενθυμίζει τὸ φιλοδώρημά του:

— Μὴ λησμονεῖτε, κύριε, τὸ γκαρσό ν.

— Ἐνοεῖα σου' θὰ σοῦ γράψω ἀπὸ τὸν Βῶλον, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος.